

SZÉPIRODALOM

Egy mondat

Zoltán Gábor: Áprilisi egymondatok 3
Bodolay Géza: Harmincegy leírt mondat 5

Kemény Gabriella: Fókuszpont 8
Suhai Pál: Vonuló egek, Az előadás vége 9
Róhrig Eszter: Barcelonai galamb 10
Kerék Imre: Választok magamnak; aj az a lány; Patak és nyírfa 15
Nagy Izabella: veszekedés; nem akkor van vége; Ha akkor...; Félreértés 17
Cserenkő Gábor: Ébredezem 19
Filip Tamás: A csúf; Zene, héj; Labirintus; Lábak 22
Karkó Ádám: Megemlékezés, A betűk halála 24
V. Geresits Gizella: Apokrif apokalipszis (Részletek) 25
Miklya Csanád: Mire Jézus harmincnégy lett, Zuhanás végén 26
Kopriva Nikolett: Pierre 27
Miklya Zsolt: Iskola-oltár, Tűnő domb, Papsajt 29
Balogh István: Út menti eperfák; Piros ünnep; néma breviárium; Zápor után; Félpénz; Diktatúra; szívárvány; Tükörben; korall 31
Tönköl József: Magára maradt öreglegény éneke, Számláld meg hajunk szálait 33
Bubits Tünde: Nappali beszélgetések (Szent Antal szobra, Bugyili bácsi) 35

Dráma

Zalán Tibor: Válaszok Vörös Pistának 37
Zalán Tibor: Ének Igorról és csapatáról 41

ESSZÉ, TANULMÁNY, KRITIKA

Péter László: Tria non (A Nem! Nem! Soha! születése) 52
Buda Attila – Pataky Adrienn: Ismeretlen Nemes Nagy Ágnes-kéziratok és dokumentumok a Hrabovszky-hagyatékából 56
Szemes Péter: Arc a maszk mögött (Szakolczay Lajos *Korunk farsangja* című kötetéről) 60
Nagygyéci Kovács József: Több nyelven (Haklik Norbert *Tom Hanks a vizek felett* című kötetéről) 64
Szemes Péter: Halkuló sínverés (Rózsás János *Ködbevesző múlt* című kötetéről) 67

TESTVÉRMŰZSÁK

Szemes Péter: A műhely titkai (Szakonyi Károly *Függöny fel!*... című kötetéről) 71
Sándor János: Emlék-jelenetek – Lejegyezte és szerkesztette: Pénzes Csaba 75
Turbuly Lilla: Szent Márton a zárt osztályon (Az RS9 Színház *A Tizenegyes kórterem* című előadásáról) 82
Turbuly Lilla: Saját életükből szöve (A Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem *Kiadjamagát* című előadásáról) 84
Solymosi Tamás: A szír angyal (Mundruczó Kornél *Jupiter holdja* című filmjéről) 86

In memoriam

Kenesei Aurélia: Emlékezés Kántor János Kurszán költőre (1941-2017) 90
Szemes Péter: Búcsú a tudós tanártól – Tantalics Béla (1923-2017) 91

Hírek

Szerzőinkről 92

Szerzőinkről

Lapszámunkat Bedő Sándor munkáival illusztráltuk.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

Szerkesztőbizottság:

Balogh László – elnök (Nagykanizsa)
 Cséby Géza (Keszthely)
 Hóbor Erzsébet (Zalaegerszeg)

Szerkesztőség:

Kaj Ádám – főszerkesztő
 Szemes Péter – főmunkatárs
 Bence Lajos – munkatárs
 Braun Barna – munkatárs
 Gál Soma – munkatárs

Rovatvezetők:

Vörös István – vers
 Bene Zoltán – próza
 Kaj Ádám – műfordítás, dráma
 Szemes Péter – tanulmány, kritika
 Kostyál László – képzőművészet
 Turbuly Lilla – színház
 Király László – zene

Készült Zalaegerszeg MJV és Nagykanizsa MJV Önkormányzata, a Magyar Művészeti Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával.

nka

MMA
 MAGYAR
 MŰVÉSZETI
 AKADÉMIA

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900
 Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
 Tel: 06/92 951-513
 E-mail: pannontukor@gmail.com
 Irodavezető: Pénzes Csaba

Kiadja a Pannon Írók Társasága

Felelős kiadó: Gyimesi Endre elnök
 Előfizethető csekken vagy számlázással,
 mely a szerkesztőség címén igényelhető.

Számlaszám:

Zalavölgye Takarékszövetkezet,
 Zalaegerszeg 75500258-10809415

Ár

1000 Ft/szám

4500 Ft/év

ISSN 1219-6886

Lapterv:

Náspáng Grafika
 horvathemz@gmail.com

Nyomdai munkák:

Göcsej Nyomda

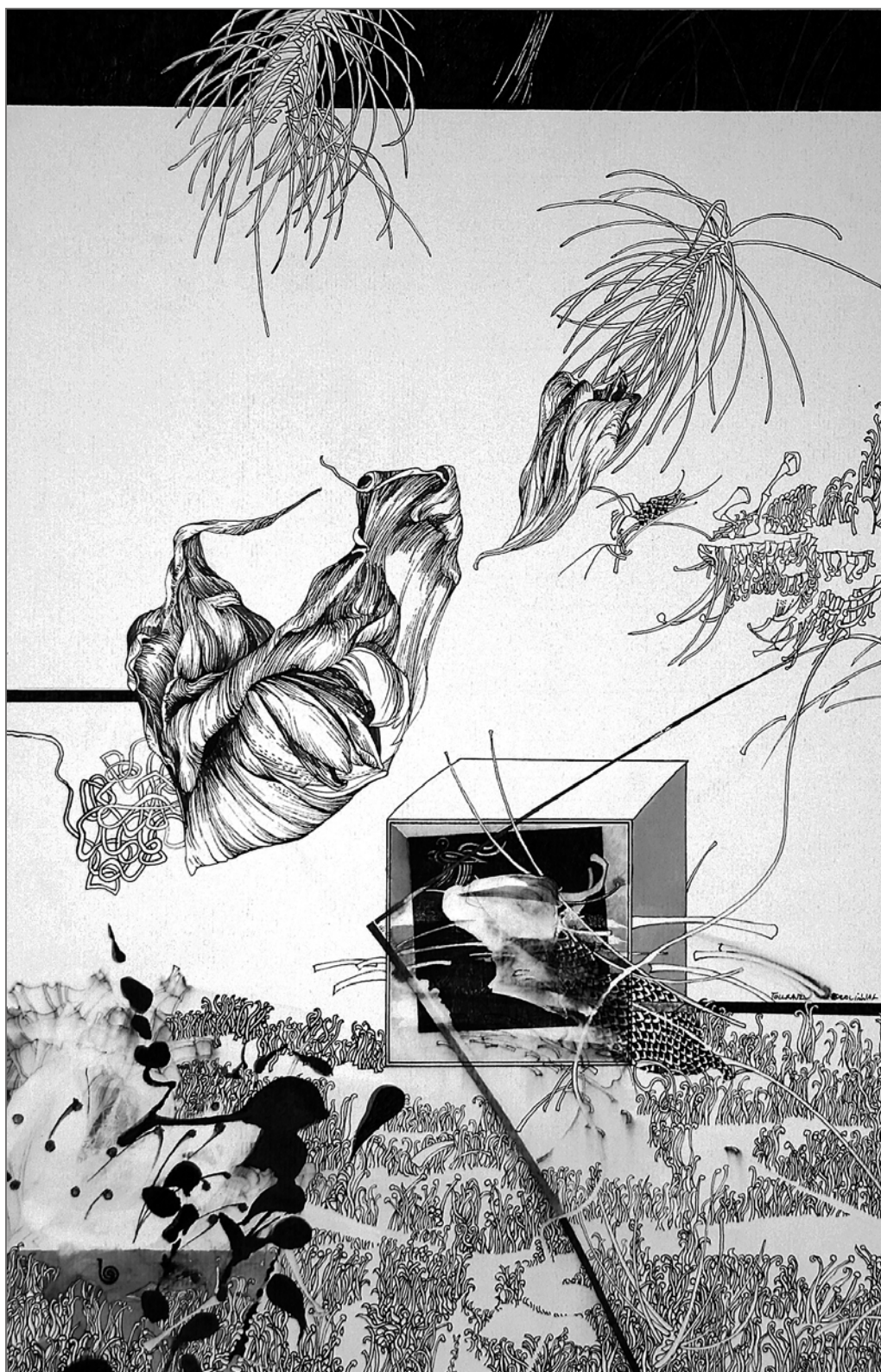
8900 Zalaegerszeg,

Bajcsy-Zsilinszky tér 2.

E-mail: info@gocsejnyomda.hu

További támogatóink:

TURBO
 PRINT
 Gyorsnyomda
 Gyártás, Járőr feliratozás
 Arculat tervezés
 Dekoráció
 Zalaegerszeg, Bék Márton u. 11.
 +36 30 520 3132

Bedő Sándor: Kockában

Zoltán Gábor

Áprilisi egymondatok

04. 01. Egy 1944-es nyilas szöveget olvasva újra rádöbbenek, hogy azok az emberek komolyan gondolták, nem voltak cinikusok, mindent, amit csináltak, szívből csináltak.

04. 02. Tény, hogy léteztek és léteznek a világban nem örült diktátorok is, ha nagyon keresünk, találhatunk ilyet, de úgy látszik, van abban valami szükség-szerűség, hogy aki diktátorságra adja a fejét, az nem normális.

04. 03. Már a feladó láttán rosszul vagyok, Magyarország intézett hozzám levelet, melynek kibontása után kiderül, hogy a nyugdíjam ügyében lettem megkeresve, a lapok átfutása ismét arról győz meg, hogy meg kell halni, mi-nél hamarabb, de mindenképpen még azelőtt, hogy „nyugdíjas” lennék.

04. 04. Hosszas keresgélésre készülök a könyvtárban, szeretném megtalálni, pontosan mit is mondott Weöres Sándor a nemzetről, kinek mondta és mikor, ehhez képest épp a Mester könyveinek polca mellett álló asztalhoz kapok jegyet, és ott virít a kötet, ülőhelyemtől centiméterekre: mintha mégiscsak lennének égi kezek.

04. 05. Egy újabb növényem, ami kb. 20 éve él velem – első könyvem megjelenése előtt került hozzám – pusztul el.

04. 06. Weöres megint küldött egy fontos szót: *a történetiség kategóriá-ján belül tud csak létezni az ember, ami viszont – úgy látszik –, kiszorítja alóla a sámedlit.*

04. 07. Töltötték mások is életüket reménytelen küszködéssel, kezdve mindjárt Adyval, azzal a százalmas levéltetűvel az ország pálmafáján, meg ott volt Babits, gyűttmentként Ninivében, meg az a csóringér Tersánszky, aki nem bírta megélni, és kínjában a Dunába vetette magát, enyhén szólva ők is jobbat érdemeltek volna.

04. 08. Legkisebb gyerekem az erkölcsstan órán végre kiszedte magának a régóta mozgó fogát.

04. 09. Álmodtam, hajnal felé, hogy összetört a laptopom, megkönnyebbü-lés volt felébredni.

04. 10. Nádas Magyarország elnökéhez írott levele tökéletes, a maga részé-ről mindent megtett, amit megtehetett.

04. 11. Alföldi Géza *A vezér!* c. verse, megjelent *A nép* 1944. augusztus 17-i számában, eszmei szempontból egyértelműen jobb, mint Szabó Lőrinc ha-sonló című és tárgyú költeménye, „... ahogy egymáshoz hordja az igéket, / ahogy a mondatokat kiszőrja szívvel...”.

04. 12. Mivel fiatalkoromban nem lehetett tüntetni, 28 évesen voltam elő-ször tüntetésen, a romániai falurombolás ellen tiltakozva, de mellesleg visz-szafoglalva a saját városunkat.

04. 13. Fentebbi, tekervényes egymondataimról eszembe jut Paetzke, a né-met író és fordító, amint azt magyarázza, hogy a magyar írók sok mindent le-írhatnak mondat címén, ami németül nem lehetséges, mivel a német mondat egyértelmű szabályoknak van alávetve.

- 04. 14.** Az utóbbi időben két csoportképen jelentem meg, úgy látszik, legalább az egyikem nem kellett volna, az ember nem tudhatja előre, hogy a kattintás előtti pillanatban nem kerül-e a képmezőbe egy oda nem illő tárgy, utólag nem címkézik-e fel valami idéetlen felirattal: kényes műfaj a csoportkép, jobban kéne vigyáznom.
- 04. 15.** „A forradalomhoz nem kell harag”, hallom a Szabadság téri színpadról, tetszik, ízlelgetem a mondatot, de végül is, azt hiszem, nem igaz.
- 04. 16.** Húsvétvasárnap, Vera születésnapja.
- 04. 17.** Felsorakoztak előttem a gyerekeim, mind a hárman, és közölték, hogy kitüntetnek, oklevelet és jutalmat adtak nekem.
- 04. 18.** Kicsi fiammal megyek könyvbemutatóra, amit nem egészen könnyen, de végigül – nagy öröm a végén.
- 04. 19.** Próbáltam helyt állni ma is, egy bekezdést kihúztam a készülő könyvből, egy *ez alkalommal* kijavítottam *akkorra*.
- 04. 20.** Felolvasok a Nyitott Műhelyben, a *Hévíz* lapszámbemutatóján, most először a kisfiam jelenlétében.
- 04. 21.** Lucinda Childs koreográfust néztem a Mezzo tévén, amint egy darabját betanítja, amint embereket irányít, és nem játssza a vezért, csodálatos, ahogy dolgozik, de az is csodálatos, ahogy Beethoven zenéjét érti, és ahogy a táncot érti, persze a táncosai is csodálatosak, és még a Lyon fölött lebegő próbaterem is csodálatos.
- 04. 22.** Állítólag csak száz éve honosodott meg a magyar nyelvben, mára a legfontosabb szó: **csicska**.
- 04. 23.** Mióta megvan az *Orgia*, van értelme kiülni dedikálás címén: egyes embertársaim tényleg találkozni akarnak velem.
- 04. 24.** Egymás utáni két napon ketten kerestek meg, és tudakolták, tudom-e, hetvenkét évvel ezelőtt hogyan haltak meg a nagyszüleik.
- 04. 25.** A szomszéd kertben ugató, nyüszítő kutya egy ideje már bennem ugat és nyüszít, és ha elhallgat, feszülten várom, mikor kezdi újra, ha valamiért értelmetlenül és megmagyarázhatatlanul elhallgat, akkor tépi csak igazán a szívemet.
- 04. 26.** Miután utolsó kérdésére is válaszoltam, a riporter elmondja, hogy apja azon a környéken bujkált, amelyről írtam és írok, mesél a nőről, aki életét kockáztatva rejtegette, és a házmesterről, aki feljelentette.
- 04. 27.** Láttam egy kimutatást, milyen gyenge eredményt ért el az úgynevezett Nemzeti Front jelöltje Párizsban, és ha az ankaraiakon múlik, a török diktatúra se lett volna törvényesítve, úgy tűnik, napról napra éleződik az ellentét a falvak és kisvárosok meg a nagyvárosok között, nemcsak nálunk, hanem Francia- és Törökországban, vagy pl. Oroszországban és az Egyesült Államokban is.
- 04. 28.** Testi-lelki gyengeséggel küszködve próbálom menteni a napot, talán nem eredménytelenül, megírok három érdekes adalékot Rákosi Jenőről a Véresmajorba, és felkészülök nagyobb gyerekeim születésnapjára.
- 04. 29.** Utánanézek a riportertől kapott történetnek, és rájövök, hogy apját valószínűleg nem a házmester jelentette fel, hanem az alsó szomszéd, aki titkon a nyilaskeresztesek legbelső körébe tartozott.
- 04. 30.** Kényes egyensúly megfigyelés és közlés közt, néha mintha működné, és a történeteket történetek egészítik ki.

Bodolay Géza

Harmincegy leírt mondat

2017. MÁJUS 1. Énekszó és tánc köszöntse – helyette hűvösben ugrálunk a kerti sütő papírzacs-kós faszene körül, hozzá: bambuszfáklya.

Május 2. Az egymondatról alapvetően Illyés jut mindenkor eszembe, már tegnap is legalább kettőt akartam írni: vajon mennyire lehet összetett – ezen most holnapig gondolkozom.

Május 3. Ha Fáraó lennék (nem szívesen), kiadnám a Törvényt: Május pedig legyen a mindennapi Fölvonulások hónapja!

Május 4. Majd negyven éve, két kamaszkori barátommal kipróbáltuk a fővárosi vonulásdinál: vajon föl lehetne-e robbantani a Dózsa György út tribünjét a derék elvtársurakkal – simán ment volna: a Köröndnél fölvevett tábláinkkal lazán átgyalogoltunk a munkásörök unatkozó sorfalain, a parádé hanyatló szakaszában, mikor Kád(ár) úrnak már erősen lankadhatott az integethetnékje: láttuk a fején.

Május 5. Szerencsénkre nem értettünk a pokolgépek elhajigálásához (sem).

Május 6. A Walpurgis-éj is a napokban volt letűnőben, de minden zajló eseményről még akkor sem lehet írni, ha mostanában fejezte be az ember a Faustot a szögemi Operában: erről legalább nyilván vannak fényképek valahol a hon-háló-lapjukon, sőt: valamelyik énekes előbb-utóbb fölrámolja az egészséget.

Május 7. Mondhatatlanul utálok az egész Hálót/hálózatot, és immár valóban lehetetlen létezni nélküle – ehhh, hozzá ömlik az eső.

Május 8. Szólni kéne a Szerkesztőségnek: ha minden Hajnalban íratnak egymondatokot: mennyire más lesz a minden Éjjelielnél: próbálják ki magukon – két hónapon át, edényestül.

Május 9. A Győzelem napja a Nagyorosz Birodalom „szovjet” fénykorából – Nyihaha: parádés tankfölvonulások: előre Emberiség!

Május 10. **P**edig a **p**angó hetvenesekben még versezeteket is írtam javában – csak épp volt annyi eszem, hogy nem **p**ublikáltam – majd Holnap előkeresem, mondaná Herr **P**ató **P**ál, a litera-túrai lap *al-literáló* kérdésére.

Május 11. *„Tiszturak ülnek a bomba tövében a csonthadilábon / Gennyszínű napszemüveg: díszbe sorolt ez a táj.”* – 1976. (Tiszti-hon disztichon :-)

Május 12. Innen-onnan, azaz magamtól visszalopott mondatok, mint Molière-nél – gratulálok, „mondhatom” – mondaná Mira János barátom, a valódi művész, akitől valaha megtudtam: „rendezőművészről” még életében nem hallott – *tervezőművész* viszont mégiscsak akad.

Május 13. *Molière* meg egyre valószínűbben nem a *Poquelin* nevű zseniális színész volt, hanem a még zseniálisabb *Pierre Corneille* – álnévű író –, most idemácsolhatnám a vonatkozó linkeket, de tessék kutatni!

Május 14. Találtam még egyet magamtól, 1976-ból – a *Tiszta-hon disztichon*: „*Tiszta honunkban a tiszta haszonra ha csörtet a polgár / Lelkei ismeretét nem nyomorítja a gond.*”

Május 15. A tegnapiak még alcíme is volt: – *svájci sírvers* – lám, tizenkilenc évesen még mindent tudott az ember.

Május 16. Mára viszont már semmit nem tudunk: kuglizni/googlizni tessék – a Belédcsvön (Youtube): FEMA-CAMPS, aztán NIBIRU.

Május 17. A Holt-Maros partján a fűzfák alatt akár szomorú nosztalgiákkal is lehetne sétálni a gondolattal: honnan is érkezett ez a víz – ám velem van Pannika a négy és fél évével, ettől minden nagyon vidáman szórakoztató.

Május 18. Erőschen remélem, hogy a Zakadémiai előírásoktól eltérő helytelenírásom nem okoz majd olvastán irodalmi fönnakadást – sic(c)!

Május 19. „Itt állok hát, mint vén bolond, / S nem több eszem, mint egykoron.”

Május 20. A műsorfüzetbe újra félrefordított opera-Goethe lecsavart szabadkőműves feje, az.

Május 21. Egyetlen karikatúra sem olyan ellenszenves nekem, mint a pártszellem pofája – írta a tegnap nevezett belügyminiszter úr Sch. barátjának.

Május 22. A Helikonon újra kiadták Hermann *Hesse* Steppenwolf-ját kilencven évvel ezelőttről: A pusztai farkas – olvasni tessék!

Május 23. Voilá, egy Nobel-díjas mondat a Műből: „Temető az egész kultúránk, itt nyugszik Jézus Krisztus, Szókratész, Mozart, Haydn, Dante és Goethe – csupa halott név bádoglemezen, és ha legalább egyetlen őszinte, komoly szót tudna bárki is szólni a gyász és elkeseredés hangján erről a pusztuló világról, de senki sem képes rá, mindenki csak zavart vigyorral ácsorog a sír szélén.”

Május 24. Barátian értő nézői kérdések a *Nagyon tetszett, csak azt nem értem* sorozatból: – Mit akar azzal a Faustban, hogy poroltókat hozat a templomba, meg miért csavarják le Goethe és Schiller szoborfejét a weimari színház előtt??

Május 25. Na és a vonat – még a Nyitány előtt –, miért utaznak azok az elképesztő tömegek a vonatkocsik tetején, igaz, hogy saját maga vette föl videóra, ez Indiában volt, ugye?

Május 26. Nincs kedvem válaszolni, és hogy lehetne igaz?!

Május 27. Csehov Ványájában viszont szinte minden mondat igaz, ugyanakkor minden erőlködés nélkül sikerült M. I.-nek félrefordítania az egészet.

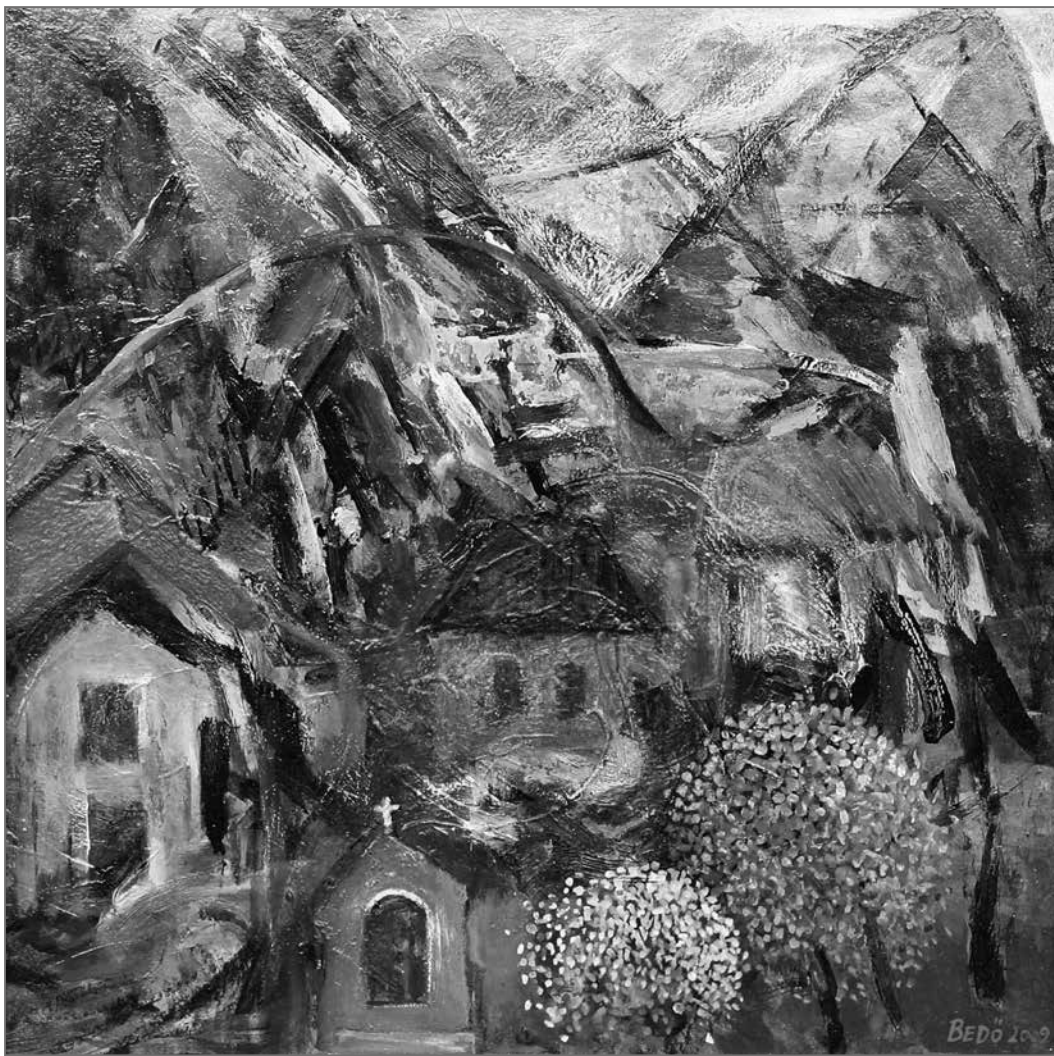
Május 28. Ám a legelképesztőbb itthoni időutazást mostanában Király István, egykori abszolutoriumoztató professzorom Naplója okozza: az emberéletem útjának 33 éves koromig tartó felének helyenként megdöbbentő látlete a másik partra sodródott ex-Eötvös-kollégista felcserek tollazatából.

Május 29. Amit fiatalon soha nem értettünk: hogyan lehet 30 esztendőes régmúlt háborús eseményeken elszánt dühvel rágódni mindakkorig – mára immár: javában értem.

Május 30. A szeretőgyilkos Szuhovo-Kobilin 150 éves, Tarelkin halála című színművét olvasom újra, a meggyilkolt Elbert János fordításában.

Május 31. *Szám*talán hasonszorú, *beszám*ozott, ám leíratlan mondatom lehetne még, köszönöm, hogy most harmincegyet leírhattam – a legtöbb mögé bátran képzeljétek oda a gúnyos szeretettel vigyorgó mosolygó-jelemet: B.

Bedő Sándor munkája

Kemény Gabriella

Fókuszpont

1

És ha egy pillanatra végül
tényleg minden elnémul majd,
és nem marad más,
csak a szemhéjakban
pulzáló erek,
és a gyomor
kikezdheteretlen zúgása,
ott kezdődik a visszajátszás:
a virágfejek az emelet alatt.
Ahol egy cserép véget ért,
a lyukakban homlokok
és átölelt hát,
égettszagú ventilátor,
fémdoboz egy
sarokház oldalában:
másfél évtizede
ugyanazok a matricák.
A gangról nézve
hiányzott egy téglá,
arra a hiányra
koncentráltam forgás közben.
A cselédlépcső freskójáról
pergett alá a por,
ahogy szaladtam,
lefejeltem egy gerendát.
Lepattogzott a festék,
kihullott pár tejfog:
a résekben
előlről
kezdődik
a világ.

2

mezítláb mészaludni, nehogy hangyára lépj
kattog még néhányat a fűtőtest és hallgatod

arcoddal a vadvirágos ágynemű huzaton
arra gondolsz, hogy ha bírnál,
szélcsengőt építenél törött üvegekből

átvilágít hozzád a villany a szemközi házból
nem minden hold, ami fénygömb

valami zakatol a falban, alattad motorzúgás
és fék, ki rendel még pizzát ilyenkor
a sisakjában biztos tükröződik a hold vagy más

Suhai Pál

Vonuló egek

Bicegve, bénán – így járunk
ragyogó végzet alatt.

Nem több ez, mint úriembernek
pálca, kalap.

Ez mégis a jó sors:
a kivédhetetlen egy feladat.

Mint bútorokat,
helyükre erdőket, fákat
költöződő bú tologat.

Agyak, amelyek megtervezik,
le is rombolják
a hegyek díszleteit.

A meghasadt kristályok
tükrébe
az ember folyton benyit.

Vonuló madarak? –
vonuló egek törvénye ez,
káprázat törvénye,
a tetten-ért szavak törvénye:
Hold-ragyogás.

Mi alszunk ilyenkor. Semmi nesz.
Csak tompa szívdobogás.

Az előadás vége

Úgy látszik, nem lesz ráadás.
Az előadás elhangzott,
a nagyérdemű szétoszolhat.

A kulisszákat bámulni mégse való,
bár tökéletes, az Üresség-szvit
nem hallható.

Az emberek hazamennek,
megeszik vacsorájukat,
szorítanak egymásnak némi helyet:
lefekszenek, elalszanak.

Egy tökéletesen magára hagyott világban
mint csókok, röpülnek
az égen felejtett madarak.

Barcelonai galamb

Kohán Ferencnek

Évának nem volt jó a memóriája, sokszor az előző napra is alig emlékezett, a régi időkre még kevésbé. Úgy érezte, hogy ami elmúlt, végleg elveszett. Életének néhány széttört eseményláncá olykor hurokként fojtogatta, de képtelen volt felidézni a homályban maradt fontos részleteket, hogy e kapcsolóelemek révén ismét értelmet nyerjen egy-egy hajdani történet. A jelenben sem mozgott otthonosan, túl sok inger érte, legtöbbször egyidejűleg, szinte fel sem fogta, mi minden kavargó körülötte. A jövő pedig végképp nem illett hozzá, mert nem hitt eléggé abban, hogy amit elképzelsz, elhatároz, maradéktalanul megvalósul.

Most, amikor itt ül egy meghíúsult karácsonyeste utáni napon, hirtelen nem is tudja, mire emlékezzen. Az év elejére, a tavaszra, a nyárra, a múlt hétre, vagy a tegnap estére, mert ezek az egymástól időben távol lévő események egyetlen fájdalmas érzéssé sűrűsödtek össze benne. Egészen össze volt zavarodva, pedig év végén éppen, hogy mindenki átgondolja, mi történt, és terveket készít a jövőre esztendőre. Azt érezte, mind kuszább, ugyanakkor könnyebb az élete, mert bárki belekaphat, ide-oda lökdösheti, olyan ez az élet, mint egy áttetsző ideggömb. Föl és le is pattan, mint a labda, és pont úgy, mint ez a gyerekjáték, soha nem száll olyan magasra, hogy végleg eltűnjön fönn, az égben.

Nézte az utca végében árult fenyőfák hullott ágaiból készített vázadíszt, amelyen csak apró, arany kerámiaangyalkák és xilites szaloncukor lógott. Ha elgondolkodott azon, mi történt a múltban, mindig azon tépelődött, mit rontott el, soha nem azon, hogy mi sikerült, mit csinált jól.

A barcelonai hétvégére másképpen gondolt akkor, amikor eltervezte, más volt közben, utána pedig hónapokba telt, mire leülepedtek benne az élmények. Éva és Eric egy magyar festő retrospektív kiállítását szerették volna megnézni, ezért utaztak a katalán fővárosba. Eric hónapok óta nem rajzolt, de mivel újabban érdeklődést mutatott e művész iránt, a nő remélte, hogy a férfi kedvet kap és folytatja az alkotást.

Az utazás megpróbáltatás, különösen, ha olcsó. Ott álltak az utcán hajnalban, hogy a repülőtéren kisbusz felvegye őket és alávessék magukat a rájuk váró viszontagságoknak. A korai órán mindenütt mogorva, kialvatlan emberekkel találkozott, aztán hosszú várakozás után a repülőn érte őket a reggel. A fehér felhők, a napfény és alattuk a tenger kékje szokatlanul tág dimenziókat kínált, ami félelemmel töltötte el a bezártsághoz szokott Évát. A repülő nem tudott leszállni a tengerparti állomáson, és a végtelennek tűnő kékség fölött körözött ide-oda billenő fehér szárnyaival. Eszébe jutott egy másik repülő, amelyik innen indult el és a fiatal pilóta a francia Alpok valamelyik gránithegyének hajtotta a Német Szárnyak nevű légitársaság gépét. Mindenki meghalt. Olvasta, hogy egy évre rá a katalán főváros repülőterén emléket állítottak az érthetetlen eseménynek. Látni akarta, és ha nem is könnyen, de megtalálta a tengerparttal, pálmafákkal övezett, kőből készült mementót.

Hónapokkal később, amikor írni kezdett és felidézte magában az utazást, annyira fázott, hogy elővette és felhúzta becsben tartott réges-régi pulóverét. Nem tudott kötni. Sok évvel ezelőtt, amikor bezárkózva és elhagyatva ült otthon, szomorú tehetetlenségében az éppen keze ügyébe került női lapban meglátott egy norvég mintás pulóvert, kötési útmutatóval együtt. Azonnal nekilátott az igen bonyolult mintázatú szépség megvalósításának. Hibátlan eredmény született, a mai napig nem érti, hogyan volt erre képes. Tengerkék alapon fehér hattyúk, szívek és elefántok sorakoznak szabályosan, egymás alatti sorokban. A hattyúk teste inkább hízott macskához hasonlít, a nyakuk rövid, mint a kacsáké, mert hát ő maga volt az a hattyú, amelyik lelke mélyén rút kiskacsa maradt. A mintázat összhatása mégis egyedi és kecses, bár a pulóver úgyszólván hordhatatlan a szűrős gyapjúszálak miatt. A szívecskék közepére piros pontokat

kellett kötni, egyik szívtől a másikig gurultak ezek a vércseppecskék, nem hullottak le, örökké ezeket a fehér szíveket táplálták.

A barcelonai emlékművet csak a visszaút előtt, a hajnali derengésben tudta megnézni. A korai óra, az ég kékje és az épületek, pálmafák sötétlő sziluettje temetői hangulatba vonta a repülőter most néptelen részét. Egy fekete fémtáblán a repülő járatszáma és a tragédia dátuma olvasható. Ezt a járatszámot azóta törölték. A fémtábla mellett jókora négyszögletű kőlap állt. A fehér márványban felfelé emelkedő, elszenesedett vonal képződött az évmilliók során. A minimalista és egyúttal organikus műalkotás beleolvadt a természetes és ipari környezet ellentmondásos együttesébe, és felidézte mind a százhatvan utas kő vesztőhelyét.

Úgy érezték, mintha köveket cipelnének a hátukon, poggyászukkal együtt voltak kénytelenek járkalni a városban, nem szabadulhattak terhüktől, míg a szállásukat el nem foglalták, amire csak a késő délutáni órákban lesz lehetőség. Rossz közérzetüket félretéve elhatározták, hogy még ma megnézik a magyar festő kiállítását. A régi kereskedőnegyed felé tartottak, ahol egy tizennyolcadik századi palotában várták őket a legtöbbször ruhátlan, eksztatikus állapotban ábrázolt testek. A festő a halál, a megsemmisülés pillanatának megszállottja volt, hajszálvékony határterületre helyezte a modelljeit és egy harmadik létezési dimenziót teremtett a számukra. A gyakran elkerekített ajkak mintha mondani szeretnének valamit erről a számunkra nem ismert világról, amelyben az élet és a halál egymásba olvad, összetartozik, nem úgy, mint a valóságban, ahol a temetők, a krematóriumok emlékeztetnek a legjobban arra, hogy életünk el van szakítva a halálunktól.

Évának az a kép tetszett legjobban, amelyiken egy kislány bugyiban, kerti padon ül, mert eszébe juttatta a gyerekkorát, a balatoni nyarakat, amikor a fürdéstől még nedves bugyija hozzáragadt a kerti szék faléceihez, aztán este, amikor lehúzta a fehérneműjét, szúrós olajfesték-lemezek peregtek le róla. A festménybeli kislány ölében egy fehér dög fekszik, ő felemeli az egyik szárnyát, másik kezében pálcikás jégkrémet vagy kristálylapot tart. Eric szerint az egy világító tárgy, lámpa, de mindegy, mi az, mert már egy másik, egy szürreális valóságban kalandoztak. Az angyal pihen, levetette szárnyait, és kis lámpával nézegeti, nem tépázódott-e meg valahol, ép-e minden tolla.

A testek kékes árnyalata, az elasztikusan redőződő bőr megborzongatta Évát. Az utolsó helyiségben az alkotás kellékeit és a festő rekonstruált műtermét állították ki. Meztelenül, fekete kimonóban, fénykép után festett, ki nem állhatta munka közben a társaságot, így a modelleket sem. Az utolsó, félbemaradt képen egy régi családi fotót kezdett vászonra vinni. A halál nem engedte, hogy visszatérjen a gyermekkorába. A kisfiú a szülők előtt, egy széken ül, lábán, mint mindannyiunkon egykor, rāncos, barna pamutzokni. Éva tekintete váratlanul oldalra siklott és egy rosszul megvilágított sarokban megpillantott egy csendéletet. Narancs, kivi, egy citrom, egy fűltisztító pálcika és a kompozíció előterében egy hófehér toll. A gyümölcsökről nemrég még folyt, mostanra megdermedt valami fehér lé. Takony? Hányás? Festék? Marcipán? Sperma? Igen, talán az élet essenciája, mindegy, hogy miből van, de legyen folyékony, legyen szilárd, legyen változékony... – gondolta Éva.

Eric szerint a legszebb képeket a palota fogadó- vagy dísztermében helyezték el. Egyedül ide tört be a természetes fény. A többszáz éves ház hajdani pompáját csak részlegesen állították helyre. A restaurátorok az akantuszleveleket visszafestették az oszlopfőkre, a hatalmas ablaktáblák és a falak az idő és különböző átalakítások nyomait viselték. Korabeli bútort nem tettek a belső terekbe. A drága kelmébe vont modellek lehunytt szemmel rejtőztek a mereven megtörő anyagok mögé. Az egyik nő átlényegülésének, másik létbe való átlépésének minden szépsége a bolyhos takaró lágy kétségében összpontosult.

Miközben a Szent Eulália-katedrális felé haladtak, betértek a *Jó falathoz*, egy fagerendás, ferde falú szendvicsbárba, ahol evés közben átadták magukat az ódon, rusztikus hangulatnak, miközben a templom cseppet sem kecses épületét fürkésztek kíváncsian. Éva kamaszkori kedvenc költője románcot írt Eulália megkínzásáról. Mellét, végtagjait, fejét levágták, felgyújtották, vér, kegyetlenség. Azonban van egy apró részlet, ami hosszú évek óta foglalkoztatja: „...tálcáján két füstös mellel / tér a konzul otthonába”. Trófea? Esti vacsora? A gyilkos is ember? Mintha békés

otthoni enteriőrbe kerülne a szenvedéstörténetet... Grillezett mellehúsa vörösboros mártásban. Antik barbarizmus, kéjencek, kannibálok. Éva tovább kalandozott a múltban és felidézte magában gimnazista korának nyarait, amikor otthon, a meggyfa alatt olvasott, ahol senki nem zavarta, mert a fa minden gyümölcse férges volt és törzsén hemzsegték a tetvek.

Csak a kamaszlányokban van annyi elszántság, hogy belőlük szentek, mártírok, nemzeti hősök lehessenek. Eulália halálra kínozott testéből fehér galamb szállt fel. A mártír öntudatos nőisége tetszett Évának, könnyedén lehántotta róla az eksztatikus önfeláldozás kliséit, és amikor meglátta egy hatszáz éves táblaképen az andráskeresztre kikötött göthös gyereklány kis almamelleit, köldöke alatt a szemérmét fedő hosszú hósoknyát, feje fölött a galambot, egy tizenéves makacs lázadó drámáját élte újra át, aki nem *benső erejével védte magát*, hanem azt mondta: Nesztek, itt vagyok, vigyetek!

Szállásuk a kikötő közelében volt. A negyed rossz híre megkopott, a hajdani matrózok, örömlányok, csempészek, markecolók fészket felszámolták. Keskeny sikátorok között lépdeltek, az utcák sima kövezetét nem kerítették el járdával. Mikor a hangokat és zenét eszébe juttató nevű hotelbe értek, Éva emlékezett, hogy a kubai dallammotívumokból komponált galambos dalt itt kezdték énekelni a katalán tengerészek. A parányi lift felvitte őket a harmadik emeletre. A szobát felújították, a fürdőben azonban meghagyták a porcelánbetétes, kerékküllőket formázó antik csapokat, a szögletes kávjú bidét. A szegényes szálloda, a két csillag nem indokolta ezt a luxusnak számító szolgáltatást, a keskeny, dísztelen épület találgatható vagy bordély lehetett azelőtt. Hónapokkal az utazásuk után Eric a szemére vetette, hogy a fekhelyet csak alváásra használták. Éva nem merete bevallani, hogy éjjelente hallotta a matrózok kéjtől rekedt hörgését, orrában érezte a testnedvek szagát, és gondolni sem tudott a szerelmeskedésre. Azt pedig végképp nem merete szóba hozni, hogy tőlük két utcára eszelős tekintetű sorozatgyilkos lakott annak idején, és amikor letartóztatták, kislánytetemeket találtak a ház pincéjében. Eric három hónappal később mutatta meg Évának a hotelszobában készített fekete-fehér fotókat. Éva gömbölyű hasán és mellén a napfény átlényegítette a sivár környezetet, megpuhította, lebegővé tette még a falakat is. Szobájukban fogas, szekrény sem volt, műanyag kampókra akasztották a holmijukat, papundekli választotta el őket a szomszédtól, egyik szobából a másikba szállt a lélegzet, mintha egyetlen térben egyesültek volna a mostani és a valamikori itt lakók.

Másnap reggel szikrázó napsütésre ébredtek és tüstént kinyitották a szoba egyetlen ékét, a szívotívumos kovácsoltvas korláttal díszített franciaablakot. – Nézd csak, mi történik ott – szól Eric, és a szemközti ház piros bádogtetejére mutatott. Két fehér, mozgó lény, talán két madár mintha tollászkodott volna a fényben. Éva jobban megnézte őket, és akkor vette észre, hogy a horgas csőrű sirály egy fehér galamb testét marcangolja. Amit látott, csak szaggatott formában, vesszorokba tördelve tudta megfogalmazni miközben néhány szót dűnnyögött, azt, hogy *Olalla blanca en lo blanco*¹ azon a nyelven, amelyet nem beszélt, de sejtette titkait.

El Raval I.

Szemben a
domború,
vörös háztetőn
egy sirály
kampós csőre a
fehér galamb
testébe vāj.
A szárny megremeg
szétnyílvā.
A sirály a meleg belekben
matat.

¹ „Fehér lány a fehérségben.” – Federico García Lorca: *Szent Eulália vértanúsága* (Fordította: Nagy László).

Kitépi
a szívet, a májat,
a keserű epét.
A csont, a tollak,

az élettelen szárny
marad.

El Raval II.

Te nem is láttál semmit –
mondta a szerelme.
Nem láttad, hogy
ráncos lába rángott,
amikor
belei a bordó
cserepekre omlottak.
Sem azt, hogy hány
galamb

húzta ki egyenként
a nyálkás zsigergomolyag
szálait.

A francia fegyencíró jutott eszébe, aki egy ideig az El Ravalban élt. Mindaz, ami eleven valóság volt a hajdani Barri Xinóban, csak lefojtott jeleket ad a mának. A piszok, a bűz, a vizeletszag, a tetvek az emberek testén, a félelem és következmények nélküli erőszak már a múlté. Éva ki-nézett a franciaablakon. Buherált vezetékek kígyóztak a falakon, rozsdamarta szatelittányérok tátogtak az ég felé. A hajdani kurvák, zsebesek, hamiskártyások helyét hallgatag ázsiaiak fog-lalták el, akik bevásárlószatyrokkal és zajongó gyerekeikkel tértek haza esténként a munkából.

Eric egyre kedvetlenebb lett, mogorván szólt Évához, folyton szidta, bántotta. A nőnek akkor még fogalma sem volt arról, hogy mennyi fotó készült, a másik elfáradt az intenzív alkotói mun-kában, azért vált ingerültté. Kimerültsége mindenre rávetült, a végén percenként hajba kaptak.

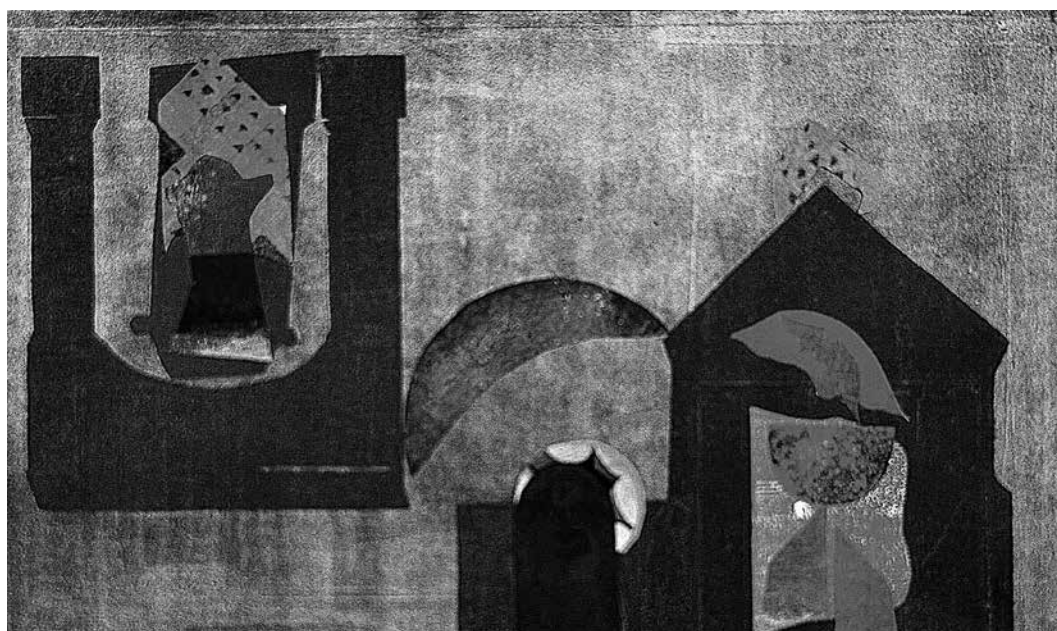
Egy barátjuk tanácsára még Budapesten asztalt foglaltak estére a tengerparti étteremben. Gyalog indultak el a várostól több kilométerre lévő *Xiringuito Escribà* felé. A homokos part mel-lett a tenger csak sötét csíknak látszott, Éva hiányolta a hullámokat, a végtelenbe húzó térél-ményt. A plázson kutyások, a kaszinó felé közeledve pedig zsebesek és drogdílerok kerülget-ték őket. Maguk mögött hagyták a tékozló gazdagokat hívogató luxusfényeket. Teljes sötétség borult rájuk. Hamarosan egymásra halmozott, üvegezett fémházikókat pillantottak meg a ho-mokban. A hajdani halárudák másai rogyadozó világítótoronyként meredtek az égre. A halász-bárkák vagy a távoli országokba induló kereskedőhajók már többé nem kötnek ki itt, Kolum-busz Santa Mariája pár éve leégett a nyílt vízben, a városközpontban, ahol ki volt állítva. Végre odaértek az étterembe, és amikor beléptek, furcsa érzésük támadt, mintha a nyárba érkeztek volna, csak a jó idő és a nyaralók hiányoztak innen. Villanyégőkkel lakajosított mütüzű kan-dalló mellé ültették őket. Kék műanyag homokórát tettek villámgyorsan az asztalukra, ami azt jelentette, hogy mire lefutnak a kék porszemek, megkapják paellájukat. Az étel biztosan nem most készült, és jobb lenne, ha lehúznák a rolót, mert nincs itt nyár, napfény, nyüzsgő tömeg, sem víz- és napillat..., de eszükben sem volt, így is minden asztalnál ültek. Éva az étterem ne-vének, a *Xiringuito Escribà*-nak a jelentését próbálta megfejteni. Szépnek, dallamosak találta, de még azt sem tudta, spanyol vagy katalán nyelvű-e ez a két szó. Külsőleg a hajdani, part menti halsütődékre emlékeztetett ez az elegánsra rittyentett, fehér műanyagponyvákból összetákol-t étterem. Az escriba szóról az írás, vagy a krikszkraksz jutott az eszébe... a két szó együtt bizony-

talán billegő létezőt idézett fel benne. A főnyre folyóírással rótt szavakra gondolt, meg a gyerekkorában vizes homokcseppekből felépített várakra, amelyek vagy maguktól összerogytak vagy a hullám mosta őket el.

A következő napon a középkori zsidónegyed keskeny utcáit járták. A sikátorok néhol ívesen görbültek, ami nem is csoda, hiszen az ókori városfal nyomvonalára épültek. A zsinagógába az utcaszint alatt, behúzott nyakkal lehetett belépni. Az egymásra rétegezett, szabálytalan nagyságú kövek között itt-ott piros, rózsaszín por látszott. Csak a férfiak termét állították helyre, a női részt más épületek birtokolják, éttermet, kávézót üzemeltetnek bennük. A férfiak imatermét kissé szedett-vedettül, adományokból rendezték be múzeummá. A félhomályban egy idegenvezető monoton hangon kántálta a közösség történelmét. Két nő hallgatta, az egyik oroszra fordította a spanyol beszédet. Éva egy kelengyeladához, az egyetlen, színeivel szemet vonzó tárgyhoz közelített. A régi faládra naiv modorban virágmotívumokat, narancsfürtöket, jobbról és balról egy-egy Magén Dávidot pingáltak, egészen lent pedig két szívet. A mindenhol lepattozott festék tapinthatóvá tette az öreg időt. Éva úgy érezte, mintha a vidáman kacskaringózó zöld levelek és a boltozatban végződő, sárgán hurkolódó indák tovább tekergőznének és az ő nyomába erednének... Azt szerette volna, ha örökre vele maradnának, ha vigyáznának rá abban a kis időben, ami még megadatott neki. A piros szíveket szorosan közrefogták a narancslevelek, moccanni sem tudtak, mintha odaragadtak volna a láda alján a fekete festékekhez. Nem is bánta, neki az az egy szíve is sok, elég baja van vele. Eric magával vont, meglátott egy alacsony mennyezetű, vakolatlan kövekből kialakított bőrdíszműves műhelyt. Mintha a középkorba léptek volna be. A mesternőn bőrkötény, amilyenből a legjobb minőségű táskák készülnek. Eric azonnal meglátta ezekben a hétköznapi tárgyakban, táskákban, övekben az artisztikumot, az időigényes szépséget. Az egyik üvegpolcra leemelt egy bőr karkötőt és Éva csuklójára csatolta az önmaga farkába harapó kígyót. Újrakezdi vagy mindig is együtt voltak és ez így marad örökre...? Ugyan, ki tudja..., a legnehezebb kérdések nem várnak válaszokat. Éva abban reménykedett, hogy az uroborosz mágikus ereje feloldja a szerelmükben és minden parányi létezőben fáradhatatlanul munkálkodó ellentéteket.

Most már mehetnek a *Lobo* bárba, hatféle bort fognak kóstolni és utána belerohannak a tengerbe.

Bedő Sándor munkája

Kerék Imre

Választok magamnak

Ágak pengenek:
cimbalomverők.
Sej, választok magamnak
igaz szeretőt,
vadvízkék-szemút,
császárkörte-alakút.
Fonok lenhajába
búzavirág-koszorút,
százsorszéppel ékesítem,
tyúktaréj-csillagokkal
telistele hintem.
Hócsípején fűszoknya,
suhogása vágyaimat
bizsergeti, bogozza.
Dülledező varangyszemek,
fullánk-mérgű viperák
ne bűvölnék, rontanák:
szöktetem, röptetem
kéksátoros vadonba,
kőkénybokor-felhők közé
vadmadár-lakodalomba!

aj az a lány

aj az a lány az a kevély
termetre szebb mindenkinél
az a gesztenye-ragyogású
hajára büszke nőszemély

kalárisgyönggyel a nyakán
piros övvel a derekán
homloka mint a sima márvány
mesébe illő az a lány

ha csak rápillant a legény
szemében kialszik a fény
ha rápillant másodszor is még
gyehennatűzben ég szegény

ha rápillant harmadszor is
homlokát kiveri a víz
sápad fehéredik jöhet már
érte a Fekete Kocsis

aj az a lány az a kevély
kegyetlenebb a többinél
az az ostorsuhogtató
szemére büszke nőszemély

Patak és nyírfa

variációk antik metrumokra

1. Szapphói

Bércüregből bukva elő, csörögve
futsz alá a völgybe, kicsiny patak te,
benned nyírfa nézi haját s az arcát
szűzi mosollyal.

2. Alkaioszi

Te bércüregből felfakadó patak,
míg völgyi lejtőn surrog ezüst habod,
szűz-mosolyú nyír nézi arcát,
s lenge haját fölibéd hajolva.

3. Aszklepiadeszi

Sziklából kibukó, csörgedező patak,
medret vájva kies völgybe alásietsz,
szűz mosollyal a nyír kék csodatükrődön
arcát nézi, selyem haját.

Nagy Izabella

veszekedés

dögölj meg ezt vicsorogtam rád
értsd meg mérges voltam
dögölj te meg felelted
a konyhakövön véresen hadakoztak
szavaink s te mint mindig ilyenkor
elviharzottál
bevágta a bejárati ajtót
én meg cigarettára gyújtottam
csakazértis a nappali közepén
hogy én mennyire utálok veszekedni
miközben simogathatnálak is
te kint a parkban sírod ki magad
aztán vacsorát főzöl
és kedvesen kérsz: ne csináljuk ezt tovább
de ma
dögölj meg ezt vicsorogtam
sétád után nem tértél haza
csak sokkal később jött egy telefon
és most nincs se békülős szex
se vacsora

nem akkor van vége

nem akkor van vége amikor hidegen elém állsz s nem mondod ki
csak annyit hogy lebuktunk vissza az egész nem lehet tovább hazudozni
az ígéreteket be kell tartani úgy tanultam régen
például hogy a hátadon fogsz cipelni körbe a margitszigeten éjfélkor
például hogy gyalog nekivágunk annak a híres útnak innen kispestről egy reggel
például hogy belém öntött magodból szerelemgyermek születik
például hogy egy szép vékony aranygyűrűt húzol a középső ujjamra
például hogy mindig igazat
például hogy
minek is soroljam ezek csak nekem számítanak
pedig nem akkor van vége amikor hidegen ellöpsz magadtól
anyám vérnyomáscsökkentői az apád szilvapálinkájával szépen megférnek
még mindig nem akkor van vége amikor én akarom

Ha akkor...

Ha akkor nem látlak meg a kávézó tükreben...
Ha akkor nem adsz véletlenül puszt a szám sarkára búcsúzáskor...
Ha akkor nem futunk össze, ott, s mondd 'majd beszélünk'...
Ha akkor nem rúgunk be a szilvapálinkától...
Ha akkor nem beszélünk meg kora reggeli kávézást az üzletközpontba...
Ha akkor nem megyünk le együtt vonattal Keszthelyre zárt kupéban...
Ha akkor nem felejtjük el, hogy fel kellene hívni a szüleinket...
Ha akkor nem szarjuk le, hogy másnap reggel máshol kell ébrednünk...
Ha akkor nem zár be az éjjel-nappali gyógyszerár műszaki hiba miatt...
Ha akkor nem vagyok féltékeny a kis szőkére a koncerten...
Ha akkor nem állsz szóba velem, hogy 'na, ezt beszéljük meg'...
Ha akkor nem a Lali vállán sírom el a bánatom...
Vajon Tibikét hogyan nevezném ma?

Félreértés

Én azt értettem félre, ahogy rám nézett.
Ő azt értette félre, hogy rámosolyogtam.
Én úgy értettem, hogy ő nem olyan.
Ő meg úgy gondolta, én olyan vagyok.
Én nem értettem, hogy ő mit akar ott.
Ő nem értette, hogy én mit nem akarok.
Én reméltem, hogy máshogyan lesz.
Ő tudta, nem lehet máshogyan.

Most itt ülök a kanapén, tízezer forinttal a kezemben.

Ébredzem

a madarak már kinn csivitelnek a fákon, és az autók is kezdenek újra berregni az utcán, mint minden hajnalban, egyre gyakrabban és hangosabban

a tejeskocsi tolatólámpájának ritmikus sípolása, a szomszédék ajtajának félreismerhetetlen csukódása, és a társasházi lift gyakoribb bűgása jelzi, hogy közeleg a reggel, de én alhatok még egy keveset; tej megint érkezett a boltba, a szomszéd ismét elindult rendesen a hajnali HÉV-hez, minden a legnagyobb rendben

ébredzem és eszembe jut, hogy milyen nap van, miket tervezek, mit kell csinálnom, hogy mi az, ami rám vár, de nem mozdulok a meleg takaró alól, csak pislogok, nézem a szürke plafont, a repedéseket a falban, az ébresztő nem szólalt még, de lehet, hogy félálomban lenyomtam, nem tudom, lehet, hogy így történt, néha előfordul

aztán eszembe jut, hogy felébredtem az óra sípolására, jelzett, ahogy szokott, egy kis darab ideig tudatomnál voltam tehát már, de túlságosan fáradtnak éreztem magam ahhoz, hogy bármi a kezdetét vegye, igen, most már világos, aludni akartam még egy picit, talán tompán fájts is valamim

mintha, nem tudom, talán

ismét átfut az agyamon az előttem álló nap, a kitűzött feladataival, szoktatom magam ahhoz, hogy *átgondoljam* mi az, ami rám vár a mai napon, szemem már kinyitva, körülnézek, újból rápillantok a tárgyakra, látom, hogy minden megvan, úgy, ahogy tegnap hagytam, levetett ruháim a széken, a mobilom a dohányzóasztalon

az ablakon lévő bársonyfüggönyt sosem húzom el, így a kora reggeli nap fénypásmái beragyogják a szobámat, vidámmá teszik; könnyebb az ébredésem

nem alszom vissza, nem tudok már, szoktatom magam a gondolathoz, hogy megint egy új napra ébredtem, ideje felkelnem

idő kell csak, idő kell mindenhez, ami nincs ilyenkor reggel, sohase nincs, ezért találtuk ki, hogy kávéit iszunk, és attól gyorsabban felébredünk, nincs idő, mert rohanás van; nem borotválkozunk, nem reggelizünk, nem ágyazunk be, satöbbi, nincs idő rá

kivéve, mikor tényleg van, mint ma, mert nem kell bemennem a munkahelyemre, szabadnapos vagyok

kinyitom a szemem, és csak forgolódom a párnáim között, mindig ez van, ha alhatnék tovább, akkor se tudok, hétvégeken se megy még nyolcig se, mindig irigykedve néztem azokat, akik tudnak délig, vagy még később szédelegnek ki az ágyukból

akármilyen van, nekem nem megy

felkelek és kicsoszogok a konyhába, nyitom a csapot, tekerem, de víz helyett valami berregő-kattogó fájdalomkiáltás tör fel a cső mélyéről, nincs víz, konstátálom, és pillogok kettőt, ezt is jókor, mondom magamnak, elzárták a vizet, remélem, nem nálam van csőtörés

mindegy, nem olyan nagy tragédia, hogy nincs ma víz, ez van, majd lesz, ha nincs, majd lesz, úgysem megyek különösebben sehová, egy-két apró dolgot akarok elintézni, de azt lehet neten is *igazából pihenni szeretnék*

azért is vettem ki szabadnapot, mert éreztem, hogy az utóbbi időben kicsit túlhajtottam magam, ezt korrigálandó, ma nem fogok csinálni semmit, semmi pörgés, semmi feszültség, langsam, langsam, ha már nem kell időben elkészülnöm és indulnom, az már olyan, mintha pihenték, semmi mókuserék

egyedül élek, illetve lakótársam már régóta a barátnőjénél dekkol, csak új ruhákért jön haza néha, így tehát egyedül élek, magam osztom be az időt magamnak, általában magam főzök,

nem tartozom elszámolással senki felé, amolyan magányos farkasként élem az életem, munkával telnek napjaim, néha randikkal, ilyenkor egy-egy nő feljön, reggel pedig elmegy, így megy ez, lényeg, hogy mindenkinek jó legyen

ma viszont nem volt senki, hetek óta senki, s néha jól van ez is így, mert én irányítom az életem, és nem kell mindig kaviár, szóval szeretem, ha nem szólnak bele a dolgaimba, ma pihenek, szeretem, ha azt csinálom, amit akarok, ma olvasással kezdem a napot, úgy is egy csomó lemaradásom van, hosszú hetek óta rakosgatom a különböző szépirodalmi könyveket az íróasztalomra, mert sosincs időm erre

nem érdekes, hogy nincs víz még mindig, belenézek a tükörbe, csipák ki, megdörzsölöm az arcomat egy törülközővel, észhez tértem, ennyi, pedig nem is voltam katona

hirtelen beugrott a hajnali álmom: felülnézetből láttam magam

kezembem könyv, kinyitom és olvasni kezdek, ám néhány oldal után, idegesen arrébb dobom és felállok, járkálni kezdek a lakásban, kiszáradt a szám, nyúlok a hűtőbe az ásványvizet palackért, számhoz emelem, kortyolok, és *érezem*, hogy fancsali pofát vágok, a víznek meghatározhatatlanul furcsa mocsárízéből arra következtetek, hogy jobban járok, ha ebből a vízből már lehetőleg nem iszom, így a lefolyóba csurgatom a palack tartalmát

visszatérek a könyvemhez, leülök, keresem a pózt, melyik lehet a jobb, fájlalom a nyakam, elfeküdhettem, eddig nem is tűnt fel, gyakran van így, nem baj, majd kezelésbe vesz az az édes kis masszörhölgy, aki a múltkor, úgyis időszerű majd megint elmenni hozzám, szóval keresem a pózt, melyik lehet a jobb, hogyan fáj kevésbe, olvasom a könyvem, lapozok, keresem a fejezet végét, nem köt le, unalmas részek következnek, úgy látszik, pedig eddig olyan jó volt

nem értem, hogy mit olvasok, visszalapozok és nem értem, hogy hogyan fordulhatott elő, hogy komplett jelenetek estek ki, fogalmam sincs, hogy olvastam-e már ezeket, vagy még nem, valószínűleg félálomban átugorhattam bizonyos részeket, csodálkozom, hogy ennyire nem köt le, koncentrálok, és mégis, kis idő múlva mégis úgy döntök, hogy becsukom, mert meguntam, hagyom a fenébe, hangosan csattan a könyv, ahogy becsukom s rádobom a vetetlen ágyamra, oldalakat átugrani nem szeretek, nehogy kimaradjak valamiből, de letettem, hagyom, ma nem áll rá az agyam, van ilyen, később újból elő fogom venni, rápillantok az órámról, hogy nincs-e még korán telefonálni, felhívom ezt a masszörhölgyet, és időpontot kérek

nem veszi fel, pedig ilyenkor már fogad vendégeket, biztos van valaki nála, mindegy, próbálkozom később, és egy laza mozdulattal fogom a távirányítót, mert ha már ilyen nehezen birkóztam az olvasással, akkor inkább filmet nézek, bekapcsolom és folytatom a tegnapi, ott ahol abbahagytam, a filmekkel is úgy vagyok, mint a könyvekkel, néhány éve már ebből is sokat és rendszeresen fogyasztok, viszont az utóbbi időben ezek a lemezek kiírt, innen-onnan másolt filmek, amik vannak, ezek is csak ott gyűlnek és gyűlnek az asztalomra, és arra várnak, hogy egyszer majd megnézzem őket

belemerülök a filmbe, bambulok, nézek ki a fejemből, valamitől zaklatott vagyok, felállok, behúzzom a sötétítőt, visszaülök a gép elé, nézem a filmet tovább, nem jó, valami nem oké, kényelmetlen, valami hiányzik, felkelek, kihúzzom a függönyt, nézem tovább a filmet, az asztalon van egy szelet csoki, töltött, kibontom, beleharapok, rossz az íze, olyat csinállok, mint még sose, zsebkendőbe köpöm, mert annyira rossz a csoki, felkelek, behajítom a szemetesbe, a filmet nézem tovább, kamionos üldözést látok, de, hogy kit üldöznek és miért, azt nem tudom

még mindig tart a kamionos üldözés, bambulok tovább, nézem a filmet, belemerültem, valószínűleg ezért nem hallhattam, hogy a szomszédban lakó hölgy csengetett be hozzám, akart valamit, mostanában sűrűn akar, én meg hagyom, hogy akarja, de most elstetett, egyébként, ha hozzám jön, akkor nem szokott *annyira* sietni, megvárja, hogy megkapja azt, amiért jött, de most csak az elsuhanó árnyékát láttam a gangra néző ablakomon, hirtelen felállok, otthagytam a filmet, kimegyek, nyitom a bejárati ajtót, utána kiabálok, de már nem hallja, mert elindult vele a lift, csodálkozom, hogy miért nem hallottam a csengetést, állok az ajtónál, megnyomom, hangoosan berreg, hát jó ez, állapítom meg, belépek a lakásomba és bezárom magam mögött az ajtót a masszörhölgy még mindig nem veszi fel, forgalmas napja lehet

ránézek a polcon lévő naptáramra, és kiderül, hogy ebédre vagyok hivatalos, amolyan mun-

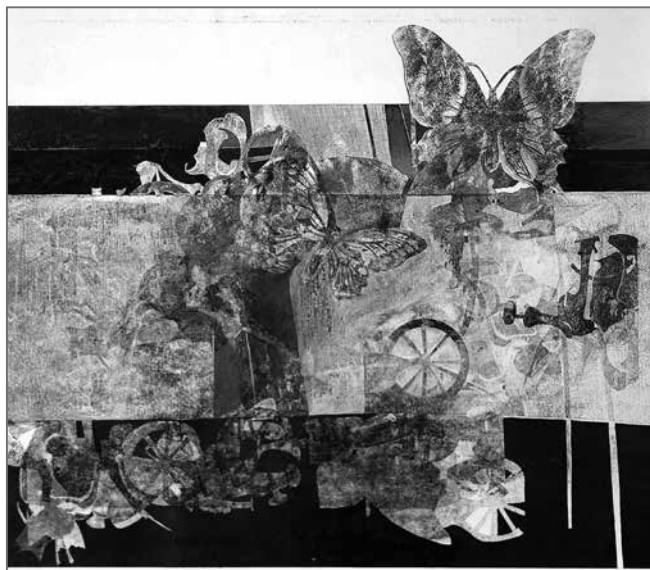
kaebédet beszéltem meg mára, és teljesen kiment a fejből, így hát, összekapom magam, öltözni kezdek, víz még nem jött meg, hiába tekerem a fürdőszobai csapot, nem baj, volt már rosszabb is, a farmer jó lesz, ami tegnap, csak egy ing kell a gardróbból, dezodor, arcvíz, karóra, cipő, zakó a fogasnál, lépek ki, zárok

légiesek a lépteim, ez jut eszembe arról a furcsa állapotról, ami az utcán ér, olyan, mint amikor hátszélben gyalogol az ember, és érzi, hogy el fogja fűjni, felkapja és taszít rajta egyet, és én is csak megyek és megyek, a szél meg felkap, mintha el akarna vinni valahová, begyorsulok, aztán meg megszűnik ez a lökés, minden olyan furcsa, mintha víz alatt lennék, minden olyan nyomott, nyomottan jönnek felém a hangok, a forgalom zaja, a járókelőké, és egy pillanatra átfut rajtam valami, mintha egy iszonyatos felismerés kezdődne, de elnyomom magamban, mert külső hatás ér, meglátom egy ismerősömet, szembejön velem, még az egyetem utáni időkből ismerem, gyakran összejárunk, szembejön velem, mosolyra húzom a szám, felemelem a kezem, megálllok és hangosan köszönök neki, mire ugyanolyan lehajtott fejjel továbbsiet mögöttem, hátrafordulok, de ő nem, mire megismétlem a köszönésem, hangosabban, de arra se érkezik semmilyen normális reakció, csodálkozom: lehetetlen, hogy nem ismert meg, ennyire nem lehetett részeg fényes nappal

ahogy megfogom az étterem krómozott kilincsét, jobb kedvvel várom a közelgő együttlétet a kolleganómmal, ahogy benyitok a hangos helyiségbe, szememmel őt keresem, vajon megérkezett-e már, de aztán meglátom, hogy a terem közepén ül egy négyszemélyes asztalnál, körülötte jobbra és balra fehéringes, mellényes pincérek veszik fel a rendeléseket, menő hely ez, beindult már a déli forgalom, mindegyik asztalnál ülnek, odasétálok kolleganómhöz, és sűrű elnézéseket kérek a késésemért, közben szemben vele leülök, ránézek, mondom, hogy ne haragudj, Kata, mondom neki, keresem a szemét, hogy belenézsek, de nem néz vissza, kérem az elnézését megint, Kata, ne haragudj, mert látom, hogy valami baj van, nem néz rám, egyre csak forgatja az ásványvizes palackot a kezében, zavaromban intek a mellettem elsuhanó pincérnek, Kata nem néz rám, Kata ne, mi törté... és ekkor váratlanul minden fehér lesz körülöttem, eltűnik a kolleganóm, el az asztal, az étterem, a körút, minden a világon, ami körülöttem volt, mintha vaku villant volna valahol, és közben, mint amikor fényvágás történik egy játékfilmben, és valami szippant felfelé, szédülök, olyan gyors, szédülök, becsukom a szemem, zenét hallok valahonnan, felfelé húznak még mindig, felfelé, szédülök, fáj az agyam, aztán hirtelen abbamarad minden.

Most meg itt vagyok maguk előtt, és nem tudom, hogy kerültem ide.

Megtudhatnám, hogy hová kerültem?

Bedő Sándor munkája

Filip Tamás

A csúf

Fekete könyvében laknak a varázsigék.
Néha rájuk parancsol, ne lustálkodjanak.
Most épp rám-olvasást tart, remélem,
a csúfot kiúzi belőlem.

És a csúf elhagyja a testem, szalad, fehér
kavicsok vicsorognak a léptei alatt,
kutyák ugatják, habzik szájukon a harag,
fut lélekszakadva a sínek felé.

Egy kiáltással megmenthetném: *Vigyázz,
jön a vonat!* – de a szám csukva marad.

Zene, héj

Már a kürtöket sem hallani,
nemhogy a fuvolákat:
a zene fekete lyuk,
egyetlen hang sem tud
kiszökni onnan.

Ha kíváncsi vagy, milyen,
ereszkedj belé, de tudd,
az ereszkedésből végül
zuhanás lesz.

A fészekben egyetlen
forró tojás van,
halálra zúzódasz rajta.
Héját csak belülről
lehetne átszakítani,
de ami benne alszik,
nem fog fölébredni soha.

Labirintus

Az omlás terében bolyongok,
könnyezik harmadik szemem.
Hogy jutok ki egy nem létező
útvesztőből? Vagy én magam
volnék a labirintus? Az ösvény
eltakarja a lábnyomokat.

Vándorolnak felém a dolgok és
a lények, lépkedek, kezemben
fonáldarab, egyre beljebb jutok
Ha megállnék, biztosan utol-
érném, aki előlem szalad.

Lábak

Láttam egy sánta költőt, szaladt, de
a túlsúfolt villamost nem érte el.

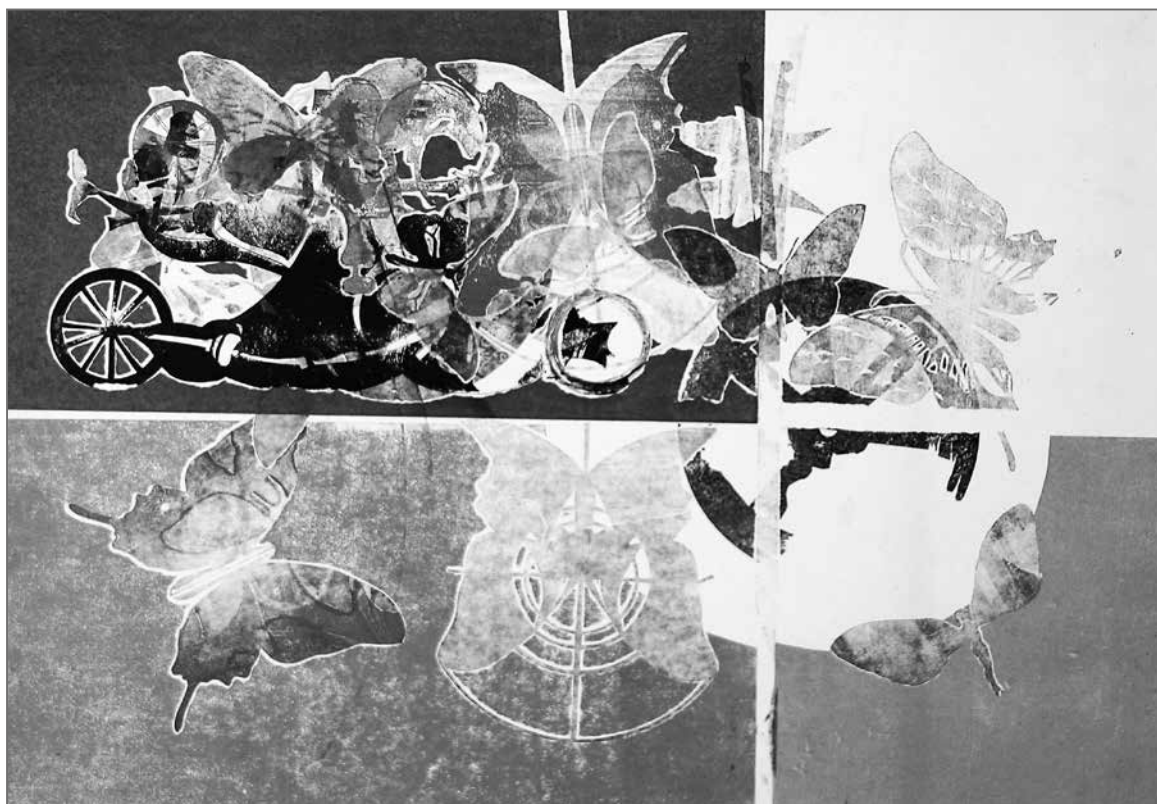
Gulliver árnya suhant át az égen,
s megértettem, törpék vagyunk.

Hajónkat megcsákyázták a kalózok,
falábak kopognak a padlón, röhögnék

rajta, de nem merek. És eszembe jut:
még a hálósák is börtön nekem,

kibírhatatlan, hogy a lábam nem
tudom kedvem szerint kinyújtani.

Bedő Sándor Lepkék

Karkó Ádám

Megemlékezés

1.

Visz a vonat – de nem megyek utánad.
Csak utazom, mint általában.

Láttam, hogy a múlt meghasadt,
s láttam, hogy új múlt nyílik meg.
Mert a múlt kevesebb mából áll,
mint egy darab csönd.

2.

Vesztég ültem a szobra mellett,
ahogy írta, *fölgyujtani Budapestet,*
majd nézni a várost, hogy ég porrá –
neked kiálltok: *szólj rám!*

Híres vagy, hogyha ezt akartad,
de elismerni úgysem fog mindenki.
Hiába tettetted magadat halottnak,
ha úgy éltél, mint senki.

Az éjjel hazafelé mentem,
de téged ki kísért haza?
Boldogtalanok voltunk mindketten,
s ez volt létezésünk halmaza.

3.

Példaképnek ide írlak,
próbállak összeállítani téged,
boldogság, közhelyesen így hívnak,
de súlyos teher e szó a térdnek.

A sötét szoba sarkában zokog
a vers, mert elhagyta őt a költő,
s ugrál, mintha szájában horog
volna – túlélte egy emberöltőt,
és ő azt tanította, hogy
lesznek, akik majd kinevetnek,
ti ne hallgassatok azokra.

A betűk halála

a szavak meghalnak a rengetegben
a billentyűzeten megkopnak a betűk
a laptopot már tegnap délben eltemettem
a lapokat felgyűjtöttem eltűnt
az épületekről a felirat

a kényszerpálya
amit emlegetett a pap a templomban
az ördög műve
a tollat tűzre dobtam
de nem ég

egy ház állt a sötétségben

V. Geresits Gizella

Apokrif apokalipszis

(Részletek)

VI. Halni hajol...

Újkori Tengerek mámorosára
Hatodik Angyal önti Serlegét.

Ki kender levét, ki kevert bort iszik,
kit vak törvény kábít szíve helyén.
(Ő Rimbaud borai -- ártatlan bódulat!
Költészet vizein részeg hajós mulat...)
Ám most, kit álhit vak törvénye kábít,
imbolygó karja rándul fegyverért,
teste-lelke lángörvényben áll itt...
Van, ki lemossa, megszűrje e vért?

Tengerek messze is, békében, ki élj,
halni hajol elmédre a szíriai éj...

VII. Törpe...

Törpe szellem Dachau-árnya --,
íme, a lélek kopár Gulágja!
Még el sem lobbant a fájdalom lángja,
már hamuvá égett a „szent humusz”.
Szárak fának nincs viruló ága,
méhecske nem száll fürtös virágra,
meddő fügefát szent átok várja.
Nézd, muharos Ugarod hogy elvadult!
Ó, költő, fölébred-e még
harangvirág-szived?

Miklya Csanád

Mire Jézus harmincnégy lett

L.-t egyházi gimnáziumba küldték.
Amikor 12 évesen lekerült
Budapestről Füredre, először
látta meg a tavat.
Az első estén
az otthonról hozott fészületet fejfel
lefelé beásta a frissen döngölt
földbe, hogy az őszeleji eső
Jézusnak csak a talpát mossa.

L. gyorsan megszokta a verést.
Mint az inga kiöltött nyelve
tik
tak
lóbálta a lábát a padba kapaszkodva.

Zuhanás végén

Egy fészekaljban 4-6 tojást raknak le május
utolsó napjaiban,
hogy legalább kettő
megérje a nyárvéget.
Az első két hétben a kikelő fiókák
teljesen kopaszok
és vakok, védtelenek
minden külső
fenyegetés ellen.
Ebben az időszakban
apjuk és anyjuk eteti őket,
amíg ki nem nőnek
az otthon, hogy akik
erősebbek és nagyobbak testvéreiknél,
kilökjék a gyengébbeket.
A kitúrt fiókák
számára a zuhanás végén derül ki,
megtanultak-e repülni.

Azon a tavaszon három füstifecskepár
költözött a padlásotokra,
nyár közepére
fiókatetemekkel volt tele a padlat.
Egész nyáron azt figyelted
hány madár pusztul el
augusztusra,
meghagyva az életben
maradtaknak a déli irányt
és az ősz.

Pierre

Nagyanyámnak nem volt sok öröme azon az egy szem vörös macskán kívül a házban. Az volt a mindene. Szinte a személyisége részévé vált. Akár azt is mondhatnám: magát vélte felfedezni benne. Szerintem előző életében macska volt... Nagyanyám szemei elől rendszerint hajnali ötkor illantak el az álomfátylak, és miután vaskos lábaival vagy kétszer végigdübörögte a házat, előbb adott reggelit Pierre-nek, mint saját magának. Általában kis darabokra szeletelte a füstölt kolbászt, és csak akkor töltött a tejből, ha leellenőrizte, vajon nem ette-e meg a savanyúság egy éjszaka alatt. A reggeli kakaómról már rég lemondtam... Pierre általában nem elégszik meg egy tál tejjel. Miután kiissza az egyiket, nyivákol a következőért, és megesik, hogy még egy azutánért is. Nem csoda, hogy el van hívva szegény. Nagyanyám persze mindenben igyekezett a kis nyavalyás kedvére tenni, csak vállat vont, és már ugrott is.

Amúgy bírtam Pierre-t. Sosem voltunk rosszban, tényleg. Amikor hazajöttem a suliból, lelkesen körülugrándozta a lábam, én felkaptam, kicsit megnyomogattam, és békén is hagytuk egymást. Így történt általában, és így igazán jól elvultunk Pierre-rel. Nagyanyám néha kénytelen volt megemelni azt a jó nagy kerek valagát, és ellátogatni a piacra, ilyenkor megbízott, hogy abrakoljam Pierre-t. Volt, hogy egy kis vászontáskában magával vitte, ekkor Pierre alig fért a bőrébe, kíváncsian bámészkodott a kinti világban. Meg is lógott már vagy tízszer, de nagyanyám mindig nyakon csípte valahol a szomszéd utcában. Egyébként nem engedte, hogy kint csatangoljon, úgy is fogalmazhatnék: fogva tartotta. Fojtogatón ragaszkodott hozzá, valószínű a szíve is megszakadt volna, ha elveszti. Ha nagyapám még élne, lehet, féltékenykedne Pierre-re.

Történt egyszer, hogy nagyanyám Pierre nélkül ment el piacra. Én aznap reggel iszonyatos torokfájásra ébredtem, úgy döntöttem, kihagyom a sulit. A nagy dunyhába süppedve élveztem a semmittevés mámorát. Nagyanyám beköszönt, és a lelkekre kötötte, hogy tartsam szemmel Pierre-t, és szellőztessek ki a nappaliban, de amíg nyitva az ablak, ne merészeljem elhagyni a szobát. Legyintettem, majd megkíséreltem a visszaalvást, nem is értem, miért kell zaklatni az embert ezekben a hajnali órákban. Igen, nagyanyám is hajnalban jár piacra, mint a többi vénasszony. Félálomban voltam már, mikor az ajtó felől jövő érdes kaparászás fokozatosan kiráncigált a csodás álmvilág vékony küszöbéről. Egy darabig igyekeztem figyelmen kívül hagyni, gondoltam, nemsokára belenyugszik, hogy most nem az lesz, amit őméltósága akar. Pierre-nek molyirtó szaga volt, mint nagyanyámnak, így egyenesen irtóztam, ha mellém heveredett. Úgy éreztem, nagyanyám fekszik, szuszog mellettem, és a hányinger környékezett. Megelégedve húztam magamra a dunyhát, őrlődjön csak egy kicsit, majd megunja. De csak nem unta meg, sőt, a gépszerű kaparászást éles, hisztiző nyávogással fűszerezte meg. Egyre nyugtalanabb lettem, fokozatosan, apró szeletekben gyúlt bennem a gyűlölet, mintha valaki intravénásan fecskendezte volna belém. Nem értettem, miért képtelen feladni és eltakarodni, felfogni, hogy ő nagyanyámé, nem az enyém. Vergődjön az ő szobájában, süppedjen bele ugyanabba az undorító molyirtó szagú takaróba és szőrözze össze azt. Engem pedig hagyjon békén, felőlem fejest is ugorhat az úttest közepére, az sem izgat, sőt, vissza se jöjjön! Néha neki is ugrott az ajtónak, mint valami őrült, és már a fejemre húzott párna sem segített megakadályozni idegszálaim feszülését. A szívem hevesen dobogott, a kezem izzadt, de igyekeztem mélyeket lélegezni, emlékeztetni magam arra, hogy Pierre nem más, mint egy büdös macska, aki már legalább tizenkét éves, nemsokára úgyis megdöglik, és akkor már soha többé nem fog zaklatni. Mégis beleférhetne abba a csöppnyi agyába, hogy itt nem ő az úr, hogy ez így nincs rendjén és soha nem is lesz rendjén. Csak nagyanyám túlságosan befolyásolható, mint a többi vénasszony, megvesz minden hülyeséget, amit a tévében reklámoznak. Tiszta röhej... Még jó, hogy néha besegítek a postán, és így üti némi aprópénz a zsebem.

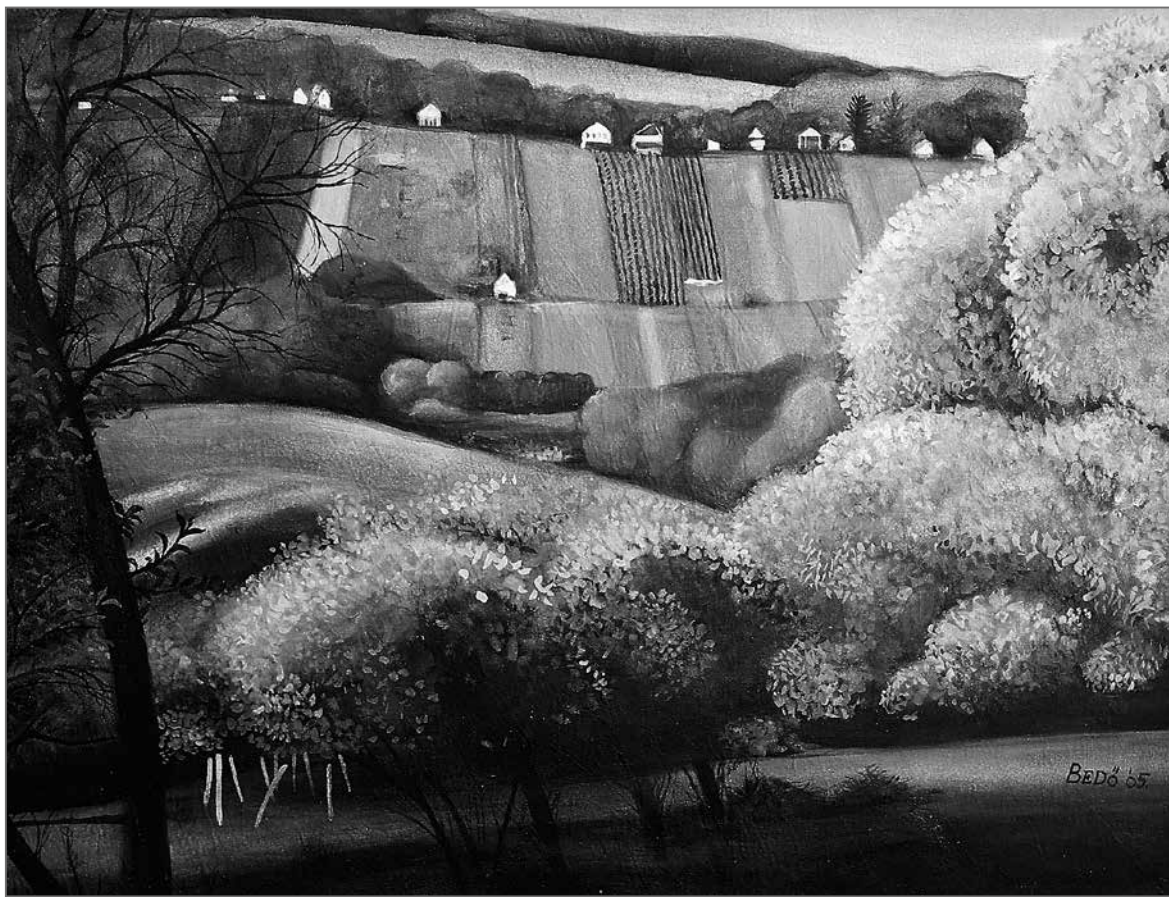
Pierre miatt lassan a kénköves pokolban éreztem magam. Mintha maga az ördög állt volna a másik oldalon, s készült volna beférkőzni legprivátabb terem minden apró zugába. Nem egészen tudom, mennyi kellett ahhoz, hogy szakadjon a cérna, de elszakadt, és egyszerre minden gátat elvitt a düh. Nem is gondolkodtam, hirtelen kipattantam az ágyból, és felszakítottam az agyonkínzott ajtót. Pierre megdermedt, én pedig erőszakosan megragadtam. Keservesen nyögött, de ez kicsit sem hatott meg.

– Na, most véged, te nyavalyás! Imádkozhatsz! – sziszegtem, miközben arra gondoltam, hogy igenis vannak jogaim. Jogom van jól aludni hajnali hat órákor.

Vaskos léptekkel törtem fel a bejárati ajtót is, és egyenesen a szomszéd kerítése felé vettem az irányt. Már láttam a fekete, testes németjuhász nedves orrát a rés között, villogtak a szemei. Talán alig hitte, hogy régi nagy ellenségével, Pierre-rel a kezemben törtetek felé. Egy pillanatra megcsapott a molyirtó szaga dús vörös bundájáról, a következő percben áthajítottam a kerítésen, egyenesen az acsarkodó vadállat karmai közé. Szinte hallottam Pierre húsának csattanását, hallottam utolsó nyögéseit, láttam, ahogy kidüllednek a szemei helyükről. Ekkor rohant ki a szomszédasszony elszörnyedve, szinte sírt, azt hitte, baleset történt, és bizonygatta, hogy lelöveti a kutyát. Megköszöntem, bár alig értettem, mit beszél, egyszerre minden valaha volt érzésem elpárolgott, és az ürességre, arra a ködös ürességre figyeltem, ami elterjedt bennem. Aztán arra gondoltam, ideje visszafeküdni...

Ma már nem nagyanyámmal élek együtt, hanem egy elmebeteg, molyirtó szagú kísértettel, aki magában beszél, és olykor macskának képzei magát. El kell viselnem, ha mellém akar heveredni. Minden nap friss tejet adok neki, ilyenkor kiegyensúlyozott. Néha rám tapad a szag, de igyekszem mihamarabb lemosni...

Bedő Sándor: Táj

Miklya Zsolt

Iskola-oltár

I.

Emberkísérlet
allé- és nyelvhatáron
zsávolyruhában.

II.

Medvetánc lépés
főallé fái között
lópikulára.

III.

Árnyékszékablak.
Jégvirágos. Allét lep
hó és kegyelem.

Tűnő domb

„szívemet hajtva fel a dombnak”
Marno János

„A dombon jó alá”
Visky András

A dombon jön, ereszkedik alá. Te még fölfelé tartasz. Nem figyelsz a szembejövőre, lenyűgöz minden emelkedő. Vagy inkább az emelkedés. Alföldi gyerekként epret, diót másztál egy kis emelkedőért. A falu szélén volt egy kapaszkodó, azt neveztetek dombnak. Kertek voltak ott, a kerteket később beépítették, így eltűnt a kertjelleg, kertes ház jelleget öltött a domb is. Lejtése is megszélidült, aszfaltján nem szánkóztak már a gyerekek annyit. Később egyáltalán nem. Ma fel se tűnik, szinte eltűnt a domb, a hóval együtt. Eltűntél te is, másutt emelkedsz, süllyedsz, más jön veled szembe, ereszkedőben.

Papsajt

Tudod-e, mi a papsajt?

Nem szerzetesek őrizte recept alapján,
kolostori nemes penész érlelte,
apátsági tejshop árulta sajt készítmény,
a szintén kolostorérett tájbor mellé.

Nem, a papsajt, bár sajtízú,
árokpart termette, isteni recept alapján,
s tej mellé, vagy csak úgy, magában is
kitűnő rágcálnivaló, jobb minden chipsnél.

S ami a fő, elfér egy gyerektenyéren.
Patent alakú, kis gerezdekből álló termés,
jóízű csemege az utcagyereknek, aki
játszik az árokparton, a kaszálatlan fűben,
pásztortáska leveleit lehuzigálva csinál csörgőt,
lövöldöz az útifű lándzsájával, és célba talál,
aztán papsajtmályva termését szedegeti,
szájába kapja, mindent betölt a sajtíz.

Ízlik a papsajt. Íze ott maradt a szádban,
bármikor felidézed. Árok, utca, gyerekkor
partjáról átmentett szóíz.

Nyelven és nyelv alatt elfér,
de nem olyan fémes, mint a patentgomb.

Bedő Sándor: Lepke

Balogh István

Út menti eperfák

még a tavaszi virágok is
kinyílnak az őszben
varjak és csókák nászukat ülik
és elindul nagyapám hazafelé
Köröztös mögül-e
vagy a Doberdőről
ki tudhatná

Piros ünnep

Kisrét felől felhő támad.
Vihar szabja klott gatyámat.
Jégeső veri a tájat.
Csuda készül, tátom számat.

néma breviárium

égi jánosbogarak
cérnaszálon
föld felé
gyomorgörccs
kagylóhéj
kuka csigaház
léptek
gyerekkor
haranglengései
álomtenger
túlélő rák
márványcápa
siketnéma
ferences
prédikál
ötszáz éve
rokka nyelve
anyámbeszéd

Zápor után

Fejem fölött hasadt az ég
De jólelkű angyalok
Cérnát tűbe fűznek
Befoltozzák a lelkeket
Még megvagyok

Félpénz

elittam az
eszemet
röpülj madár
ha lehet
vizecskét
az isten
teremt
múlt összemos
jövőt jelent

Diktatúra

sarok mögött
államtitok
röhög
röhög

szivárvány

tanácstalan vitézek
védenék várukat
csipkebogyó pirul

Tükörben

Kegyelem és kolduskenyér
Az én nőtám semmit sem ér
Igric torkát késsel vágják
Noé ácsolj újabb bárkát

korall

bajuszt fest üszög
gyerekkorom
jézuskát esik hóban
és nevetünk
csak ez az éhség
ez az örökös korgás
a kenyérfegy színe
dél-tengeri hullám

Tönköl József

Magára maradt öreglegény éneke

Istenem, az a nyári ég hány izzó csillagot zúdított rám,
hány zsíros kalapot, vörösbeget, vonuló fülemülét
a páskom felől, ahol zöld levelekkel lélegeztek az akácok,
hány dűlőn csorog el sötétlőn a fű,
hány vadat, erdőt, tengert, folyót ismertem,
mielőtt az Óceánkút kanalai az apadt vizeket kimerték,
olyanok a te finom ujjaid, mint a közelítő halál,
mintha egy elhagyott sivatagban lennék,
hány lábnyom hagyott itt,
mikor fülemülék húztak el görnyedni látszó nyírfák fölött,
aztán megint a szomjas számra égett cigaretta,
a feledésbe merült fényes ünnep tőled elszakít,
mint hajnal a sátrat, úgy törik szét a körhintákat a lepkék,
mint szilaj suhancok, kik mindent végképp odahagytak,
te vagy a holtakat beszélgető lánc,
fölszózó zajokban suhansz körbe-körbe,
poharak és fagy-takarta hangszórók recsegése között,
aztán megint elmulasztott misékre figyelsz türelmetlenül,
s ott látom egykori arcukkal a lányokat, akik szépek még,
sétálok velük ősz közepén, keresztül a főtéren,
Istenem, csillagok temetnek, nem marad más, csak tarló,
meghalt a levegőben lelőtt fécánkakas,
úgy halt meg, mint az ember, mint a szélmalom szárnya,
és az leszek, aki világszéli réteken, kaszák élén megy,
gödrös ösvényeken a magas hegyekig,
fogai között a keresetlen kaszakavicsok márványporával.

Számláld meg hajunk szálait

Most, hogy itt lakunk falun, egy öreg családi házban,
kimegyek megint a kocsmá elé a Megváltót várni,
várom, ha kell, jön vagy jöhet valamelyik busszal,
ha az estivel nem, a hajnalival biztosan megérkezik.

Súlyokat cipel, szálfákat a vállán.

Az asszonyok közelebb húzódnak hozzá,
megérintik ruháját és kezét, mint egyszer régen,
a templomban vasárnap, mikor darazsak voltak vele,
megcsúfolt major fült tűzvérű szárnyaikba,
rózsák, muskátlik és mezsgyék harangszókor,
amikor legkisebb az árnyék fejszén, szalmaszálon,

s a legnagyobb az, akit nők dicsérnek és szeretnek,
akit angyalok kísérik, hegyek, folyók és tengerek,
húsból-vérből való, a szíve ver, kérdezzük halkán:
mondod-e azt, hogy nem tér vissza minden gyűlölet?

Köröttünk pokol zakatol, vakságunkban látóvá tegyél,
szögezd át félelmeddel a mi testünket is,
add, nyugodt legyen az álmunk,
hagyd meg ezt az őszt, ezt a novemberi Imre-búcsút,
hagyd, hogy a bundás köd bekerítse a kocsmát,
ne feledkezzél el rólunk, számláld meg hajunk szálait!

Bedő Sándor: Korpusz

Nappali beszélgetések

Szent Antal szobra

Történt pedig egy latyakos délután, hogy Matildkához szokásos keddi mosás-szárításra érkezett dr. Tóth Gézőné, született Neumann Gizike. Ügyvédné lévén korábban megengedhette magának, hogy minden héten fodrászatban mosassa-rakassa a haját, és rendezetten végigvonuljon a Platán soron, aztán az Arany János utcában, míg végül egy mellékutcába lefordulva egy csinos kapualjban eltűnjön. Megözvegyülve fia fizette ezt a műveletet, hiszen anyuka erre otthon nem képes, megjár neki akkor is, ha nyugdíjából erre már aligha telne. Az efféle asszonyágok mindig tudják a módját, hogyan ériék el azt, ami, úgy vélik, megjár nekik.

Az üzlet előtt hosszan topogott, hogy minél kevesebb piszkot vigyen be a cipőjével, ez mégiscsak így illik.

- Micsoda idő van, Matildkám! Az ember attól fél, hogy elesik, kezét-lábát törí.
- Jó napot, Gizikém! A szokásos? Akkor ülhet is ide, mosom a haját. Szóljon, ha hideg vagy forró a víz. Ígérte a vőm, hogy megcsinálja, de csak nem ér ide. Hát hallotta, mi történt az utcában a Hitetlen Pírirel?
- Azt mondják, kórházba került. Mi baja lett szegénynek?
- Összevissza törte magát!
- Hát borzalmas!
- Azt suspitolják, biztos a Szent Antal volt!
- Szent Antal? Ráesett a szobor? Nem is jár templomba!
- Hát ez az! Tetszik tudni, miért nem jár templomba?
- Nem mindenki hívó ember, nem lehet azt elvárni, meg lehet, hogy református vagy evangélikus, mit tudni azt.
- Nemnem! Nemúgyvanaz!
- Kicsit forró ez a víz, igazítson rajta, Matildkám!
- Így jó?
- Igen.
- Szóval az a szóbeszéd járja, hogy egyszer összetörte a Szent Antal szobrát a Hitetlen Piri!
- Miért tett volna ilyet?
- Üljön a középső székbe, mindjárt elmesélem, közben becsavarom a haját!
- Naszóval: a Hitetlen Piri azért nem járt templomba, mert az anyja, a Bözske a háború után misét mondatott az idősebb fiáért, a Tóniért, aki ottmaradt a fronton, de szegények voltak, mint a templom egere, a Piri lába is majdnem megfagyott, nem volt rendes ruhája, az anyja, a Bözske mégis a papoknak hordta a pénzt, amijük volt, ezért aztán haragudott a Piri, miért nem nekik vett ruhát az anyjuk, miért a papokhoz kellett futkosni. A Pletykás Mari szerint a Bözske jőben volt valamelyik kispappal, akit hamar el is helyeztek máshova. Aztán később, ha akart volna, sem mehetett volna a Piri a templomba, mert az ura katonatiszt volt. Aztán született egy bumburnyák fia, az anyja kérésére az is a Tóni nevet kapta. Na, ez a Tónika nagy dumás egy gyerek volt, szédítette a nőket, gyereket csinált jobbra-balra, szegény anyja meg szégyenkezhetett a fia miatt. Egyszer elment a templomba, felajánlást tett a Szent Antal szobornál, hogy 10 misét mondat, ha a fia megjavul, de aztán nyitva volt az ablak, beröpült egy bögöly, összevissza csipdeste, míg az Üdvözlégyet mondta, aztán úgy elkapta a harci ideg, hogy fogta az imakönyvet, megvárta, amíg a vérszívó leszállt, aztán aztakurvanénikédet, akkorát csapott a gipszszoborra, hogy az leesett az emelvényről, puff, összetört, s elgurult a Szent Antal feje. A nagy csöröm-

pölésre meg kijött a sekrestyés, s ott találta a Pirit a földön térdelve, ahogy a kezében tartotta a szobor fejét! Neszenekedtőni!! Maradt a Piri hitetlen, mert az egyik féltékeny katonatiszt férj meg lepuffantotta a fiát. Nem is volt semmiféle mise! Na, szegény Piri, most meg összetörte magát, lehet, hogy a Szent Antal bosszúja volt! Kitudja!

- Hát ezt én nem is hallottam.
- Menjen a búra alá 20 percre, kész is vagyok!

Dr. Tóth Gézáné, született Neumann Gizike hazafele azon gondolkodott, hogy bizony ő is annak idején mi mindent nem ígért Szent Antalnak, s vajon miféle bosszút áll majd rajt, mert amint megtörténtek a kívánt dolgok, sosem törlesztett a szentnek.

Ilyen hálátlan az ember, és gyakran ilyen irgalmasak az égi hatalmasságok!

Bugyili bácsi

Egyik levélhullató késő őszi napon Matildkához egy divatosan öltözött, pattanásos tinédzser battyogott be lógó orral.

- Azt hittem, már nem is jössz, mi van veled, Nándikám? Mért vagy ilyen zaklatott?
- Afaszomkivanezzelakibaszottiskolával.
- Na, ülj csak ide, levágom a hajadat, aztán elmeséled közben, mi volt ma.
- Agyonvág apám, ha meglátja az ellenőrzőmet, kaptam egy igazgatót.
- Mit csináltál? Megvertél valakit?
- Én? Hát nézzen rám! Úgy nézek én ki?
- De akkor mibe keveredtél?

- Az a hülye tanár az oka, odajön a suliba csípőnadrágba, tudja, amelyik csak épp a bugyi fölött ér, aztán leejtette az órán a füzetét, szanaszét hullott belőle minden, lehajol, hát persze, hogy kilóg a tangája, olyan piros csipkés, veszem a mobilomat, aztán nyomok egy képet, ezt nem lehetett kihagyni, már rakom is ki a fészre. Adja magát, nem? Csak az a debil padszomszédom, a Máté beköpött az ofónél. Na, volt cirkusz, mert az meg elkezdett pampogni, hogy személyiségi jogok, blabla. Elcipelte a dirihez, kaptam egy igazgatót. De akkor mért így jön tanítani? Agyonver apám, haza se megyek.

- Dehogyan, ilyen eszedbe se jusson! Majd megbékél. Na, erről nekem is van egy sztorim. Régen az iparban, ahova jártam, tanított a Zoli bácsi. A felesége egy nagyvalagú néember volt, itt laktak a régi négyemeleteseknél az elsők. Az asszonyosság kimosta a ruháit, aztán kiakasztotta az erkélyre száradni, köztük a jó nagy atombugyogóit. Ment haza az iskolából a Zoli bácsi, látta a vitorlákat, ahogy lengedeztek a szélben. A nyitott ablaknál meg jó hangosan hallani lehetett, ahogy kérdezte mindig a feleségét: na, kié ez az aranyos kis bugyili? Aztán mást is lehetett hallani utána. A gyerekeknek meg kedvenc szórakozása lett, hogy kifigyelték a Bugyili bácsit, mikor megy haza, aztán az erkély alatt hallgatóztak. Na, az egyikük, a ragyásképű Zsiga egyszer leszüretelte a kiakasztott bugyogót, belegyömöszölte a táskájába, hazavitte, mint egy zsákmányt. Otthon aztán az apja rajtakapta, számon kérte, honnan van a fehérnemű. Addig verte, míg be nem vallotta, kié. Na, akkor elövetette az ellenőrzőjét, aztán beleírta: Tisztelt Tanár Úr! Fiam eltulajdonította a felesége bugyiliját. Kérem, írja alá, ha bocsánatot kért, és visszaadta. Nyugodtan adjon neki egy frászt! Tőlem már megkaptam a magáét! Tisztelettel idősebb Tóth Zsigmond. Szegény Bugyili Zoli bácsi tavaly halt meg. A ragyásképű Zsiga meg rendőr lett. Már senki nem emlékszik arra a pofonra, amit a bugyiliért kapott. Túléled te is!

- Afaszomatseérdekli, akkor agyonvág, azt kész, leszarom, de azért köszönöm, mennyivel tartozom?
- A szokásos lesz, Nándikám!

Fizetett, aztán lassan összeszedte cókókját a pattanásos tinédzser, és amíg a kilincset nyikorgatta, Matildka arra gondolt, hogy akármilyen gyors tempóban változik a világ, az embernek mégiscsak két füle-szeme-keze-lába nő, a lényeg mindig ugyanaz marad, legfeljebb a bugyogók mérete lesz egyre kisebb.

Válaszok Vörös Pistának

Kedves Tibor, ha most nem levélben beszélgetnénk, akkor hol, milyen kocsmában ülnénk le? Mik a kedvenc helyeid pl. Pesten, Békéscsabán vagy külföldön?

Valóban kár, jó Istvánom, hogy nem kocsmában ülünk, hanem levélben beszélgetünk. Ha Pesten lennél te is, mondjuk, most Óbudán, akkor elmennénk a Kerék vendéglőbe, ahol esetleg rántott borjúlábat ennénk kovászos uborkával, előtte valami rendes pálinkát innánk, közben és utána jéghideg hosszúlépésekkel csúsztatnánk a nehéz ételt, te sört kapnál, ha azt szereted –, azután az egészet megpecsételnénk egy whiskyvel; vagy, még mindig Óbudán, a Zöldkapu Vendéglőben rettenetes csülkökkel vernénk el az éhségünket, előtte-közben-utána a megszokott italrend. De ha inkább csak inni mennénk, és még mindig Óbudán, akkor a Blue Pubba mennénk le, Janiszhoz, a göröghöz... Pesten a régi Csendesbe tartanánk, ami most romkocsmá, és rettenetesen zsúfolt, de roppant hangulatos hely, vagy a Gong2-be a körúton, ahol a legolcsóbb a belvárosban és környékén a whisky; szívesen elüldögélnék veled tanítás előtt-után az ELTE kocsmájának az udvarán, talán Könyv-Tárnak hívják, de én ezt mindig elfelejtem. Amúgy szóba jöhet a Szimpla, a Kuplung, bármilyen új és régi vigalmi hely a Ráday és/vagy Kecskeméti utcán... Jut eszembe, még mindig nem jártam a Hrabal-kocsmában a Szlovák Intézet mellett, örülnék, ha velem tartanál első látogatásomkor...

Békéscsabán a Színészklubba invitálnálak vagy az Andrassy úti Borozóba, mely szinte kötelező állomás színház felé tartva, színházból a színészház felé tartva, de nagy kedvencem a piac két igazi kocsmája, a Fatornyos, és a Viharsarok, ahol nem csak hitelem van, de valahonnan ismernek is, és a hatvanadik születésnapomon meg is süvegelt Joli és Feri, a két tulaj, avagy pálinkamérő. Ha enni is akarnánk, a Fiumében orjalevest rendelnék, és beszéd közben a párolgó főtt húst tormával és mustárral kengetnénk. Hévízen a parkolóban található 5-ösben ülnénk le, Balogh Öcsinél, Horváth Béla fogász főorvos úrral, a Csokonai Társaság alelnökével, a fröccs hűvös, a pacal csípős, akárcsak a hatalmas méretűvé megnőtt kolbász a tányéron...

Külföldön? Körbejárhatnánk az összes elhíresült cseh kocsmát, ha még megvannak – régen voltam arrafelé. Dunaszerdahelyen a Vámbéry kávézóban ülnénk le, ha még így hívják, vagy az attól távoli Dominó szálloda vendéglőjében ennénk báránycsombot a sörök mellé. Pozsonyban a Kecskét javasolnám, ahol állítólag még Petőfi is tajtrészegre itta magát egy reménytelen éccaka. Nemrég voltam ott Tózsér Árpáddal és Molnár Imrével – remek a sörük, megvan a régi atmoszférája a helynek. Újvidéken a színház büféjébe mennénk le, sokfajta hideg sör és jó borok vannak ott, meg a sétáló utca bármely teraszára kiülnénk, ahogy Szabadkán is a sétáló utcát választanám, meg azokat a helyeket, ahova Hernyák Gyuri vagy Brestyánszky Botos Rozi el szoktak vinni éjjelente, megnevezhetetlen helyek ezek, leginkább magánlakásokra hasonlítanak, hasonlíthatatlanul ott-honos hangulat van bennük. Kolozsvárt a Bulgakovban ülnék le veled szívesen, meg egy-két megnevezhetetlen kocsmában, amelyeknek az utcáját és irányát tudom, a nevét már nem. Bécsben a Práterben vendéglélek meg, Európában ott a legropogósabb a csülök a sör mellé. Brüsszelben a főtéren járnánk végig a sörfőzdeket, Stuttgartba, Kölnbe és Düsseldorfba karácsony táján mennénk, akkor minden vidám és zajos és félrészeg és kurvára fölszabadult, Londonba bármikor, mert ott mindig – sajnos – langyos a sör, Párizsban a Latin negyedben vennénk pár üveg vörösborot és néhány bagettet, és a Szajna partján sétálva ennénk-innánk, akár a pénztelen diákok... Mondjam Amerikát is? Kanadát is? Puerto Ricót is? Elfáradtam a felsorolásban. De üljünk le Princetonban még egy kis időre Peca barátom (az ottani egyetemen tanára) Triumph nevű kocsmájában, és addig üljünk ott, amíg Einstein meg nem szomjazik, és be nem néz két előadás között egy sörre hozzánk... (Sok volt a szó a sörről – de csak miattad. Mindenki tudja, hogy én boros-whiskys és pálinkás vagyok, ha már muszáj...)

Mi való előbbre, az élet vagy az irodalom?

A kérdésre viszonylag egyszerű a válasz, valójában esetemben ez kor- és korszakfüggő. Az eszemmel mindig is tudtam, hogy az életnek fontosabbnak kell lennie az irodalomnál, de a zsigereim nem voltak még szinkronban a természetes élet-szomjjal. Amíg fiatal voltam, és teli energiával, akarással, tervvel és tenni vágyással, mintha az irodalomra szavaztam volna. Le is írtam azt, a mára már butának tartott, sort: „én huszonnyolc évesen meg akarok halni”. Szerencsére nem haltam meg. Aki ilyet leír, az még egyértelműen az irodalomban gondolkodik, és nem az életben, teljesíteni akar, megmutatni és megmutatkozni. Az élet elvethető, mondja az akkori állítás, ha az irodalom úgy akarja, fordítom le a magam számára, amit akkor csak leírtam (freudizmus: előbb akkor elírtam-ot ütöttem be a gépbe...), de mélyebb értelemmel nem láttam el a magam számára sem. Mára, hogy fogyóban és szétfoslónak látszik, az életet tartom előbbre valónak, bár a kérdésben feltett szembeállítás egyre kevésbé tűnik fel érvényesnek. Ahhoz, hogy irodalmat műveljen az ember, élnie kell, ahhoz, hogy éljen, nem kell feltétlenül irodalmat csinálnia. Az életet is, az irodalmat is egyként fontosnak kell tartanom ma már, előbbbit azért, mert nem tudom, mennyi van még kiméretve a számomra, és nekem családom van, anyám, feleségem, lányaim, gyönyörű unokáim, akik számítanak rám, és akiknek fontos az életem, mármint az, hogy éljek, utóbbi pedig azért, mert sok mindent nem tudtam megcsinálni eddig életemben, amit meg akartam, nem fejeztem be a regényciklusomat, az öt kötetből még kettő keményen hátra van, épp egy Egri csillagok-darabot írok a Gárdonyi-regény nyomán a Nemzetinek, hogy azt befejezve egy Szabó Magda-, majd egy Mikszáth Kálmán-regényt írjak föl színpadra a Békéscsabai Jókainak, meg verset kérnek és várnak tőlem a különféle folyóiratok, ehhez és ezekhez élet kell, egyszerűbben fogalmazva, élni kell. De ha egy más aspektusból, az élmény felől vizsgáljuk meg ezt a kérdést, és felvetjük a régi közhelyet, hogy aki él, az nem ír, aki ír, az nem él, akkor én már inkább nem írok. Azt hiszem, annyi tapasztalatot, élményt gyűjtöttem össze kalandos és nagy vargabetűket leírt életem során, hogy a lakásomból ki sem mozdulva meg tudom a hátralévő időmben tölteni az összes papírt, vagy a számítógépeim összes ásítozó és számítóan követelődő monitorát, a még kiadandó-kiadható könyvek lapjait, vagy az egyéb, irodalom számára kitalált helyeket. Élni – akarok! Írni – szeretnék! És a kettő nem ugyanaz...

Hogyan látod ma a költészet helyzetét?

Sok látnivaló nincs rajta. Elég nagy gubancnak látom magát a költészetet, azt meg minek alaposabban megbámulni, sokáig nézni! Az értékzavar, mint a nem csak a művészetekben jelentkező kínos ekcéma, vakarható ugyan, de azzal még nem gyógyul a gyulladt felület. Társadalmi szinten figyelhető meg leginkább az immunműködés egyensúlyzavara, s mint ilyen, egyrészt nehezen orvosolható, másrészt természetesen nem kíméli a költészetet sem. Ijesztő ostobaságok és csacsкасágok látnak napvilágot költeményekként, versekként, hogy aztán az új költészet útjait jelöljék ki velük azok, akiknek az lenne a dolguk, hogy értékszinteket állapítsanak meg, és képezzenek a fennálló zűrzavarban. Nagy baj, hogy mindenki érteni látszik a költészethez, már a futballnál is jobban, és ez fel is bátorítja arra, hogy ítéletet mondjon, döntsön egy-egy vers vagy könyv helyéről, vagy hely-telenségéről. A költészet, egyébként, amúgy, jól van, teszi a dolgát és fulladozik a sok fölösleges múltól, és a sok felesleges mű művelőjétől. Régen talán nem volt ennyire romlott, beteges ez, persze, alig merek ilyesmit leírni, mert rögtön azzal jönnek, hogy visszasírom a pártállami időket, amikor és bezzeg... Pedig szó sincs erről. De amíg macskajancsik hadonászhatnak a pódiumokon és a pulpitusokon, miközben nagy költők halnak meg és ereszkednek le a sírba szinte visszhangtalanul, tűnnek el nyomtalanul a költészeti köztudatból, már ha van ilyen, és ha van, benne voltak egyáltalán, hogy csak a közelmúltban messzire ment Fodor Ákosra, vagy Szepesi Attilára gondoljak, muszáj hőzöngénem a tisztesség okán. A költészet el van telve jelen-magával, úgy tűnik fel, nem kell neki senki a múltból, de a még élők közül se mindenki; ki emlegeti Weörest, ki Pilinszkyt, ki Vas Istvánt, Kálnoky Lászlót, Határ Győzőt, Bakuczot, Vitézt vagy Baránszkyt, Lászlóffy Aladárt vagy Faludy Györgyöt, Utassy Józsefet vagy Nagy Lászlót, avagy a közelmúltban elmenteket, Juhász Ferencet, Csoóri Sándort... Pedig, aki a múltját nem tartja számon, nem láthat tisztán a jelenében sem. Ami az olvasókat illeti, meglepetésre, a költészetnek még mindig van-

nak olvasói, gondolom, nem kevesebben és nem többen, mint eddig voltak. Érdekes és fontos jelenség a slam poetry, mint újabb fejleménye a költészetnek, mert szeánszaival képes arra, amire a hagyományos líra évtizedekkel ezelőtt volt talán utoljára az, emberek százait, netán sokszázait megmozgatni, akár egy rock- vagy popkoncert eseménye. Az ezeken a fellépéseken elhangzott szövegek minőségén lehet, és kell is, vitatkozni, de a hatásukat nem lehet elvitatni tőlük. A legfiatalabb érzékenyek figyelme ismét a költészet felé fordul, és ez jó a költészetnek, legyünk tehát hálásak nekik! Ráadásul, a slam egy divatból már (jogosan) kitolódni látszó megszólalási formát hozott vissza, a közéleti költészetet. Az én véleményem az, hogy virágozzék minden madár, és a tülekedők-tolakodók, megrögzött pozíció-harcosok lássák már be végre, van elég helye a nap alatt mindenféle költészetnek, és azok mindenféle művelőjének, és valamilyen formában mindig ácsoltatik annyi dobogó, hogy ők is elférjenek rajtuk.

Mi az, amit már megcsináltál, és mit szeretnél még versben megvalósítani?

Versben szerintem én mindent megcsináltam már, amit meg kellett csinálnom, vagy amiről úgy éreztem, hogy megcsinálnom kell, illetve, amit meg tudtam csinálni. Fiatalon, talán némileg megújítva a költészet nyelvét – nem én állítottam ezt –, minden bizonnyal nagy hatással voltam a költészetre, sokan sokféleképpen láttak „vezért” bennem, de ahogy egyik költőtársam gunyorosan megfogalmazta, hadsereg nélküli vezér (más megfogalmazásban – zászlóshajó –) voltam. Soha nem vállaltam, hogy mozgalmak élére álljak, a rendszerváltozás óta már politikai szerepet sem vagyok képes elképzelni magamnak. (Amíg létezett a puha diktatúra, természetes volt, hogy benne voltam én is a metaforikus üzenetéseken. Az Álom a 403-as demokráciában vékony kötetemet tulajdonképpen úgy adták ki, hogy azonnal vissza is vonták a könyvesboltokból, de minek is dicsekednék ezzel.) Na, szóval, voltam népies szürrealista, voltam elvadult avantgarde, nagy szabadversek írója, voltam képversköltő, elégiák szerzője, borús reggeli üzenetek megfogalmazója, adtam ki haiku-köteteket, dűnnyögéseket félhangokra, fáradt kadenciákat... hová soroljam még? Igazából versben már csak a versírást szeretném megvalósítani. Azaz, írni a verset (tavaly nyár óta jószerevel egyetlen verset sem írtam, és ez kezd aggasztani...), épp azt a verset, amely következik bennem, és épp olyan verset, amilyennek a megírásához kedvem van. Nem gondolkodom már sem irányzatokban, sem csoportokban (azokban egyébként sem gondolkodtam soha), sem divatokban, sem közönségben, sem magukat aggályosan pozícionálni látszó költőtársakban. Egyedül akarok lenni, valahol itt, a senki földjén, ahol vagyok. A vers úgyis megírhatja magát, és én úgyis megírom, és úgysem mi, kortársak, e kor társai fogjuk eldönteni annak az értékét, hogy vagyunk-e valakik azzal, hogy írunk, írtunk. Hanem az idő. Az idő nagyobb úr, mint gondolnánk. Mint gondolom talán, megpróbálva magam is nagyot gondolni. De ez már nem a mi ügyünk, ez vastagon az utókor ízlése, emlékezete, tisztelete, kegyetlensége, rátermettsége, balfaszága. Annyi bizonyos, mi egyelőre – utókorként – kínosan nagy bukásra állunk...

Mióta írsz drámákat és mért kezdted el? Más ihlet kell a drámaíráshoz?

Drámát azért kezdtem el írni, mert Páskándi Géza, aki kiváló drámaíró volt, és akivel hét évig egy szobában ültem a Kortárs szerkesztőségében, valamikor a nyolcvanas évek közepén, arra biztatott, hogy írjak drámát. Más ihlet kell a drámához, persze, hiszen a drámában van pénz is, szemben a lírával, adott esetben a prózával. Fiatalon pénzt akartam keresni, de elvettem a léptéket, és kamaradrámáim aprócska színházakban nem dobtak meg anyagilag. Aztán, ahogy megváltam a Kortárstól, a Kolibri Színházba kerültem, ennek a színháznak voltam tizenegy évig a házi szerzője. Emellett számos más báb- és gyerekszínháznak írtam darabokat, vagy adaptáltam színpadra jeles meseírók jeles meséit. Mikorra elért a nyugalom a Békéscsabai Jókai Színházban (és túltettem magam a Griff Bábszínházon – és így rajtam is – tett gyalázatos politikai erőszaktételen Zalaegerszezen), már túl voltam vagy félszáz bemutatón. Ezek nagy része persze színpadra alkalmazás volt, és rá kellett jönnöm, hogy a sok adaptációs felkérés teljesen elvette az időmet és az energiáimat a saját darabjaimtól. Persze, voltak azok is, kellő bőséggel. A drámaírás ihlete? Most jövök rá, az előbb csak a pénzről beszéltem, mint kétségtelenül létező ihletforrásról... A drámaírás ihlete, ha van ihlet egyáltalán, nyilván valahol a költészet és a próza között van, számomra feltétlenül lírai ihletés, és ezt

nem a leegyszerűsítés miatt mondom. Én dráma- és prózaíróként is hálás vagyok a sorsnak, hogy elsősorban költőként tarthatom, tartathatom magamat számon. Így sokkal többet megengedhetek magamnak mindkét műnemben a „csak” drámaíróknál, sokkal több szabályt szeghetek meg, egészen más nyelvet használhatok, mint általában a drámaszerzők szoktak. Ma már nem elsősorban pénzért írok tehát drámát, hanem azért, hogy kipróbálhatom valamennyi egymásra következő alkotásban a költői nyelv más-más hangfekvését, amiből a közönség feltehetőleg – és remélhetően – nem sokat vesz észre. Nem szeretem az elköltőieskedett drámákat, ahogy a költőietleneket sem viselem el. Ha megnézed, Becket merő költészet, de még Ionesco is, vagy ott van Genet, akiről igazán ritkán szokták ezt leírni. Gondolom, mert nem fordítanak kellő figyelmet a drámáikban használt nyelvre. A dráma tehát számomra nyelvi ihlet, ahogy a próza is. Ami nem csoda, a költő végülis nem gondolatokkal, történetekkel, konfliktusokkal stb. foglalkozik, hanem a nyelvvel, és kizárólag csak a nyelvvel.

Miért ír az ember (a Zalán!) az Igor-ének alapján darabot? Hogyan kell egy ilyen átíráshoz hozzáfogni?

Először is, orosz szakosnak kell lennie az egyetemen az embernek (a Zalánnak), ahol már elsőéves korában, óorosz irodalmat tanulva, el kell olvasnia az Igor-éneket, oroszul, és vizsgáznia kell belőle. Azután el kell felejteni az egészet. Majd el kell jönnie az olyan időknek, amikor a néha még felnőttként is lecsukott gyerekszem felpattan, és rádöbben a hirtelen meglátott valóság borzalmasságára, és látó szemmel pásztázva onnantól kezdve a múltat is, rá kell jönnie, hogy amiben él, az a jelen és egy véres, megtorlásokkal, levert forradalommal terhes múltnak a szomorú, és az áldozatok felől szemlélve, méltatlan kiegyezésére építkezve ingadozik. Noha a brezsnyevi (és utódai) érával szemben már régen nem voltak illúzióim (a Kádár-féle gulyáskommunizmusról nem is beszélve), megfogalmazni ezeket sohasem sikerült valamennyire is érvényesen. Mígnem Merő Béla rendező barátomat meg nem hívták Kijevbe, azzal, hogy mutassa be a békéscsabai Színitanház hallgatóinak a tudását, színházi rátermettségét az ottani közönségnek, egy fiatal színészek/színiiskolák számára rendezett fesztiválon. Sokat agyaltunk Merővel azon, hogyan tudnánk aktuálisak lenni úgy, hogy ne legyünk direktben aktuálisak, főleg az ukrán közönség előtt, de benne legyen a darabban az, ami leginkább foglalkoztatott bennünket, hogy lehetett volna-e ellenállást kifejtenuk nekünk, az ukránoknak, de bárkiknek, a szocialista táborom belül, az erősebb vagy gyengébb hatalom, diktatúra elnyomásával szemben. Magyarán, lett volna-e hősiességre lehetősége egy magát hősként definiálni akaró lánglelkű fiatalnak, magukat hősként definiálni akaró lánglelkű fiataloknak, akiknek nyílt már a szemük, nem csak a létező szocializmus létezettségét kérdőjelezték meg, de már a valaha világforradalmárnak hitt Guevara mítosza is a kábítószer-kereskedő utakat megtisztítani akaró bankár-kommunista pártkader figurája köré foszlott, és új héroszokat, példaképeket nem kínált fel a jelenkor számukra. Nyilván tiszta példaképért a múltba kellett fordulniuk, és meg kellett találniuk az Igor-éneket (Слово о полку Игореве), belőle ki tudták emelni a maguk számára idolként II. Igor novgorodi-szeverszki fejedelmet, aki a polonézok (kunok) ellen, testvérharc miatt, sikertelen hadjáratot vezetett 1185-ban, maga fogságba esik, majd onnan kiszabadulva hazatér. A diktatórikus rendszerek azonban sehol sem szeretik, ha nem a központilag jóváhagyott, szocialista eszmékkel/eszmékhez átkozmetikázott példaképeket látják a fiatal gondolkodók transzparensin megjelenni, így a kezdetben naív, diákkorú fiataloknak rá kell jönniük, hogy vállalásuk és annak kimondása mind több veszélyt jelent a számukra, mi több, az életüket fenyegeti; hogy azután, példát mutatva az utánuk jövő nemzedéknek, fel is áldozzák magukat. A többi – a mű – olvasható a lapnak ebben a számában, nem részletezem tovább, mert akkor nem lesz érdekes az olvasóknak.

Ének Igorról és csapatáról

Megkésett siratás

A szövegben Képes Géza fordításából is elhangzanak mondatok

Köszönet Merő Bélának, a kijevi és békéscsabai bemutatók rendezőjének, ébrentartásomért...

1. Nagy állami demonstráció, felvonulás, lobognak a vörös sarlós-kalapácsos zászlók a háttérvászonra vetítve. Időnként valamelyik – feltehetően Brezsnyev – arca jelenik meg közeliben, morogva-hörögve beszél a mikrofonba.

Fiatalok jelennek meg a vászon előtt, zászlókkal és egy plakáttal, a plakáton felirat: MI VAGYUNK A HÉTKÖZNAPOK HŐSEI! A vezér jószágosan feléjük integető kezét látjuk a vásznon. Megmerevednek, visszaintegetnek neki.

EGYÜTT Mi vagyunk a hétköznapok hősei! Ránk számíthat a párt! Mi leszünk a holnapok hősei! Munkánkra számíthat a nép! Éljen Brezsnyev elvtárs! Éljen a kommunista párt! Éljen a nagy Szovjetunió! Éljen a világbéke! Előre a világforradalom felé!

EGYIK Világforradalom? Miféle világforradalom?

MÁSIK Miféle kérdés?

HARMADIK Elment az eszed? Gondolj csak Guevarára!

EGYIK Castro elküldte Bolíviába, hogy kinyírják.

MÁSIK Állat! Ezt hagyd abba.

NEGYEDIK Nem kell mindenkinek gerillának lennie! Mi a hétköznapok gerillái leszünk!

ÖTÖDIK A munka gerillái!

HATODIK Akar a faszom a munka gerillája lenni.

EGYIK Igazi hős akarok lenni, igazi, olyan, olyan...

KÓRUSBAN Na, milyen, milyen?

EGYIK Mit tudom én. Valamilyen.

HETEDIK (gúnyosan) *Nem illendő-e, testvérek, tüstént elkezdni régi szavakkal a szomorú regét Igor hadáról, Szvjatoszlavfia Igor hadjáratáról? Zendítsük hát az éneket, mastani történetek rendje szerint.*

ELSŐ Nem is vagy te olyan hülye.

HETEDIK Mit akarsz?

ELSŐ Játsszunk forradalmat.

HARMADIK Bolond! Még meghallják!

ELSŐ Mi forradalmi ifjak indulunk, mert bennünk a pártunk reménye...

ÖTÖDIK Nem veszélyes ez?

MÁSODIK Az Igor-ének? Eljátszani az Igor-éneket? Miért lenne veszélyes eljárni a nemzeti eposzunkat?

HATODIK Az oroszok eposzát.

NEGYEDIK Tehetünk mi arról, hogy a szovjeteknek nincs nemzeti eposzuk?

HETEDIK Majd lesz.

ÖTÖDIK Te írod meg, mi?

ELSŐ Hagyjátok abba! Játsszunk!

ELŐBB CSAK PÁRAN, VÉGÜL VALAMENNYIEN Játsszunk! Játsszunk! Játsszunk forradalmat! Játsszunk el az Igor éneket! A mi Igor énekünket! Énekeljük meg a mi hősünket!

Akkor Igor felnézett
a fényes napra,
s látá, hogy egész seregét
setétség borítja.
És mondá Igor herceg
hős harcosainak:
HETEDIK Hű hadaim
s testvéreim!
Jobb, ha egy szálíg elesünk,
mint ha foglyul esünk;
üljünk hát, testvérek,
gyorslábú lovainkra,
hogymeglássuk
a kék vizű Dont.

Akarok kopját törni
polovec mezők szélén;
oroszk, véletek akarom ontani véretem,
vagy sisakunkkal iszunk a Donból.

HARMADIK De kik lesznek a polovecek?
NEGYEDIK Hát mi.
HARMADIK Egyszerre nem lehetünk oroszok is meg polovecek is!
NEGYEDIK Egyszerre lehetünk ukránok és szovjetek?
ÖTÖDIK Beloruszok és szovjetek?
HATODIK Örmények és szovjetek?
ELSŐ Oroszok és szovjetek?
EGYÜTT MI MIND SZOVJETEK VAGYUNK...
ELSŐ Meg oroszok...
HATODIK Meg örmények...
ÖTÖDIK Meg beloruszok...
NEGYEDIK Meg ukránok...
HARMADIK De akkor ki lesz az ellenség? Kik lesznek a polovecek?
MIND Hát ők! HÁT ŐK!
HETEDIK De kik azok az ők?
ELSŐ Csönd!
MIND Csönd! Erről Csönd! CSÖND! CSÖND! ERRŐL MAJD A CSÖND BESZÉL.

2. Igor–Jaroszlavna szerelme

A Hetedik középre perdül. Elszánt, lehet, kicsit ivott is. Pergetni kezdi a dobját, mint a sámánok. Egyre gyorsabban és gyorsabban veri, szinte transzba esik a saját ritmusától.

HETEDIK Nem kell csönd! Peregjenek a harci dobok, aki fél, az most menjen haza!

Nem kell csönd, a dob peregjen,
hadat hívjon hadhoz hangja,
dicső ének később zengjen,
induljunk a végső harcba.

Ez a harc csak végső lehet,
vágjunk bele barát, testvér,

*mindegy, lassan alvad-e meg
vagy sugárban hagy el a vér!*

*Aki fél, az menjen haza,
gyáva népek nincsen háza,
egyszer bátrak is lehetnének,
induljunk el a csatába!*

HARMADIK De bátor lettél!
HETEDIK Vagy... vagy... ebben az országban mindig a *lehet* történik, a szabad történik, mert minden, ami történik, az csak azután létezhet, ha megmondták róla, hogy szabad.
NEGYEDIK Mit akarsz?
HETEDIK Dobolni. Dobolni, amíg szét nem száll az agyam. El akarom engedni életemben egyszer, végre, az agyamat.
ÖTÖDIK Fűvet hoztál? Fűveztél már?
HETEDIK Képzeld el, hogy hoztam. És fűveztem. Odesszából érkezett az áru, a matrózok hozták.
ELSŐ Ez veszélyes lehet.
MÁSODIK Itt minden veszélyes lehet, amire ráfognak, hogy az.
ELSŐ Akkor... gyűjtsunk rá!
HATODIK Egy nőtára!
HETEDIK A fenét! Egy spanglira!
HARMADIK Ez olyan... olyan izé... amerikai módi.
HETEDIK Szarok rá. Ez meg orosz módi. Ígyunk!
HARMADIK Na, ez már tényleg orosz módi. Elő a vodkával, polgártársak, nemsokára kezdődik a Téli Palota ostroma.
NEGYEDIK Az Leningrádban van, számár.
ELSŐ És mi hol vagyunk?
HETEDIK Sehol se vagyunk. Semmik vagyunk, minden leszünk!
EGYÜTT (*közben isznak, rágyújtanak, a Hetedik vadul dobolni kezd.*) Semmik vagyunk, minden leszünk. Semmik vagyunk, minden leszünk. Ez a harc lesz a végső... ez a harc lesz a végső... (*Skandálni kezdenek.*)
Aki fél az hazamehet, törheti tovább a követ, hányhatja tovább a havat, meg a hering-darabokat rá a hóra a vodkától, s féljen a néphatalomtól, aki fél az menjen haza, hódoljon be, szolgál-bolha, legyen kis csavar a gépben, amely minket pusztít éppen...

Az Első és a Harmadik félrehúzódik.

HARMADIK Te leszel Igor, ha játszunk...
ELSŐ Már játszunk. S már te vagy Jaroszlavna.
HARMADIK Az vagyok... a kedvesed.
ELSŐ Akkor te most szépen hazamész, és megvársz otthon. Az ulica Koszmonavtov 15 lesz Putyivól vára, ahol a hetedik emeleten elrejtőzhetsz a polovecek előtt.
HARMADIK Eszembe sincs itt hagyni téged. Csak... kicsit félek. Te nem félsz a rendőröktől?
ELSŐ Nagyon félek. És téged is féltetek. Menj, Jaroszlavna, az ulica Koszmonavtov 15-be, haza. Putyivól várába.
HARMADIK Nem megyek innen sehova nélküled. Szeretlek, Igor...
ELSŐ Azért küldelek el, mert én is... szóval... azért küldelek el...
HARMADIK *Már a madarak vesztedre várnak a tölgyfákon;
a farkasok a vízmosta árkokban vihart támasztanak;
a saskeselyűk víjogva hívják csontokra a vadakat;
a rókák megugatják vörös pajzsodat.*
ELSŐ *A rókák megugatják vörös pajzsodat,
a saskeselyűk víjogva hívják csontokra a vadakat,*

*a farkasok a vízmosta árkokban vihart támasztanak;
Már a madarak vesztetre várnak a tölgyfákon.*
HARMADIK *Elvesztem, ha elveszítelek,
gyöngye vagyok, árva nélküled,
fiatal testemben nem ébredt még gyönyör,
téged akar minden izzó sejtem...
Félelmemet bőröm alá rejtem,
végezzem melletted a kövön, mint...*
ELSŐ *Karollak, de retteg minden bennem,
gyönyörhajszolás helyett utcán lázadunk,
nézd a sarkon rendőr áll s figyel,
mocskos és vörös a századunk,
erős vagyok, de ellenük semmi,
eltaposnak, s még csak meg se állnak,
szomjaznám a testedet, de félek
ránk már kíméletlenül vadásznak...*

HETEDIK *(odatáncol hozzájuk, egyfolytában pergeti a dobját)* Nem kell a vörös úr, nem kell ide most lamúr, háborúzni indulj, Igor, ne a forró csípőt karold, Igor, indulj a csatába, polovecek romlására, vagy a magad rontására, indulj Igor a csatába!

MIND Indul Igor a csatába, polovecek romlására, forró csípő sír utána, két fehér kar hull a sárba, háború van most, nem lamúr, nem kell nekünk sem vörös úr, sem vörös sem csillagos, méltóságot akar most...

ÖTÖDIK Ki akar itt méltóságot?

NEGYEDIK De hát mi meg kik vagyunk?

MÁSODIK Megtudjuk-e az előtt, hogy meghalunk?

MIND Megtudjuk-e az előtt, hogy meghalunk, hogy kik vagyunk?

Előkerül egy gitár is. Ismét skandálják az előző szöveget, de most már a gitár is csatlakozik a dobhoz.

MIND Indul Igor a csatába, polovecek romlására, forró csípő sír utána, két fehér kar hull a sárba, háború van most, nem lamúr, nem kell nekünk sem vörös úr, sem vörös sem csillagos, méltóságot akar most...

3. A polovecek feldúlják az országot

A Hetedik körbefutkos a téren, figyel, mi történik. A többiek egy tömbbe rendeződve énekelnek, kántálnak.

HETEDIK Egyre nagyobb itt a zavar...

NEGYEDIK Jön a rendőr és elzavar...

HARMADIK Katona jön és elzavar...

MÁSODIK Egyre nagyobb itt a zavar...

ÖTÖDIK Katonákat is rendeltek...

HATODIK Előbb-utóbb megkergetnek...

HETEDIK Előbb-utóbb megkergetnek...

NEGYEDIK Katonákat is rendeltek...

ELSŐ Nem csináltunk semmit se...

HARMADIK Nem kell ahhoz tenni se...

NEGYEDIK Nem kell ahhoz tenni se...

HETEDIK Hogy ne csináljunk semmit se...

ÖTÖDIK Nem kell ahhoz tenni se...

MÁSODIK Besúgókkal tele a tér...
 ELSŐ Egy-két gumibot még elfér...
 MÁSODIK Egy-két gumibot még elfér...
 MÁSODIK Besúgókkal tele a tér...
 HARMADIK Arcodat véd, hasad melled
 hogyha jönnek, s földre vernek...
 ELSŐ Mért vernének, semmit se
 csináltunk, de annyi se...
 HARMADIK Kell ahhoz, hogy leverjenek...
 HETEDIK Felnyalassák a vérünket...
 NEGYEDIK velünk... Adj még innom, testvér,
 egy-két gumibot még elfér
 itt a téren...
 HATODIK A fejemet beverhetik, de seggemet nem adom!
 ÖTÖDIK A katonákban
 nem lakik sok irgalom...
 ELSŐ Ne féljete, ha elkezdtek
 vigyük végig, mégse tettünk
 semmi olyat, amiért most
 börtön járna, vagy komisz koszt...
 HARMADIK Igor, nézd, a katonákat,
 már egészen körül állnak
 bennünket.
 ELSŐ Most ne féljen senki, a száj
 akkor él, ha szabad, és már
 nem bénítja meg a terror!
 MIND Kimondta! Hát kimondta! Mondd!
 Mondd még, mondd még, mondd még, mondd! Jó hallani, hogy ember vagy, hogy jogod van,
 hogy nem te vagy akivel az összes követ feltörli a törpe tömeg, *a nép*, melyik iszik, zabál, sunyít,
 csencsel, összekakál mindent, hogyha hangosabban szól le rá a hatalomban pöffeszkedő vörös
 báró, kommunista napimádó, déli tengerekre járó, svájci bankban számlát tartó pártburzsoá
 plutokrata, farizeus gennyes fara...
 ELSŐ Ne bénítson meg a terror,
 harcolj, hogy te legyél itthon,
 ne pedig a polovecek,
 segítsetek, fejedelmek!

4. Igor segítséget kér a fejedelmektől – senki sem támogatja

Az Első körbe-körbe fut a téren, próbálja az embereket maga mellé állítani...

HETEDIK *És te, barát,
 ön elvtárs, mind!
 Bátor szándék nem hajtja-e
 szíveteket harcba?
 A levegő-égben szálltok-e
 velünk hősi tette,
 mint a sólyom, mikor
 szelek szárnyán lebegve
 magosba tör, hogy
 a madarat legyőzze?*

S ti körben, vasizmú legények,
fejeteken latin sisak.
Megrendül alattatok a föld,
sok távoli tájék –
hunok,
litvánok,
jativjágok,
germánok
és polovecek kopjáikat földre ejtik,
s fejüket meghajtják
jó dömöcki kardotok alatt.
És te, barát,
ön elvtárs, mind!
Nem hitvány fészek
hatszárnyú sólymai!
Ti nem kockajátékkal győzve
harácsolátok hatalmatokat!
Hol vannak hát
sisakjaitok,
lengyel kopjaitok
s pajzsaitok?
Zárjátok el a puszta kapuját
éles nyilaitokkal,
az orosz földért,
Igor sebeiért,
a szilaj Szvjatoszlavfiért!

MIND De Igor könyörgése
meg nem hatja őket,
nézik közömbösen,
hogy a harcba
egyedül indul gyöngé hadával
a hatalmas, számlálhatatlan
polovec-had ellen,
a rendőrök, a katonák ellen,
a rendnek nevezett
elnyomás ellen,
sisakjukat nem merik fölvenni,
kardjaik rozsdásan
földön hevernek,
nyilak szétszórva,
hogy félre ne értsék,
nem lázadni tartják
szoros tegezben,
a vasizmú legények
izmaikat rejtik,
tekintetüket leszegzik a földre,
félelem igazgat
félőket e földön,
senkit sem érdekel
a haza sorsa,
a polovecek közben

*mindent széjjel-túrnak,
minden kincset
maguknak elragadnak,
szüzeinket kedvük
szerint meggyalázzák,
szemünkbe nevetnek,
csizmájuk koponyánkron,
roppannak koponyák,
és e gyászzenére
táncot roznak a
kegyetlen polovecek,
a sok gyáva madár
legyőzi a kevés sólymot,
a kevés sólyom már
nem látja meg a napot,
nem iszik patakok
híves vizéből,
nem szánt habzó eget
acélos szárnyával,
de elindul harcra
a kevés sólyom,
jobb, ha elesik,
mint ha foglyul esik,
élete végéig
elnyomásban görnyed.*

5. Igor elindul a háborúba – csata, vereséget szenved, elfogják

Riadtan futkosnak körbe-körbe, egyre jobban összeszorul a környezet körülöttük, kis védő-körbe rendeződnek.

HETEDIK	Egyre több a rendőr...
HARMADIK	Egyre több a mogorva katona...
ÖTÖDIK	Az emberek elszivárognak...
HATODIK	Senki sem marad mellettünk...
MÁSODIK	Látszik a szemükben a félelem...
ELSŐ	Megvédjük magunkat...
NEGYEDIK	Nem védünk mi meg semmit sem... a sapkájukkal vernek bennünket agyon...
HARMADIK	Nem csináltunk semmit...
HETEDIK	Itt nem kell csinálni semmit ahhoz...
NEGYEDIK	Hogy elkapjanak...
MÁSODIK	Bevigyenek...
ÖTÖDIK	Megverjenek...
MÁSODIK	Kirúgjanak az egyetemről...
HATODIK	Kitoloncoljanak az országból...
HARMADIK	Szibéria földjét csókoltassák meg veled...
ELSŐ	Ha már elkezdtek, ne hagyjuk itt abba...
HETEDIK	Ez a harc lesz a végső... Igor elindul a csatába, és megütközik a véres kezű polovecekkel...

(Harcolnak, de alul maradnak a végén, mind a csatatéren, mind a felvonulás terén.)

Kora reggeltől napestig,
 estétől hajnalig
 repültek az edzett nyilak.
 Sisakokon csörömpölnek a szablyák,
 szikrázva recsegnek a kopják
 ismeretlen mezőn,
 polovec földek közepette.
 A paták alatt a fekete földet
 csontokkal veték be,
 megöntözték vérrrel:
 bánat kelt ki abból az orosz földön.
 Dúlt a csata egy nap,
 dúlt a csata másnap,
 harmadnap, déltájt,
 Igor lobogói lehanyatlának.
 Itt véres boruk kevésnek bizonyult;
 itt az orosz daliák a tort befejezték,
 nászuraikat megitaták,
 maguk meg porba dőltek
 az orosz földért.
 Fű meghajlott
 fájdalomban,
 a fák keservükben
 legörnyedtek földig.
 Immár, testvérek,
 gyász napja szakadt ránk,
 már az erőt elnyelte a puszta.

HETEDIK *Hadaidat, herceg,*
 keselyű szárnyak takarják,
 véröket a vadak nyalják?
 HAMADIK *Igor herceg arany nyeregből kiszállott*
 s rabnyeregbe ült.
 A vár bástyái elbomlanak,
 a vigasság lecsüggedt.
 NEGYEDIK *Már a sólymoknak pogány szablyák*
 szárnyait lenyesték,
 magukat pedig
 vasnyűgökbe nyűgözték.

MÁSODIK Ezek ki akarnak nyírni bennünket.
 ÖTÖDIK Te megbolondultál! A huszadik század közepén?
 HATODIK A huszadik század közepén. Nyoma sem marad annak, hogy léteztünk.
 MÁSODIK Egyetlen nyugati sajtótudósítót nem engedtek be a térre.
 HATODIK Egyetlen fényképezőgép sem kattant úgy, hogy a KGB ne venné észre...
 NEGYEDIK A téren már csak mi vagyunk, meg a rendőrök, meg a katonák.
 ÖTÖDIK A huszadik század közepén. Mi megbolondultunk!
 NEGYEDIK Mi meghaltunk... Innen nem tudunk kereket oldani...
 HATODIK Törjük át a gyűrűt...!
 MÁSODIK Hülye. A sapkájukkal vernek agyon bennünket a katonák!
 MÁSODIK A falhoz szorítanak bennünket a rendőrök...

NEGYEDIK A katonák leeresztik a fegyvereiket...
HATODIK Vezényszóra várnak...
MÁSODIK Miért késik a vezényszó?
NEGYEDIK Mert aki kiadhatná, az még a mikrofonba beszél...

HETEDIK *Hadaidat, herceg,
keselyű szárnyak takarják,
véröket a vadak nyalják?*

6. Az asszonyok siratóéneke

*Hej, messzire szállt el a sólyom,
madarakat öldökölve – a tengerig!*

MÁSODIK De mi itt maradunk a köveken.

*De Igor bátor hada nem
támad fel soha többé!*

NEGYEDIK Itt marad örökre ezeken a köveken.

*Értük kiált a Gyász és a Bánat,
végigsöpör az orosz földön,
lángoló kürtben parazsat rázva.*

ÖTÖDIK De senki sem tudja, kik voltunk mi, Igor késő népe...

HATODIK Hallgat a világ, s mi is elhallgattatunk.

*Már a mi kedveseinket, férjeinket
sem ésszel fel nem érhetjük,
sem gonddal nem gondozzuk,
sem szemünkkel nem látjuk,
aranyat, ezüstöt csipetnyit sem csengetünk.*

HETEDIK Vigyázz, Igor, rád mennek...

MÁSODIK Segítsünk neki...

NEGYEDIK Nem mozdul a gyáva lábam...

ÖTÖDIK A félelem megbénít... nem akarok meghalni...

HATODIK Több méltóság, ha már hősként nem tudunk viselkedni!

A Harmadik kiválik közülük, Igor felé nyújtaná a kezét, de ürességbe markol a keze

HARMADIK *Elrepülök kakukként a Duna mentén,
köpenyem hódprémes ujját
Kajala vizébe mártom,
letörlöm véle a herceg sebeit
félelmetes testén.*

*Ó, szél, jó szelecském,
Uram, miért fújsz
ellenségesen miránk?
Mért röpítesz, mondd,
hun nyilakat
könnyű szárnyaidon
kedves hívem hadaira?
Hát nem elég neked,
hogy a felhők alatt fűjdogálsz*

s hajókat ringatsz
a kék tenger hátán?
Uram, mért szórod szét
árvalányhaj-fűként
Az én vígasságomat?

Ó, Dnyeper, te dicsőséges!
Áttörted te a kőhegyeket,
Polovec földön kanyarogva.
Te ringattad hullámaidon
Szvjatoszlav hajóit
Kobjak táboráig.
Uram, hozd hát ringatva
hívemet karomba,
Hogy ne küldjek néki könnyeket
Már korán a kék tengerig.

Ó, ragyogó nap,
háromszor-ragyogó!
Kedves, szép vagy mindenkinek:
Mért ontottad, uram,
perzselő sugaraidat
Kedves hívem hadaira?
Vízetlen pusztán íjaikat
szomjúsággal szikkasztád,
Puzdráikat búbánattal befödted.

7. Igor menekülési kísérlete

HETEDIK Fuss, Igor, fuss!
HATODIK Hova futna...
NEGYEDIK A katonák sorfala összezár...
HETEDIK Fuss, Igor, fuss!
MIND Tajtékozott az éji tenger,
vízsugarak szállnak a ködben.
Isten az utat mutatja
Igor hercegnek,
polovec földről
orosz földre,
atyja arany trónusához.

Futott Igor herceg
hermelinként a nádasba,
vízre, mint fehér csörgőruca.
Felpattant a gyorslábú lóra,
szürke farkasként ugrott le róla.
Így nyargalt a Donec kanyarulatáig,
súlyomként suhant
a felhők alatt,
hattyúkat ölve és vadludakat
reggelire,
ebédre
és vacsorára.

HETEDIK Nem kell nekik... visszalökték közénk...
ELSŐ Nem keltek nekik... Visszalöktek...
HARMADIK Hogy együtt pusztítsanak el bennünket...
MÁSODIK Már csak vezényszóra várnak...
NEGYEDIK Elnémultak a hangszórók...
ÖTÖDIK Iszonyatos csönd támadt a téren...
HATODIK Hallom a csöndben a fogam vacogását...
HETEDIK Megérkezett a vezényszó...
Ősszekapaszkodnak és énekelnek.

Hősök itt csak azok lehetnek,
Akiket gyilkosaik temetnek,
Nem változik, csak fogy az élet,
Legalább gondoltunk egy merészet.

Itt nyugszunk, vándor, hirtelenül,
Elpusztítottak minket hirtelenül,
Nincs hírünk, mert érdeemtelenül
Haltunk meg, bár minket is
Anya szült.

Felugatnak a gépfegyverek...

(Íródott: 2009 őszétől 2010 tavaszáig)

Bedő Sándor: Madarak

Péter László

Tria non

A Nem! Nem! Soha! születése

Bennem is későn ért meg a gondolat: Trianon – *tria non*: három nem! Ostoba volt az a francia diplomata, aki 1919-ben a Nagy-Trianon palotába tette a béketárgyalásokat. Eleve kínálta a legyőzöttek számára a szójátékot: *nem, nem, nem!* A változatosság, a szebb, sőt fokozó jelentésű harmadik *nem* helyett: *soha!* Ez költői fölismerés. Illyés Gyulának köszönhetjük, hogy nevét megörökítette. Csodálom, hogy akik írtak a trianoni békediktátum aláírásáról, figyelmen kívül hagyták ezt a tanúságot. Igaz, regényes formába öltöztette, de hiteles minden mondata: *Beatrice apródjai* (1979) címmel írta meg önéletrajzának ezt a regényes fejezetét.

Talán azért hallgatták el a fehérterrortól elvakult kortársak, mert zsidónak és bolsevistának a leleménye volt. A budai felső-kereskedelmi középiskolában Varjas (Weiss) Sándor (1885-1939) Illyésnek történelem-és gyorsírás-tanára volt, a békeparancs aláírása előtti hónapokban már a Markó utcai fogház egyik cellájának előzetes letartóztatásban levő, tárgyalására váró lakója. A proletárdiktatúra alatt ugyanis a Közoktatási Népbiztosság munkatársa, Illyés szerint az Országos Propaganda Bizottságnak „egyik ügyintéző főnöke”. Nyelvzseni: nyolc nyelven beszélt. Ő figyelhetett föl a francia történelem fájdalmas párhuzamára is, amelynek hatásosságát fokozta a trianoni békeparancs helyszínének nevében rejlő bomba: *a három nem!*

Ő rendelhette meg állítólag Barta Ernő (1878-1956) festőművésztől a plakátot, amely a négy darabra cincált történelmi Magyarországot ábrázolta, alatta ezzel a megszálló franciák meghökkenetésére szánt kérdéssel:

Illyés – fél évszázad távolából nem csoda – rosszul emlékezett: ezen a plakáton nincs a Nem! Nem! Soha! jelmondat, csak a franciákhoz intézett kérdés:

„Négy Elzászt akartok?”

A másik plakátot Jeges Ernő (1898-1956) készítette; ez sikoltotta világga a Trianon ihlette remek jelmondatot. Illyés szerint: „Vagyis ezért a plakátért igazából Varjas Sándor felelt. Ez is az ő műve volt.”

Nem ismerem Varjas pörének anyagát, nem tudom, ezt miért nem írta a javára a bíróság. Tizenkét évre ítélték. 1922-ben fogolycserével került Moszkvába. Előbb a Vörös Professzúra, 1932-től a moszkvai egyetem tanára lett. Illyés sem sok rokonszenvvel ábrázolta; ennek ellenére az utókortól annyit megérdemel, hogy ne hallgassuk el a nevét, amikor fölelegetjük a Szovjet-Oroszországtól is elítélt, imperialista parancsbéke elleni tiltakozás hatásos jelmondatát.

Illyés Gyula (*Beatrice apródjai*, 1981. 372.p.) szerint ez Varjas Sándor leleménye. Csodálatos módon, a kutatók tucatjai figyelmen kívül hagyták Illyés e vallomását. Ezt az általam is vallott föltevést azonban az eddigi föltárt adatok időrendje csak valószínűsíti, de nem bizonyítja: míg általános a vélemény, hogy a nagy Trianon palota csak 1920 januárjában került az osztrák-magyar béketárgyalások terveibe, lett a magyar delegáció tárgyalásainak színhelye, és így alkalmassá, hogy belőle a szavak összjátékából Varjas Sándor agyában kiszikrázzék a *tria non*, a három *nem*, a *nem, nem, soha*; ez a zseniális jelmondat, és – már ha igaz – Jeges Ernő plakátja óta, tehát (állítólag) 1918 decemberétől – minden tiltás ellenére – él.

Föltevése szerint ilyen nem szophat senki, Varjas sem, az ujjából: kellett lennie olyan közleménynek, hírnök, amely a kortársakkal már ekkor, sőt ez előtt tudatta a magyar felekkel való tárgyalás színhelyét, Trianont, csak ez utóbb feledésbe merült.

Tisztázásához nélkülözhetetlen a válasz a következő kérdéseimre:

- 1) Mikor került utcára Jeges Ernő falragasza? Ez perdöntő a *Nem! Nem! Soha!* jelmondat keletkezéséhez.
- 2) Ki készítette a megszálló franciáknak szóló *Voulez-vous quatre Alsaces?* fölliratú falragaszt? Valóban Barta Ernő?
- 3) Ez mikor került ki a falakra? Ez is segít a jelmondat idejének pontosításához.

Ha erre a három kérdésre bizonyított választ kapunk, a hiányzó láncszem pótolható: a föltevésből cáfolhatatlan tény lesz. Az utolsó kérdés, a mikorra, ezt segítené:

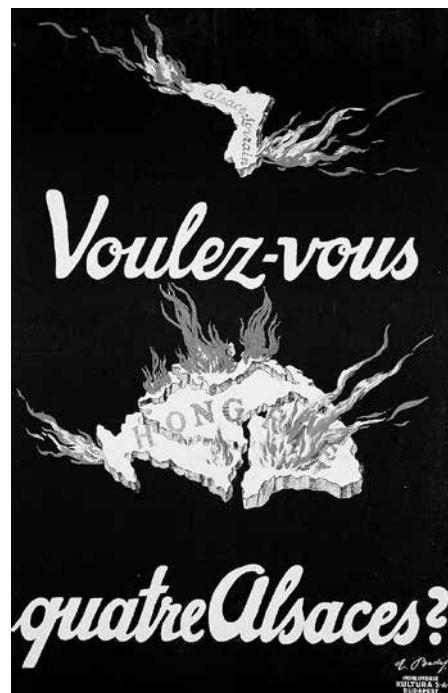
- 4) Megvan-e és hol az Országos Propaganda Bizottság 1918/19. évi iratanyaga, benne tehát Varjas Sándoré? Föl van-e dolgozva, legalább katalógizálva, esetleg kiadva; s nyújt-e erre a kérdésre egzakt választ, azaz van-e benne Varjasnak valamiféle levele, följegyzése, megrendelése a festők számára?

Az első munkaülést az osztrákokkal és a magyarokkal kötendő béketárgyalás-sorozatban – ünnepélyes megnyitó után – 1919. január 18-án tartották Versailles-ban. Azért ezen a napon, hogy bosszantsák, megalázzák a németeket: 1871-ben a porosz-francia háború után *ezen a napon* nyitották a legyőzött franciák fölötti diadalt fitogtató béketárgyalásokat *ugyanabban a kastélyban*. Ha Jeges Ernő plakátja nem előbb készült, akkor valószínű, hogy itt hangzott el először Trianon neve. Március 2-án Károlyi Mihály a Szatmárnémetiben tartott népgyűlésén már idézte a *Nem, nem, soha!* jelmondatot, március 9-én pedig s Vasárnapi Újságban megjelent az első irredenta vers, Pap Zoltáné:

„Nem, nem, soha!

Nem, nem, soha nem!
 Árva nemzetem!
 Nem lehet az, hogy a sorsod
 Ily gyászos legyen!

Török, tatár, német iga
 Vágta eddig testedet.
 Hogy a vadak prédája légy:

Rabigáit összetörte,
Emberies eszmekörbe
Akar élni a világ,
Itt voltunk mi, itt vagyunk mi!
Engedjete: élni hát!

Fehér galamb szállt az égből
A megkínzott világra;
Hollóserreg, varjúserreg
Gyülekezik láttára.
Hess, te madár, csúnya madár,
Te vagy az a sötét éjszaka!
Nem hallod-e riasztódat:
«Megvirrad még valaha!»

Résen vagyunk! Megvédjük mi igazunk!
Megmutattuk a világnak
Becsülettel: kik vagyunk!
A mi vérünk a világnak
Soha rosszat nem akart.
Nem vagyunk mi gyilkosok,
Árulók, sem cinkosok!
Az igazság szava vagyunk:
Ne bánts, Világ, a magyart!”

Pap Zoltán (1862-1919) tragikus sorsú költő. Jogot végzett, 1901-től függetlenségi párti országgyűlési képviselő, 1903-tól 1912-ig az Egyetértés című napilap főszerkesztője. Fiatal felesége házasságkötésük után kevéssel meghalt. Hamarosan újranősült. Második felesége csípőficammal szülte meg kislányát, s ő maga is belehalt a szülésbe. Az elkeseredett Pap Zoltán 1919. december 30-án főbe lőtte magát.

Szeged nem tartja számon, pedig – bár Pesten született – gyermekkorának jó részét itt töltötte, középiskolai tanulmányainak néhány osztályát is, a piaristák oskolájában. Nem ismerjük a részleteket, de tudjuk, hogy Dankó Pistával is kapcsolatban volt: ő írta a *Nem fúj a szél, nem forog a dorozsmai szélmalom...* kezdetű közismert, kedvelt dalának szövegét.

A családban föltűnően kedvelt keresztnevét örökölte oldalági leszármazottja, Lasz gallner (1947-től Lőkös) Zoltán (1925-1999), a Délmagyarországnak 1944-től munkatársa, később főszerkesztője. Nyolc éven át osztálytársam a Baross Gábor Gyakorlógimnáziumban, öt éven át évfolyamtársam az egyetem bölcsészkarán. Mindketten Klemm Antalnál doktoráltunk magyar nyelvészetből: ő a paprikatermelés néprajzából és szókincséből, én a Szeged vidéki ő-zésből. Tartotta a kapcsolatot unokatestvérével, Pap Nórával (1919-?), a Magyar Rádió szerkesztőjével. Nóra 1955-ben Münchenbe távozott és a Szabad Európa Rádió munkatársa lett.

A Lasz gallner család kassai cipszer eredetű família. A cipszer szepességi szász népcsoport. Legnevesebb képviselője Lasz gallner Kálmán (Kassa, 1849-Szeged, 1919) műegyetemi tanár, a gőzmozdonyok szakértője.

Trianon: kis település Versailles-ban, a későbbi, ma is álló nagy Trianon-palota helyén. Neve minden bizonnyal népetimológia: Pozsgay Ildikó szerint (Magyar Nyelv, 1975. 338.) első említése 1175-ből még Triasnum alakban ismeretes. Ennek jelentését nem adja meg forrás, de talán valami hármasságot örökít meg. Lehet azonban, hogy nincs is köze a latin három (tria) szóhoz, csak a francia nyelvérzék latinosította, értelmet adva így a kelta szónak. A szerény településen a párizsi Szent Genovéva apátság jobbágyai laktak. Később XIV. Lajos vásárolta meg és épített rá 1687 és 1688 közt barokk kastélyt.

Pozsgay Ildikó idézte a francia szakirodalmat, amely rámutat, hogy a 17-18. században divat lett

Franciaországban versailles-i mintára építkezni. Ekkor terjedt el, hogy a kastélyok parkjában a főépülettől távol eső, magányos kerti lakot, pavillont, építettek, és ezt trianonnak nevezték. Tehát az eredeti egyedi tulajdonnévből közszó lett! E címszóban Joseph Hübner lexikona (1817) azt írta: „Franciaországban ezen mód szerint készült épületek, nevezetképpen a szabadon álló mulató, nyári s vadászkastélyok valamely vadas kertben, melyek a vártól vagy főépülettől távol esnek, trianon nevet viselnek.”

Bedő Sándor: Bábszínház

Buda Attila – Pataky Adrienn

Ismeretlen Nemes Nagy Ágnes-kéziratok és dokumentumok a Hrabovszky-hagyatékból

Az elmúlt négy-öt évben a Kulcsár Szabó Ernő vezette Általános Irodalomtudományi Kutatócsoport egyik kutatási területe az 1946 és 1948 között megjelent Újhold folyóirat és az 1986 és 1991 között megjelent Újhold-Évkönyvek sorozata volt, illetve szerzőinek életműve, hagyatékfeldolgozó és értelmezői szempontból. E munka során először is elkészült a folyóirat digitális, kereshető faximile változata, majd a kutatócsoport néhány tagja különböző szövegkiadásokat állított össze a periodikák szerkesztése közben keletkezett dokumentumokból – hivatalos iratok, szerzői kéziratok, szerkesztői levelezések, laptervek –, illetve az egyes kulcsszerzők munkáiból, s emellett több, nemcsak filológiai jellegű, hanem irodalom- és kultúratudományos szempontokat előtérbe helyező szaktanulmány is született. Mindezeket egy háromkötetes könyvsorozatban publikálta a kutatócsoport 2014 és 2016 között a Ráció Kiadónál. Ahogy e kötetek, úgy a 2016-os Nemes Nagy Ágnes- és Újhold-konferencia is Nemes Nagyot helyezte középpontjába. A kétnapos szakmai rendezvényen nemcsak a szűken értett kutatócsoport munkatársai vettek részt, teret kaptak a legkülönbözőbb szempontok és értelmezési irányok (ennek a vállalkozásnak egy vastkos tanulmánykötet lesz a hamarosan megjelenő gyümölcse).

Miután a kutatócsoport publikált néhány Nemes Nagy Ágnes által írt, korábban nem ismert színdarabot, versfordítást vagy éppen az addigiaknál pontosabb, hiteles szövegű útinaplókat, céljaul tűzte ki további ismeretlen szövegek közgyűjteményeken túli felkutatását és közlését. A fenti munkák közben merült fel ugyanis, hogy Nemes Nagy Ágnes életműve talán teljes egészében a mai napig nem ismert, s mivel viszonylag kevés kézírata kutatható irodalmi intézményekben, arra lehet gondolni, hogy a jogtulajdonos birtokában lévő hagyatékon túl, a további kutatás számára más magángyűjtemények is szolgálhatnak még anyaggal. Az elképzelés termékenynek bizonyult: felkeresni azokat a magánszemélyeket – vagy az idő múlása miatt: leszármazottait –, akik Nemes Nagy Ágnessel hosszabb-rövidebb ideig személyes ismeretségben, kapcsolatban álltak, akik feltételezhetően kézírataival rendelkeznek; így került szóba Nagy Boldizsár, Hrabovszky Anna fia is.

Az 1991-ben meghalt költő barátnőjével, Hrabovszky Annával a Baár-Madas Református Leánygimnáziumban ismerkedett meg, s öt évtizeden túlnyúló barátságot ápolt vele. Nemes Nagy 1939-ben érettségizett a híres iskolában, ahol nagy hatással volt rá osztályfőnöke és franciataára Dr. Korondi Oszvaldné Bodolay Erzsébet – akiről kiváló tanárként emlékeznek meg a *Látkép, gesztenyefával* című munkában –,¹ de az igazgató, Áprily (Jékely) Lajos is, akihez fűződő viszonyáról – tiszteletéről és a gondolkodásmódjára, költői attitűdjére tett hatásáról – Nemes Nagy többször értekezik. Egy Áprily-életrajzban még Hrabovszky Anna is írt az egykori igazgatóról, memoárja szerint „[m]odern pedagógus volt. Nem az a tanár, akitől féltünk, hanem akire figyeltünk. Nagyszerűen adott elő, magas színvonalon; szépen beszélt, éreztük kiejtésén, hogy Erdélyből jött. Ezt még külön szerettük benne.”² Hrabovszky Anna mellett Porgesz Borbála (Boriska)³ is Nemes Nagy osztálytársa és bizalmasa volt, így emlékezik rájuk egy interjúban: „Megemlítem két barátnőmet: Porgesz Borbálát, aki később meghalt Auschwitzban, írtam róla egy hosszú verset, mint tudja. És megemlítem Hrabovszky Annát, aki mind a mai napig a legrégebbi és egyik legközelebbi barátnőm. Hárman voltunk jóban: azok a nagy-nagy kamaszkori lelki beszélgetések, amiket semmi sem pótol.”⁴

Hrabovszky Anna (Nagy Lászlóné) 2010-ben hunyt el, a hagyatékából, amelyet fia, Nagy Bol-dizsár őriz – és akinek ezúton szeretnénk köszönetet mondani, mert teljeskörűen lehetővé tette az itt ismertetett anyaghoz való hozzáférést és felhasználást –, sokrétű, kéziratokból és iratokból álló gyűjtemény feldolgozására nyílik lehetőség. A kéziratok versek, prózai munkák és levelek szövegei, az iratok pedig Nemes Nagy Ágnes orvosi leletei, végrendeletének kéziratos és gépelt változatai – utóbbiak eltérő szöveggel. Ezen kívül saját könyveibe jegyzett dedikációk őrzik még a barátságot, illetve Polcz Alaine két emlékezése. Az első Nemes Nagy Ágnes három – Polcz Alaine-nek, Mészöly Miklósnak és Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának írt – akrosztichon-jának keletkezési körülményeit taglalja, a második pedig, amely az előzőnél hosszabb írás, egy rendkívül személyes, magnószalagra mondott eseményrögzítést tartalmaz Nemes Nagy Ágnes utolsó kórházi kezeléséről, a történetmondó reflexióival. A felsoroltakon kívül külön csoportot alkotnak a Nemes Nagy Ágnesről készült fotók: előkerült néhány idősebb kori fényképe – amelyek készítője: Bacsa foto –; egy Áprily Lajos-fénykép Nemes Nagy Ágnesnek dedikálva (Visegrád, 1961. február 26.); egy 1938-as kép, amelyen Porgesz Borbála és Hrabovszky Anna látható, hátoldalán a felirat: „1938. / Borbála és Panni / és a VII. B. osztály- / terme. Édesség.”; Nemes Nagy Ágnes a Lengyel Balázssal, valamint a Polcz-Mészöly házaspárral közös utazás közben, hátoldalán autográf felirattal: „1956 nyarán / Kőrösfő-Kalota- / szentkirály / kalotaszegi ru- / hában”; továbbá két középkorú csoportkép, amelyek közül az egyik érettségi tabló az 1938–39-es tanév végén. Hrabovszky Anna és Porgesz Borbála mindkettőn látható, Nemes Nagy Ágnes csak a tablón. A képi dokumentumokat kiegészíti egy rajzsorozat másolata, amelyet Nemes Nagy Ágnes 1938 júliusában készített Nürnbergben.

A versek közül megtalálható a *Születésnap* – első sora: „Középen választott haja” –, a *Tusi néni köszöntése*, a *Napló* – első sora: „Tegnapelőtt öngyilkos” –, a *Tavasszal* – első sora: „Így, tavasszal, ha néha napra állok” –, az *Ősszel* – első sora: „Csak lenne tél már, sűrű, vak homály,” –, a *Barátom emlékére* című versek kéz- vagy gépirata. Utóbbiak minden esetben másodpéldányok. A versek aláírása autográf – Ágnes vagy Nemes Nagy Ágnes –, az utolsó vers esetében a II. és III. számú feltehetően utólagos hozzáillesztés, mivel az első előtt nem áll római szám, illetve mindkét oldal autográf aláírással van ellátva. A versek közé tartozik Rainer Maria Rilke *Őszi nap* című da-

¹ NEMES NAGY Ágnes, *Látkép gesztenyefával*, Magvető, Budapest, 1987.

² NAGYNÉ HRABOSZKY Anna, In: *Áprily tanár úr. Tanulmányok és emlékezések Áprily Lajos nagyenyedi, kolozsvári és budapesti éveire*, szerk. Fenyő D. György, Erdélyi Református Egyházkerület–Kálvin, Kolozsvár–Budapest, 2011.

³ Lásd róla BUDA Attila, „*mint a macska, mely ugrása közben / a levegőben megbotol*” – *Nemes Nagy Ágnes verseinek kiadástörténete, 1935–1942, 1943–1986 [1995–2009]*, In: *Leírás és értelmezés. Újholdas szerzők a hagyománnyá válás közben*, szerk. Buda Attila – Nemeskéri Luca – Pataky Adrienn, Ráció, Budapest, 2016, 71–73.

⁴ NEMES NAGY Ágnes, *Látkép gesztenyefával*, Magvető, Budapest, 1987.

rabjának autográf fordítása, javítás nélküli tisztázat, ami nem került be sem a *Száravillám* című kötet, sem a *Vándorévek* fordításai közé, de nem található meg az 1961-es kétkötetes vagy az 1983-as Lyra Mundi-féle Rilke-fordításkötetben sem. Elképzelhető, hogy folyóiratban valahol megjelent, de a vers összes fordítását felsoroló, kéziratos munkájában László Erika sem tud róla.⁵ Ugyanebbe a kéziratcsoportba tartozik a barátnőnek szóló, akrosztichonként a Pankát kiolvashatóvá tévő vers, illetve az első Nemes Nagy Ágnes-kötetbe dedikációként beírt vers is – utóbbi kettő nyomtatásban még nem jelent meg.

A prózai munkák közül a Hrabovszky Anna-hagyatékban autográf kéziratként az *Emlékezés Áprily Lajosra* című köszöntő javított piszkozata, valamint a *Négyen 1956-ban* című emlékezés ugyancsak javított piszkozatának a másolata maradt fenn. Az előbbi 1980. június 14-én hangzott el a Ráday-kollégium emlékestjén. A másik kézirat, az utolsó hónapok erőfeszítésével papírra vetett emlékezés az egyik ápoló barátunk, Polcz Elaine-nek szól, az elején az 1991. június 29-i, végén az 1991. július 30-i dátum olvasható. (Nemes Nagy Ágnes augusztus 23-án hunyt el.) Ugyan e két írás megjelent nyomtatásban, a kéziratok azonban teljesebbé tehetik majdan egy szakmai szempontokat célul tűző kiadás szövegét. Mellettük még egy rövidebb írás került elő, amely eredetileg a Nők Lapja 1986. karácsonyi számában jelent meg: nyilvános levél (a kéziratban: *Levél a kultúráról*) a gyerekkori barátnőnek. A végleges szöveggel együtt fennmaradt az első megfogalmazás, s annak javított piszkozata – ezek szintén egy tudományos, kritikai igényű kiadás forrásaiul szolgálhatnak majd, de önmagában is érdekes a gyűjteményes kötetekbe be nem került írás, amely „Pankát” dicséri. Az élet minden területén helytálló képességét például ezek a sorok:

„Mit tagadjam: bizonyos pillanatokban ámultan állok előtted. Hogy csinálod? Nem tudom, hány éve jársz reggel hétre Óbudáról Rákospalotára, hogy laboratóriumi munkádat végezd. Neveled a két gyereked. Vigyázol a férjed diétájára. Rendkívül kiterjedt rokonsággal (honnan van neked ilyen végtelenül sok rokonod?) állandóan foglalkozol. <Ezen> Mindezekén túl te vagy az, aki elolvassa a könyvet, megtekinti a színdarabot, a filmet, aki elmegy képzőművészeti kiállítás<ok>ra. Nincs Budapesten, szeretett székesfővárosunkban, olyan esemény, amiről ne tudnál. Nincs ilyen egyébként Kolozsvárt, Zürichben, Tokióban sem. És szídsz engem, és rángatsz ide-oda, hurcolsz magaddal, mint kutya a tollseprőt. Mióta megtanultál kocsit vezetni és összehoztátok a Trabantot, végleg nem lehet bírni veled. Vácrátóti arborétum, mohácsi csatamező, szombathelyi Isis-szentély. Külföldi kalandozásaidra egyelőre a családodat szoktad magaddal vinni, de bármelyik percben megtörténhet, hogy megjelensz, bevágsz engem a kocsiba és meg sem állsz velem <Athénig>. Isztambulig”⁶

A legnagyobb számú ismeretlen kéziratcsoportot a levelek teszik ki. Az valószínűleg sosem derül ki, hány levelet váltottak egymással a barátnők a több évtizedes kapcsolat alatt, s hogy ezekből hol, mennyi maradt fenn, de a legtöbb levél egyben – amit Nemes Nagy küldött – valószínűleg e hagyatékban található meg ezek közül. Nemes Nagy Ágnesnek szóló Hrabovszky Anna-levélből már Lengyel Balázs is közölt korábban részletet, feltehetőleg a neki írtakból is kallódik néhány még másutt. Az ismeretség alatt minden bizonnyal telefonon és személyesen is beszélgetett a két barátnő, de a fennmaradt Nemes Nagy Ágnes-levelek és –képeslapok az életút egészét lefedik. Egy részük datálatlan, de vagy a tartalom, vagy a boríték alapján keletkezésük (egyetlen képeslap kivételével) megállapítható. A hagyatékban az alábbi Nemes Nagy Ágnes által írt levelek találhatóak, általában Lengyel Balázs aláírásával vagy egy-két mondatával kísérvé:

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; Budapest, [1946]. augusztus 8.

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; Budapest, [1947]. március 27.

⁵ BUDA Attila, *A műfordítás – mint ráismerés*, In: BUDA Attila, *Milyen a nyár Amherstben*, Ráció, Budapest, 2017. (Megjelenés előtt) László Erika *Magyar Rilkek* című disszertációja az ELTE BTK Toldy Ferenc Könyvtár állományában található.

⁶ A csúcsos zárójelek között a kihúzások olvashatók.

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; Szigliget, 1958. augusztus 26. (képeslap)

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; Párizs, 1961. július 10. (képeslap)

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; [Iowa], 1979. szeptember 11–15.

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; [Iowa], 1979. október 1.

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; [Iowa], 1979. november 26.

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; [Iowa], 1979. november 28.

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; [New York], 1979. december 18. (képeslap)

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; [London], 1980. március 15. (képeslap)

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; [Budapest], 1981. március 4.

Nemes Nagy Ágnes – Nagy Lászlóné Hrabovszky Annának; [Budapest], 1990. április 5.

A levelek közül kiemelkedik az 1979. szeptember 11-e és 15-e között, kockás jegyzetfüzetlapokra írt iowai naplószerű beszámoló, amely az *Amerikai napló*val párhuzamosan készült,⁷ illetve egy 1980. március 15-i képeslap, amelyen Weöres Sándor, Károlyi Amy, Pilinszky János, Juhász Ferenc, Vas István, Szántó Piroška és Vajda Miklós aláírásai is olvashatók. Ezekkel együtt más, Nemes Nagy Ágnessel kapcsolatos levelek is fennmaradtak, például Hrabovszky Anna Porgesz Borbálának írt egyik levelének gépirat-másolata; ennek első bekezdésében a Lengyel Balázssal való találkozás utáni napokat örökíti meg. Ezt a képet valamelyest árnyalja Lengyel Balázs írása Hrabovszky Annáról, amelyet 2002-ben, egy neki szóló születésnapra írt – ebből többek között az derül ki, hogy Hrabovszky Anna ismertette őt össze Nemes Nagy Ágnessel.

Továbbá fennmaradt néhány dedikált kötet is, többnyire Pankának és Boldinak ajánlva. Befejezésül álljanak itt a *Kettős világban* című kötet versformában fogalmazott köszöntő sorai:

„Panka-dal.

Pankához írom ezt a verset,
s a nőkhöz mind, a Panka-nőkhöz,
akik dűnnyögve énekelnek, –
akiknek vékony térde görcsös,
kik karjukat karolva kerítik,
öccsüket illattal itatják,
s míg a lombikot hevítik,
bő vacsorájuk a vigasság.

Pankának:
1946 karácsony
Ágnes”

⁷ A kézirat alapján készült kiadását lásd Buda Attila közlésében itt: „...*mi szépség volt s csoda*”. *Az Újhold folyóirat köre – tanulmányok és szövegközlések*, szerk. Buda Attila – Nemeskéri Luca – Pataky Adrienn, Ráció, Budapest, 2015, 176–310.

Szemes Péter

Arc a maszk mögött

Szakolczay Lajos *Korunk farsangja* című kötetéről

A tavalyi esztendőben, méltón megünnepelve az egészségben megadatott 75-öt, de még inkább az esztétikumot etikummal párosító, példaértékű termékenysége igazolásaként, négy kötettel is jelentkezett Szakolczay Lajos. Közülük a legutóbbi, a Magyar Napló Kiadó gondozásában megjelent, tetszetős kivitelű és az „öreg gavallértól és üstfoldozótól” megszokottan tartalmas és sokszínű *Korunk farsangja* evangéliumian négy fejezete egy-egy – az irodalomtörténeti és kritikusi életműben is kiemelt helyet elfoglaló – területet jár körül, ennek mélyén, mintegy vörös fonalként, pedig mindvégig ott húzódik a legfontosabb törekvés: az írott szó erejével szolgálni a nemzeti kultúrát, gyűjtani-örizni a szellemi őrüzek lángját szerte a hazában, s felmutatni olyan értékeket – legyen szó művészetről vagy sportról –, melyekre méltán lehet büszke az őket megbecsülni akarók és tudók közössége.

Már a nyitó, *A világ gyémánttengelye* egység a kiterjedt érdeklődés és az értő figyelem példája. A különös évforduló, József Attila 111. születésnapja alkalmából egybegyűjtött írások, miközben a recepciót is jelentősen gazdagítják, hitet téve, a költő igazáért emelik szavukat. Amint a Petőfi Irodalmi Múzeum 1995-ös konferenciakötetét vizsgáló szöveg („*A Dunánál*”) bevezetője világosan kinyilvánítja: „József Attila *zseni*, nincs az a társadalmi fordulat vagy kultúrpolitikai váltás, amely megkérdőjelezhetné e kijelentést. A magyar irodalomnak mindig is voltak – és vannak – közvélekedésen nyugvó *alapértékei*, s ezek közé minden bizonnyal odaszámíthatjuk József Attila költészetét. Az Ady utáni modern magyar líra reprezentánsa, bármely oldalról is akarták kisajátítani, mindaddig nyugodtan állni fog posztján, amíg lesz magyar irodalom, amíg olyan versek, mint az *Óda*, a *Kései sirató*, a *Hazám*, a *Karóval jöttél* stb. az érzékeny és fogékony lelkeket magával ragadja, s a szépség más-más oldalait mutatván megrendíti.

(...) József Attila mint szegletkő? Inkább a maga méltóságával és nyugodt erejével korunkra is visszaható *csoda*, amely a legaprólékosabb *szétszalazással* is – túrvén a filológia rohamait és az önmagunk igazolására kerekített önvallomásokat-magyarázatokat – megmarad *egésznek*. Számatalan út vezethető le belőle – talán a tradícióé és a modernségé is –, s mert fölöttébb gazdag ez az életmű, bárki megtalálhatja benne az őt érdeklő részt, szolgáljon az akár poétikai, eszmetörténeti, társadalomlélektani stb. tanulsággal.”

A keresztpontról indulva, ilyen utakat jár be Szakolczay Lajos, mi-
kor a Stoll Béla által szerkesztett összes verseket (*Szöveggondozás – briliáns költőarc*) és *Szabad-ötletek jegyzékét* („*Miért nem bántok velem rendesen?*”), vagy a „*Miért fáj ma is*” című pszichoanalitikus ta-

nulmánykötetet (*Majd eljön értem...*), a PIM kiadásában megjelent személyes iratokat (*És ámulok, hogy elmulok*), netán Jolán második férje, Bányai László szöveghagyatékát (*Hét év József Attila közelében*) vizsgálja. A 2008-as lillafüredi költészet napi emlékezés mellett (*Rend és végtelen*), mely az *Óda* patakisztaságával csábít a lírai megmerítkezésre, az 1992-es *Összegyűjtött versek* korpuszának elemzése (*Ész és érzelem*) ugyancsak a beavatott illetékességét tükrözi – utóbbi ráadásul – a poézis közelében élő szeme érzékenyebb az egyenetlen erősségű fényre – felveti a *Parasztanyóka* befejezésének problémáját is. Két, talán kevésbé feltűnő, mégis szép találat az aranyosó munka sikerét példázza: a Híd-könyvtár sorozatában napvilágot látott népkönyv fellelése (*Egy érdekes József Attila-kötet*), illetve az egykori harcos- és szerzőtárssal, a Bartha Miklós Társaság ügyvezető elnökével, Fábián Dániellel készített interjú („*Ki a faluba*” – *József Attilával*). A testvérműzsák műveseinek tisztelgését, a kultusz katedrálisát építő teljesítményeit éppígy átfogja a szerzői tekintet. Ekként áll természetszerűleg vállvetve a kötetben a Muzsnay Ákos adaptációról (*Az éj nagy odva mélyén*), a Magyar Plakát Társaság rendhagyó főhajtásáról (*Mint akármely mosóporé*), a *Szabad-ötletek jegyzéke* (*A félelem farkasa*), valamint a román képzőművészek illusztrációiról (*Teremtés és világmagyarázat*), a Magyar Elektrográfiai Társaság kiállításáról (*Fényes és sötét*), a Magyar Művészkönyv Alkotók Társasága tárlatáról (*Világos és nehéz*), a Varga Kata előadójáról (*A hetyke József Attila*) és a Jelenczki István filmkölteményéről (*Eszmélet után I-IV.*) írt mesteri esszék sora. Megannyi gyertya, emelni a 111. évforduló fényét.

A *Tegnap és ma* ciklus „változatosságát – amint a szerkesztői fülszöveg találóan megállapítja – ugyancsak az idő hullámozása, a műfaji sokarcúság (költészet, próza, dráma), valamint az egyetemes magyar irodalom határon kívüli értékeinek az összetoborzása adja”. Ennek jegyében kerül felütésében szomszédságba – mert csak egyik hulláma gerjesztette a másikat – az I. világháborús versek antológiáiról született gondos áttekintés („*Fejükön a halál fehér glóriája*”) a hatvanas évek eleji erdélyi magyar irodalom javának „kűtmélységét” felmérő Utunk- és Igaz Szó-szemlével (*Kronosz vonagló teste*). S az illyési síp idegenben is otthon szóló ágai szavát követik az alkotói életművek néhány bérceire biztos feljutást térképező utak is. Köztük elsőként a sztánai „csodaöreg”, az örök minta, Kós Károly „kovácsoltkapu-rengeteg” prózájához vezető – míg emezt vagy Sütő Andrásét (*Néven nevezzük-e a csodát?*) csupán szélesíteni kellett, a tragikus sorsú Salamon Ernő költészetéhez vivőt szinte egészében kijelölni, megtisztítani is. Hasonlóképpen megbecsülést érdemlő törekvés kísérli végre méltó helyére emelni az egyre pislább fényű nyugati magyar irodalom jeleseinek oeuvre-ét – Határ Győzöttől („*Légy a szabadon szólás szörnyetege*”, *Költő a Hajszálhídon, Az Abszurdisztán és a Seholsincs drámaköltője*) Tollas Tiboron (*Parányi mécssem: a hitem*) és Tűz Tamáson (*Tűz Tamás átváltozásai*) át Siklós Istvánig (*CsendErdeje előtt – erkölcsLugasban*). Hogy aztán a viszonylagos teljességhez ne hiányozzon a(z itt)honi élcsapat sem – a „szépség-hűség-szeretet kazamatáiból” ég felé nyúló Hajnal Annával (*Költő és ember egyazon húron*), a szenvedést gyönggyé varázsló Füst Milánnal (*Proféta, balettcipőben*), a lobogó lelkiismeret-fáklyával, Nagy Gáspárral (*Nagy Gáspár hűsége*) és a magányban hagyott asszony, Gyurkovics Györgyi emlékidézése kapcsán, Gyurkovics Tiborral (*Rendhagyó portré*). Az *Országépítőtől* pedig a téma kevésbé ismert feldolgozásaihoz is eljut Szakolczay Lajos, mikor Sík Sándor és Ratkó József szövegeit állítja párba (*Egy tegnapi és egy mai Szent István-dráma*). Írása citált zárata mintha az egész egységre rímelne: „– A király meghalt!” „– A király él!”

Akár a *Tegnap és ma*t is gazdagíthatta volna a Csoóri Sándor esztergomi kötődéseiről írt *Csőrében a Corvinok gyűrűje*, így azonban, a *Bűvölet s bűvölő* élére emelve, kiváló bevezetője lett a költő kötetéről szóló kritikáknak. Közülük *A forradalom haragos csöndjei* a *Forgácsok a földön* gondolatfutamait követi, *A tavasz kitépott szívével* a *Már én se volnék* szerelmi versvilágát barangolja be. „Közös dolgaink apostola” mellett irodalmunk olyan hiteles hangú és mindenkor érvényes üzenetű alkotóinak munkáira is figyelmez a szerző, mint Kalász Márton (*A zuhanás áhítata*), akit hét évtizede alkalmából szintén felköszönt (*Érdes világosság*), Ágh István (*Pannónia szépségvándora*) vagy Szilágyi István (*Szabadságváltozatok*). S ha a közvetlenebb nemzedéktársak sorát is megemlíti: a Pazsgába készülődő Király Lászlóval (*Bűvölet s bűvölő*), Kemsei Istvánnal (*Egy pislogás sötétje, Lükettető értékfolyam*), valamint a Kilencek tagjaival – „rendesekkel”: Mezey Katalinnal (*A fényed átjárt istenes versei értő elemzése*), Oláh Jánossal (*Göröngy a talpam alatt*) és

„tisztéletbelivel”: Vasy Gézával (*Mege erősödve megmaradni*) –, valamint a néhány esztendővel fiatalabbakkal: Döbrentei Kornéllal (*A hajnal irgalma*) és Lezsák Sándorral (*Kiülni az idő elé*) együtt, a nemzeti irodalom markáns vonulatát láthatjuk itt megmutatkozni. Ez pedig még inkább felértékeli a közreadott műbírálókat, hiszen a mulékony divat helyett a maradó értékek melletti lándzsatorést jelzi. Egy kritikusnak pedig nem lehet szebb és nemesebb törekvése ennél, hiszen a költőkhöz hasonlóan igyekszünk mi is az örökkévalóságnak dolgozni. A már beérkezettebb alkotókhoz: L. Simon László (*Nincs haza szülőföld nélkül*), Rózsássy Barbara (*Rejtezve rejtezetlen*), Székely Csaba (*Bányasötét*), éppen ezért – többnyire a kevesek egyikeként, felhívva rájuk a szélesebb körű nyilvánosság figyelmét – társként állítja az inkább előadóművészként, performerként ismert Németh Péter Mikolát (*Avantgárd gesztus, apostoli póz*), Szabó Palócz Attilát (*Kulturális balhé az önigazgató társadalomban*) és Béki Istvánt (*A lélek lépcsőháza*), a művészettörténész-író Wehner Tibort (*Én*). S különösen elismerésre méltó, hogy – talán igazán egyedülként – villanyfényt irányoz olyan, kevésbé köztudatban lévő szerzők arra érdemes könyveire is, alapozva-erősítve recepciójukat, mint a szekszárdi Gacsályi József (*„Hazakerül a lélek”*), a Vajda Lajos Stúdiós Gosztola Gábor (*A szépség kutatása* – a tartalomjegyzékben tévesen Tiborként szerepel), Nyilas Atilla (*A csönd metafizikája*) és a debütáló Györffy Réka (*Égi szikra*). Míg az unikálist is számon tartó érdeklődés jele, hogy foglalkozik Ágens *Kúrós verseivel* (*Világnagy szeretkezések fájdalmas gyűrűjében*) – ez egyúttal az egészséges férfiúi érdeklődést, a „gavallér”-ság tüzének ébren tartását is mutatja, azzal együtt, hogy irodalmunkban az erotikus verseket jegyző női álnevek mögött gyakran, megtévesztő módon, férfiak rejtőznek – vagy a varsói Krzysztof Varga Magyarország-kalauzának fals „zümmögéseivel” (*Turulpörkölt? Saspörkölt?*).

A záró *Túlán* egység „műfajhatárokat átlépő komoly játszadozásai” ugyancsak Csoórral indulnak, ezúttal a vele készített interjúk áttekintésével (*Eleven szellem*). Ezek alapján is joggal teszi erkölcsi zsinórmértékké: „Csoóri a harcaihoz való erőt a magyar klasszikusokból – Petőfiből, Vörösmartyból, Aranyból, Adyból, József Attilából – és a klasszikusokká növő népi írőkből – Illyésből, Németh Lászlóból, Sinkából, Szabó Zoltánból, Cs. Szabó Lászlóból – merítette. Abból a *bajvivő* seregből, amely ’szépészeti’ megnyilvánulásként nem átalotta – a haza minden előtt! – a kardot is sűrűn forgatni. A kései utód ezért is bátran kinyilváníthatta: ’aki él – elkötelezett’. S ugyancsak tőle az axióma: ’népismeret nélkül nincs önismeret’. Bizonyosan ezt az imperatívuszt tartotta szívében Szokolczay Lajos, mikor a Petrás Mária-Döbrentei Kornél házaspár agyaggal és szóval vallott hitéről, mint megtartó erőről szól (természetesen a csángómagyarok megmaradásáról is – *Az Úr delejező mágnese*) vagy mikor Timár Valéria és családja hortobágyi kálváriáját lejegyzí (*Húsvéti sonka*).

Az esszéciklus nagyobb hányada azonban a képzőművészettel-eljegyzettség nyoma – egy-egy kiállítás, kapcsolódó kötet hatását tükrözi. Mindenfajta előzetes tervszerűség nélkül, mégis tetszetős rendezetlenségben kerül egymás mellé Árkossy István „időjátéka” (*Az időutazás mint boldogságélmény*) a kárpátaljai Erdélyi Béla és erdélyi, majd nyugati Major Henrik (*Írók és hírlapírók görbe tükörben*) emlékének idézésével, a Gulácsy Lajosról (*A varázsló varázslata*) kiadott album vizsgálata Weöres Sándor és Illés Árpád (*A teremtés dicsérete*), illetve Juhász Ferenc és Kass János barátságának (*Értékvonalom a szabadság igézetében*), utóbbi gyermekkönyv-illusztrációinak (*Fény ácsol színpadot*) bemutatásával, a fotóművészeti kirándulás (legyen szó Baricz Katalin életművéről /*A szépség fájdalma*/ vagy Tamási Gábor Kis Pál István verseivel összekötött Csepel-stációiról /*Fény-kép és tény-kép*/) az oly gyakran és szívesen vállalt megnyitókkal (*Az én színházam* – Duncsák Attila miskolci tárlatáról), kritikákkal (*Humor és dráma* – Fernando Botero bécsi kiállításáról).

Az eredendő vagabundság, de a megjelenés ünnepi alkalma és a megszokott laza szerkesztésmód nemcsak helyet enged, de egyenesen indokoltá teszi olyan szövegjátékok közlését is, mint az irodalom terepére visszalépő palimpszesztek. Közülük négy – bárati ajándékként – a 70 éves Kiss Benedeket köszönti, öt másik pedig, udvarló csokorként, a mindörökre „18 éves gyönyörűség”, Eged Emese számára készült. Mindezek egyébként

– nem voltak hiába a versek közelében eltöltött évtizedek – a szerző mesterségbeli tudását, beleérző képességét is mutatják.

A kötet végére – akárcsak például legutóbb a *Valóságlátomásban* – ezúttal is a sport jutott, méltó lezárásként. Korábban aktívan sportoló (futballozó és atletizáló) és a versenyek, eredmények iránt mindig érdeklődő emberként, aki a napi sajtóhoz és az irodalmi folyóiratokhoz hasonló buzgalommal olvassa a Nemzeti Sportot és követi a televíziós csatornák megfelelő kínálatát és a közvetítéseket, nem véletlen komoly elemzése Gallov Rezső *Londoni olimpiák* című könyvéről (*Londonról – Londonba*). Hogy itteni jóslata bevált, bizonyítja: valóban 8 aranyat nyert a magyar küldöttség a brit fővárosban (8-9 volt a tipp), a siker másfajta megtapasztalásáról pedig a *Hét és fél kör a salakon, avagy a labda hogyan cseréltetett föl a futócipővel* oszt meg adalékokat. Az ifjúkori kanizsai indulás története, az elért eredmények felidézése – pótlék a családi szegénységért – értékben teljes joggal helyezhető bármelyik esszé vagy kritika mellé, s utolsó, vallomásos sorainál keresve sem lehetett volna megfelelőbb – csak megerősíthető – ünnepi kívánságot találni: „... a sport sok mindenre megtanított. Sosincs veszett játszma! Aki megfeszül, az előbb-utóbb célba ér. Lelkierőt és akaraterőt is adott, hogy a *másfajta* pályán, akár a külső körön futva is, célba tudjak érni.

(...)

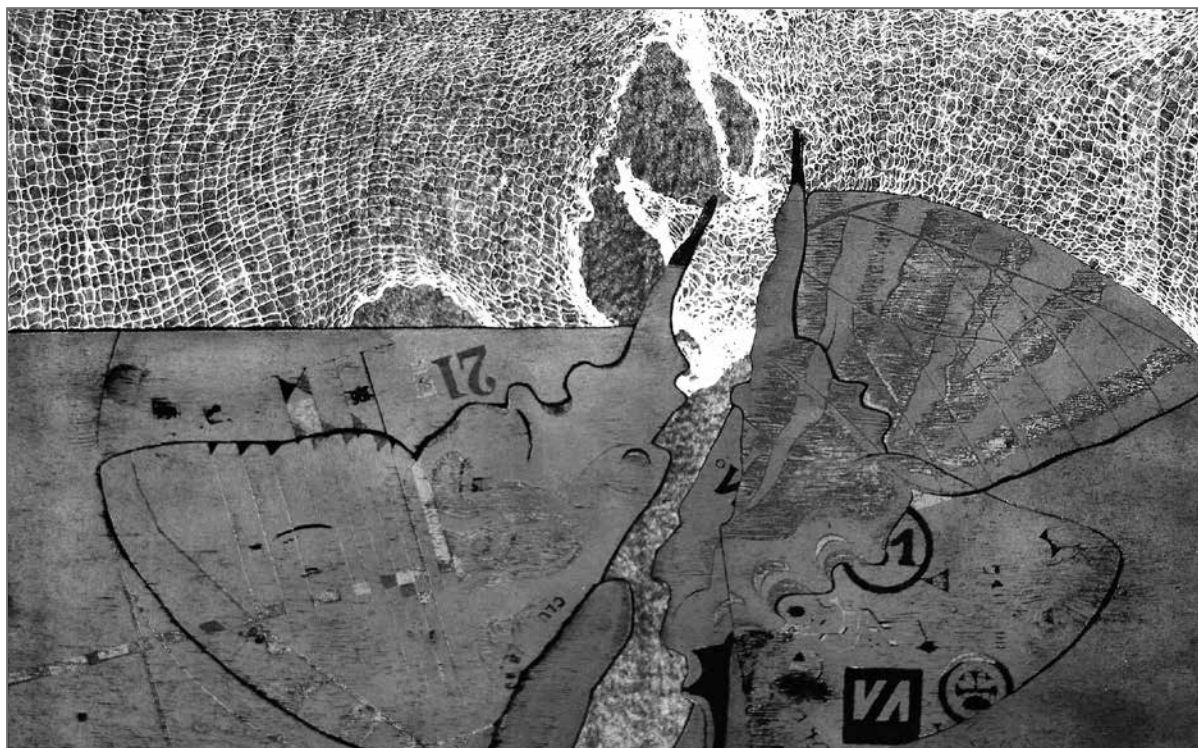
Öreg barátom, Supka Magdolna művészettörténész hajdanában ekképp szólott a 'megszerzett' szépséget illetően. 'Nem mindegy, hogy az ember a szemében mit visz magával *odaáttra*'.

Adassék meg az utolsó kívánság: ha lehet, hadd vigyem magammal a *jövendő* – ismét egy jóslás – aranyait!

Reméljük, a megjósolt mellett kimosott aranyból is adatik még jó pár szépen csillogó darab – mindannyiunk örömeire, s hosszan élvezhetjük még – mind többet megismerve a maszk mögötti arcból – Szakolczay Lajos maszkos játékeit.

(*Magyar Napló Kiadó – Írott Szó Alapítvány, 2016*)

Bedő Sándor munkája

HAKLIK NORBERT
TOM HANKS A VIZEK FELETT

scolar
live

Nagygéci Kovács József

Több nyelven

Haklik Norbert *Tom Hanks a vizek felett* című kötetéről

„Polifon és poliglott könyv” – írja Térey János a kötetet ajánlólag a hátoldalon. Ugyan Haklik Norbert eddig megjelent írásai után nem szorul rá a kiváló pályatárs ajánlására, de eközben az is igaz, hogy tíz év eltelt legutóbbi megjelent kötete óta, ezért érthető és fontos, hogy ajánlva legyen. Miként az is fontos, hogy a Scholar kiadó kitűnő, „Scolar live” elnevezésű sorozatában jelent meg a *Tom Hanks a vizek felett*, mely sorozatért Babiczky Tibor és Illés Andrea szerkesztők szavatolnak, utóbbi a kötet szerkesztője is egyben. A kiadó ezen sorozata kiváló szerzőket közöl keményborítójú, minimálart grafikus kötetekben, ebben a mezőnyben méltó helyen van Haklik novelláskötete.

A könyvben nyolc novellát találunk, s ezek együtt, a fent idézett Térey-vélemény megállapítását helyben hagyva, valóban polifon és poliglott szövegek. A szerző ugyanis remekül választ elbeszélői hangot, váltogatva is azt, miközben a történetek egyensúlya éppen csak annyira billen, hogy az olvasó egy új látószögből csodálkozhatson rá a történetekre. A többnyelvűség irodalmi értelemben itt úgy jelentkezik, hogy Haklik bátran alkalmaz olyan nyelvi megoldásokat, melyeket elsősorban a szituációk követelnek meg. Priméren úgy tűnhet, hogy a szerző nem törődik az olvasóval, pedig épp ellenkezőleg: a változatos, az olvasót nagyra tartva, őt munkára készítő szövegek a legnagyobb fokú törődést jelentik. Aki a *Tom Hanks a vizek felett* olvassa, dolgoztatva lesz. Ez feltétlenül nagy erénye az egyébként rövid, egy forró nyári délután elolvasható kötetnek.

A könyv nyolc írása ezen túl még valami fontosat feltétlenül kínál az olvasónak. Én magam legalábbis azt éreztem egy-egy történet elolvasása után, hogy egyértelmű lezártága mellett továbbgondolkodásra készítet, a szónak nemcsak abban az értelmében, hogy a jó írás tovább él az olvasóban, azaz a „könyv is olvas engem”, hanem több esetben is tapasztalható, hogy a novella kereteit kitágítva, itt bizony egy-egy regény, vagy hosszabb elbeszélés vázát olvashattam. Nem éreztem tehát befejezettnek, vagy hirtelen elvágottnak az események szálait, kibontatlannak a bonyodalmat, vagy félkésznek a felvázolt jelenetet, a szereplők rajzát, hanem épp ellenkezőleg, a nem teljesen kibontott, mégis kezdeménységükben is teljes képek továbbfestését szívesen olvastam volna még.

Erény mindez, (faj)súlyos epikai erény.

A kötetet indító novella egy egyszerűnek tűnő erdélyi mese, ahol a (szó szerint) véres valóság (Ceaurescu Romániája) és a tündérmesék világa (egy kisfiú barátsága egy eleven medvével) működteti feszültségtelten a szöveget, és miközben árnyalt képet kapunk az egyébként sokfelől ismert történelmi időkről, a magunk módján, előre tudva a végkifejletet, végig szoríthatunk a főhősért. A humor feloldó közegében is megmarad az írás drámaisága, nyitó szövegnek éppen megfelelő ezért.

A második írással, melynek meghökkentő címe van: ~~Ígazam volt Tévedtem~~,

Erdélyből Észak-Magyarországra kerülünk. Egy újságíró idézi fel benne mesteréhez, a szépíróként meg nem értett, el nem fogadott íróhoz fűződő személyes emlékeit egy különös nyomozati eset kapcsán.

A García Márquezt is megidéző (*Egy előre bejelentett gyilkosság krónikája*) szöveg lírai hangja önvallomás is lehet, kezdve az „első mondat a legnehezebb”- tételtől egészen odáig, hogy a szövegben megidézett öngyilkos mester, a végső summázat szerint, a meg nem írt remekművek súlya alatt roppant meg, rogyott össze. A novella kiemelkedő darabja a kötetnek.

A kötet közepén, harmadikként szereplő szöveg a címadó novella. A *Tom Hanks a vizek felett* egy Hrabal-reminiszencia, csodálatosan kavargó képekkel, filmszerű betétekkel, szürreáliába hajló valósággal. A történet már nem Erdélyben, de nem is a Mátrában, hanem Csehországban és az amerikai Atlantában játszódik, de a főhős, Borsody (akinek alakjához nem lehet nem hozzákapcsolni, hogy a Haklik Norbert Ózdon született), leginkább egy hőlégballonban, mellyel a novella hősei kisodróznak a „Radesin tavacska fölé. Alattuk takaros, kertes házak sorakoztak, rálátással a tóra. ... A léggömb lebegett a víz felett, mégis oly közel a parthoz, hogy a kosár pereméről könnyedén a fövényre lehetett volna pöccinteni a húszkoronás érmét. Jaroslav, a tűzoltó, ekkor a kosár széléhez lépett, kihajolt a gondola pereme fölött, integetni kezdett a legközelebbi ház felé, és teli torokból kiáltozott. 'Jiriku pod'ven!' (Vagyis: Gyurika, gyere ki!) – és hamarosan megjelent a partra néző ablakban egy álmos férjarc, az eget kémelve.”.

Ezek után, a nála lévő pálinkás üveget a tűzoltó köszöntésre emeli, mire a földi ismerős „várjál, cimborá!” kiáltással eltűnik, hogy aztán „maga is egy literes üveggel a kezében jelenjék meg a kertre nyíló ajtóban”. Hrabali idill, a létezés derűje árad a szövegből, s ez a hang, Haklik polifóniájának fontos hangja, mely engedi szereplőit derűsen létezni, megszólalni, kifejezetten erőssége a kötetnek.

Itt érdemes szót ejteni a novella kötetbeli párjáról, mely nemcsak a benne fontos szerephez jutó hőlégballon miatt lehet társa a címadó szövegnek. A *Born to die in Berlin* súlyos történelmi esztrád, a benne végigkövetett események egy visszaemlékezés keretében az európai történelem nehéz huszadik századi idejét sorolják pár mondatban. Az indítás – „Berlin felett az ég” – Wim Wenders-t idézi, de a szöveg egyébként is tele van direkt és rejtettebb utalásokkal. Ramones szövegek és Checkpoint Charlie, punk és berlini fal, mind-mind a szcena részei. Eközben a főhős egy bizonyos Jürgen Grohl, aki messze nem egy wenders-i angyal, viszont gyermekkorától vonzódik a hőlégballonokhoz (repülés!), ez segíti őt nyugatra szökni és ezeket az időket idézi fel egy kirándulás alkalmával. A kirándulás számára az utolsó, Amerikából érkezett ifjúságra színhelyére, a visszaútra nem foglalva jegyet, halálos betegen, hogy a címben írtak szerint: meghaljon Berlinben. Haklik szövege ezzel együtt mentes a pátosztól, haláltánc-balladája felemelő és egy ponton sem válik szentimentálissá. Az írás fontos, súlyos része a kötetnek.

Ahogy a fentiek erősségükkel, a *Gyapjas hal* és az *Amerikai palacsinta* című írások súlytalanságukkal tüntetnek a kötetben. Előbbi a modern világ multinacionális vállalatának minden napjait énekli meg, kevés tanulsággal, sok felesleges körrel, erőltetett viccekkal, míg utóbbi egy egyebekben komoly, mégis erőltetett visszaemlékezés a 80-as évek közép-európai viszonyaira. Az *Amerikai palacsintát* mindenképpen menti a leírások pontossága, a gofri megjelenéstől a Csillagok háborúja magyar nézők számára elképzelhetetlen fantasztikumáig, mégis, azt kell mondanom, hogy ez a két novella minden nosztalgikussága ellenére kilóg az erős kötetből. He-lyüket talán abban lehet megtalálni, hogy előkészítik a kötet záró írását, a *Ha eljön az idő* című lírai vallomást.

A *Ha eljön az idő* több évszázad magyar és európai történelmét öleli át, miközben mikrotörténete egy zsebóra vándorlása, melyben a világosi fegyverletétel éppúgy megjelenik, mint a második világháború, vagy a Titanic katasztrófája. Tézisnovella ez, a hazaszeretet nem szirupos, banális, zászlós, hanem csendes, visszafogott, a történelmen átszivárgó saját történetek himnusza.

Magyar mese, de benne ott van, hogy mennyi minden függ össze mennyi mindennel ahhoz, hogy a nemzeti emlékezet feloldódva is megmaradhasson sajátosnak. Ezzel együtt az egyetememben látszódik az egyedi, a megismételhetetlen. Ahogy a századokon át csodásan megmaradó zsebóra mindig túléli az aktuális kataklizmát (a lezuhant amerikai bombázó pilótája átadja

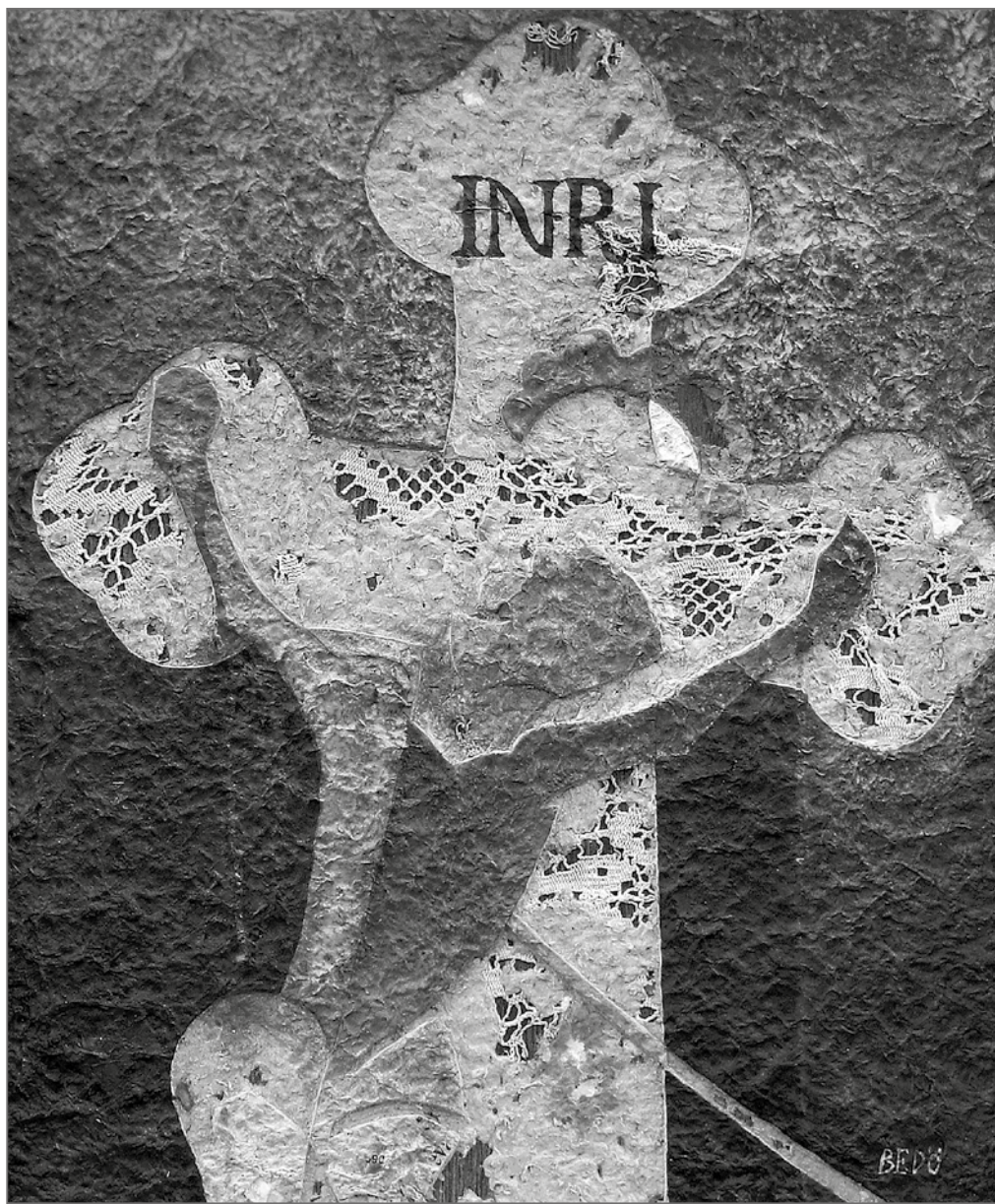
egy kisfiúnak, a Titanicról is csodásan megmenekül), Haklik elegánsan és nagyon helyénvalóan az 56-ban szökés közben elejteti főhősével és az a Fertő-tó (határvíz!) iszapjába engedi majd süllyedni.

Eddig tudjuk a történetet, sugallja a szöveg és valóban: '56 óta és hozzá képest újra minden erősen bizonytalan.

Polifón és poliglott, idéztük fentebb és a kötetet végigelve újra csak igazat kell adnunk az ajánlónak. Haklik Norbert most megjelent novellái a szerző többszólamú és többnyelvű, több helyszínen és több időben egyaránt otthonosan mozgó munkájának bizonyítékai. Több nyelven írta, a magunkén olvashatjuk. Bízunk benne, hogy nem kell újabb évtizedet várnunk a következőre.

(Scolar Kiadó, 2017)

Bedő Sándor: Korpusz

Szemes Péter

Halkuló sínverés

Rózsás János *Ködbevesző múlt* című kötetéről

Az életmű megbecsülése és az emlékezés szép gesztusa mellett ketős évforduló is indokolta Rózsás János *Ködbevesző múlt* című kötetének közelmúltbéli megjelentetését, hiszen kilencven esztendő lenne a fél évtizede eltávozott író. Túl ezen, bizonyosan az általa feldolgozott témák fontossága, a fiatalabb nemzedékek számára megismerhetővé tételének vágya is munkált a tetszetős kivitelű könyvet életre segítő Szülőföld Könyvkiadóban. E tekintetben a fedél illusztrációja, a szögesdrótba kapaszkodó kezekkel, különösen beszédes, előrevetíti a szövegek világát, hogy a történelem sodrába vetett ember küzdelme jelenik meg itt, ám az elírásokat és hibákat korrigálni kellett volna és nem szerencsés a címválasztás sem, hiszen éppen hogy nem homályba merülnek, hanem tisztán és világosan napvilágra kerülnek az egyéni (és közösségi) sors meghatározó eseményei. Feltűnő, hogy a szépirodalmi felütést történeti „esszék” követik, a zárlatban pedig alkalmi beszédek, előadások, könyvismertetések, emlékezések is helyet kaptak, így az egyébként egyértelmű kronológiai rendet követő, az életmű keresztmetszetét adó kötet fikciót vegyít a valósággal, írói teljesítményt a történeti és közéleti érdeklődéssel, melyek ekként, egy kiadványban, kölcsönösen kisebbítik egymás súlyát, és azt a látszatot keltik, mintha a teljességre törekvő szerkesztő maga sem tudta volna eldönteni, milyen jellegű kötetet szeretne összeállítani. Mindezekkel együtt értékes, az utóéletben mindenképp mérföldkőnek számító könyv született, mely a magyar Szoltsenyicin létmozaikjaival érzékletesen állít elénk egy meglehetősen sötét, szerencsére letűnt korszakot is.

A kötetet indító és címét kölcsönző írás az újpesti gyermekkor tisztaságát idézi. A személyes (és családi) sors már itt tükre lesz a közösségnek – a saját nincs kicsiben az országos nyomornak felel meg, az öröklött és tanult tisztesség illeszkedik a Nagy Háborúban koldussá lett nemzet tiszta erkölcséhez. A város pereméről – mintegy ellenpontként – a békeidő falusi idilljébe vezet át a hasonlóan szociografikus *Göcseji aratás*. A nagyszülőknél töltött ortaházi nyarak paraszti idénymunkája színter a szakrális szférájába emelkedik a novellában, hiszen a nagyapa vezetésével végzett szántóföldi „szertartás”, a mindennapi kenyér biztosítása, a Jézustól kapott ima passzusát teljesíti be. A hittel-eljegyzettség aztán átszövi a kötet egészét, annak egyfajta specifikumává válik, ez tartja meg és emeli át hősét az elé gördülő nehézségeken, az élet akadályain.

Mert innen valódi kálvária kezdődik. A második világégésben csatatérre vált ország hullámozó frontszakaszain a rosszul kiképzett levante alakulatokat is bevetették a végső összeomlás elodázása, az hazát elárasztó szovjet hadsereg megállítására érdekében. Köztük volt utcai ruhában, ócska puskájával az elbeszélő is – itt már egyértelműen a szerzővel azonos –, aki a bajtársai által énekelt bátorító dalok és a gyermekkatonaerő, lelkesedést adó pálinka mámorából kiszakadva, a szállásukul szolgáló

egykori balatonalmádi üdülő tükreben még megpillanthatja szomorú arcát, halálfélelemmel teli szemét, mielőtt fogságba esik (*Tükörjelenet*). Csak több mint hatvan esztendő távolában veheti kézhez a hivatalos iratot és szembesülhet vele, milyen háborús bűnökért ítélte 1945. február 6-án tíz év rabságra, majd élethosszig tartó szibériai száműzetésre a 3. Ukrán Hadserg katonai törvénytörése. A nyelvet nem beszélte és a tolmácsolás hiányosságai miatt nem is érthette, hogy letartóztatásakor eleve szovjet állampolgárrá nyilvánították, hogy a diverzió mellett a rendszerellenes fegyveres felkelés, vagyis a hazaárulás bélyegét is rá lehessen sütni, s „jogot” nyerjen rabszolgamunkára hurcolása a GULAG táboraiba (*Vádirat és ítélet*). A hajnali kivégzésekkel ritkított létszámú csapattal (voltak, akiken csak a szovjet börtönökben hajtották végre a halálos ítéletet, hogy még az út viszontagságait is végigszenvedjék) 1945. február 10-én indultak Kiskőrösről Románián át a Szovjetunióba, ahova bő két héttel később érkeztek meg (*Deportálás a Szovjetunióba*). Szép és jellegzetes gesztus, ahogy az ezeréves határon átgördülő vonat rabjaként a zavarodott, féltő, fázó és éhes fiú Magyarország patrónájához, a Boldogasszonyhoz imádkozik (áthallásos, hogy a Mindenkor Segítő Szűz Máriához szóló fohász a török elleni támogatás, a háború, a járvány és éhínség távoltartásának kéréséből fogant).

Az odesszai börtön után, ahol a politikaiakra szabadított köztörvényesek elvették jobb ruhadarabjait és csizmáját, áprilisban jutottak el a nykolajevi barakktáborba. Az ukrainai lágerben 22-én kezdtek dolgozni – az utolsó hazai mintájára, ennek állít emléket *Az első munkanapom szovjet kényszermunkatáborban* című írás. Az örökre felejthetetlen még több ezer, hasonlóan monoton, végtelennek tűnő huszonnégy óra követte, olyanok, melyeket a későbbi rabtárs, Szolzszenyicin rajzolt kiváló regényében, az *Ivan Gyenyiszovics egy napjában*. S ahogy ott Suhov ágyszomszédja, Aljoska, Rózsás János is a hitében keresett és talált támaszt, az otthon felidézett képe adott számára erőt a túléléshez, reményt a hazatérésre. Ezt példázza a kanizsai Felsőtemplomba visszaálmódó *Úrfelmutatás*, vagy a krisztusi áldozat nyakban viselt jelképének személyes története (*Kereszt*). De hétköznapi csodák is segítették a megmaradást, az élet tisztelőt, a szépség megbecsülésének őrzését. Egy ilyen történetet beszél el a *Születésnap*, melyben a lapp közepén nyíló lila virág, a természet ünnepi ajándéka melegíti fel az Urál őserdejének fakitermelő táborában szenvedő szívét.

A harmadik láger, ami a kötet írásaiban megjelenik, a kazahsztáni Ekibasztuzé, ahol közel négy évet töltött a szerző. A kapcsolódó szövegekben már konkrét személyek is feltűnnek, s az arcokhoz társítva mostoha emberi sorsok. A *Mirszaid* bemutatja, hogy a szovjet kommunisták rémuralma miként terjedt ki a nagy birodalom kisebb népeinek felé is. Tatár származású hősnének elrabolják gyermekkorát, elszakítják családjától és vallásától, rokonait Szibériába deportálják, magát pedig – mivel a többszörösen megalázott fiatal tanító a háborúban belépett a németek által hadifoglyokból szervezett alakulatba – huszonöt évi szabadságvesztésre, további öt esztendő jogfosztásra és teljes vagyonekobzásra ítélik, a CS 91-es számú rabnak mégis az fáj legjobban, hogy elveszik tőle felesége drága sorait és a szeretteit ábrázoló fényképet. Az egy-egy epizód erejéig felvillantott társak (mint a velük bűnhődő pópák – *Az ortodoxia tegnap, ma és holnap*) mellett kiemelt figyelmet kap a később világhírnévre szert tett matematika-fizika szakos tanár: Szolzszenyicin. Ő – a *Szolzszenyicinnel Szibériában* emlékezése szerint – 1950 augusztusában érkezett az „Éhség sztyeppére”, miután Sztálinról írt sorai miatt, szovjetellenes propaganda vádjával, nyolc évre ítélték. A következő évben ismerkedtek meg és a közös érdeklődés, az olvasás szeretete is gyorsan közel hozta őket egymáshoz. A fiatal fogoly sokat tanult idősebb társától a klasszikus orosz irodalomról, melynek értékeit, termékenyítő hatását aztán később is elismerte és büszkén vállalta. Neki az orosz mindig Puskin és Tolsztoj nyelve maradt és nem rabtartóié, a haza megszállóié, majd a forradalom vérbetipróié. Végül mindketten a diktátor halálának esztendejében szabadultak és térhettek vissza övéikhez. A szerző esetében ennek folyamata fokozatosan bomlik ki a kötetben: előbb csak álmodik róla (*A rab álma*), azt követően már az utolsó táborbeli munkanapját (1953. június 18. – *Az utolsó munkanapom szovjet kényszermunkatáborban*), illetve – az érkezéssel együtt keretként – a szovjet földtől búcsúzót festi (1953. november 24. – *Hazatérés Magyarországra*), hogy egy héttel azután Kanizsára érjen. Mint írja:

„1953. december 1-jén léphettem át a szülői ház küszöbét, megtaláltam azokat, akikért a legtöbbet aggódtam, a szüleimet, testvéreimet. Már két hete itthon voltam, amikor kétségektől gyötörtén kiszaladtam a belső szobából a konyhába:

– Édesanyám, igazán itthon vagyok, vagy megint csak álmodom, mint odakint minden éjszaka? És ott a hajnali sínverés ébresztett rá a szörnyű tudatra: rab vagyok!

Édesanyám könnyes szemmel válaszolt:

– Itthon vagy, édes fiam, valóban itthon!”¹

A hazatéréssel nemcsak a személyes sors változik – a fiatalember munkába áll, megnősül és családot alapít –, de innentől, mint „büntetett előéletű”, nem térhet ki a figyelő szemek elől sem. Mégis fő céljává teszi, hogy rögzítse mindazt, amit átélt és méltó emléket állítson azoknak, akikkel átélte. Szolzsenyicin példája nyomán, elkötelezettségét zsinórmértékül véve, ennek eredményeként született meg – az 1955-re lejegyzett napló alapján – 1968 végére a *Duszja nővér* kézírata (1995-ben, majd 2001-ben jelent csak meg, illetve 2005-ben németül), 1978-ra a teljes rabság memoárja (a három kötetre tervezett anyagból szerkesztette Borbándi Gyula a *Keserű ifjúság* /1986/ és az *Éltető reménység* /1987/ könyveket, bővítve e kettő látott napvilágot *Keserű ifjúság* címmel itthon a Szabad Tér, aztán a müncheni változat ugyancsak terjedelmesebb formában *Keserű ifjúság – Éltető reménység* címmel a Püski Kiadó gondozásában /1999/), valamint az életmű koronájaként: az előbb közel négyezer (2000), utóbb további nyolcszáz (2008) magyar fogoly sorsát nyomon követő *GULAG-lexikon*. Az ezekhez kötődő, a személyesen megtapasztaltakat tágabb történeti összefüggésrendszerbe helyező írások közül – ezeket neveztük fentebb történeti „esszéknak” (mint a *Magyarok a szovjet GULAG kényszermunkatáborai*ban vagy az *Elhallgatott és elfelejtett nemzedék*) – az előzményekre tekint, s az ifjúkorba kalauzol a 2005 októberében kiadott *Leventesors* kötet korai vázlatát. Az 1998-ban előadásként is elhangzott szöveg azért is fontos, mert a megfelelő korú nemzedék (a mai középiskolások) számára is kísérli megvilágítani az évtizedekig megbélyegzett leventeintézmény lényegét, létrejöttének körülményeit és működését. E tekintetben tehát hiánypótlónak is nevezhetjük, de éppígy haszonnal olvasható a *Magyarok az orosz birodalom fogságában* című áttekintő dolgozat, mely az 1849-től 1956-ig tartó időszakot fogja át. A kezdő dátum persze lehetett volna jóval előbbi is, hiszen Benyovszky Móricot – jóllehet a lengyel nemesi felkelésben való részvételért – például már 1769-ben Szibériába deportálták, ám érdekesebb, hogy még a leverte 56-os forradalom után is szállíthatták a Szovjetunióba embereket. Rózsás János nyilvánvalóan nekik is igazságot kívánt szolgáltatni írásával, akárcsak a kommunista rendszerek összes többi áldozatának. Szintén ez a tiszteletreméltó szándék munkál a tények kihagyását, elferdítését szavá tevő *Elhallgatott és elfelejtett nemzedék – Történelemhamisítás és elhallgatás a tankönyvekben*, illetve *A kommunizmus magyarországi fekete könyvéhez* című szövegekben. Utóbbiban joggal nehezményezi, hogy a kapcsolódó korpuszt jegyző cseh származású szerző és a magyar szakértő még az 56-os eseményeknek is mindössze csak 27 sort szentelt, s hogy szerintük az elfogott karhatalmisták kivégzésével a felkelők „bemocskolták a forradalom becsületét”, ezért azt javasolja, hogy a hazai vonatkozásokra fókuszálva készüljön egy magyar fekete kötet is. (Azt egyébként, hogy a szerző – „könyves emberként” – természetszerűleg nyomon követte a személyesen megéltékhöz valamiképpen kötődő munkákat, jól tükrözik a beválogatott figyelemfelhívó ismertetések, kiadvány-bemutatók alkalmával elmondottak, mint *A második világháború kitörésének valós története* /Viktor Szuvorov *A jégtörő* c. könyvéről/, a *Szenvedések országútján* /Szak István GULAG-fogolynaplójáról/ vagy az *Együtt I. és II.* /Szolzsenyicin *Kétszáz év együtt* c. művének kétkötetes magyar kiadásáról/. Hasonlóképpen szól az idevágó televízió-műsorokról: Sára Sándor dokumentumfilm-sorozatáról /*Nehézsorsúak*/ vagy a róla készült 2002-es riportfilmről és ennek felvétele során rabsága ukrainai helyszíneire tett közös utazásról /*Utazás a múltba*/).

A hazatérés festését követően a kötetben mérföldkő az *Ezerkilencszázötvenhat emlékezete*, mely a budapestiekkel párhuzamos helyi történések bemutatásával a kanizsaiságot büszkén

¹ *A Megsárgult levelek – eleven emlékek* című írás bemutatja annak a három levélnek a történetét, melyek csodával határos módon eljutottak a családhoz és hírt adtak róla, hogy az elhurcolt fiú él.

valló írásokhoz vezet át. A *Hogyan lett a családunk nagykanizsai?* az új otthonra találást beszéli el – a szerb fenyegetés elől menekültek ide a Muraközéből az apai dédszülők 1918 végén –, s hogy saját kezdeti beilleszkedési nehézségei után miként zárta szívébe örökre a várost. Nem véletlen, hogy a fogságból is ide álmolta haza magát, hogy a visszatérést követően itt kezdett újra mindent, alapított családot és vállalt munkát. De nemcsak azt veszi számba, mit kapott Nagykanizsától, azt is megemlíti, mivel hálálta meg az őt nem csupán fiává, díszpolgárává is fogadó település megbecsülését és szeretetét. Kulturális és közösségi szerepvállalása mellett három dolgot emelhetünk ki. Egyrészt *A nagykanizsai Nagy-Magyarország emlékmű történetében* leírt lelkiismeretes tevékenységét, azért, hogy a város egyik mai jelképe újra méltó elhelyezést nyerjen. Másfelől itt kibontakozó minőségi írói munkásságát, amivel jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy Nagykanizsa – egykori végvárrendszeri pozíciójához hasonlóan – erős bástyaként kerüljön fel a magyar irodalom térképére. Végül: azt a kiterjedt kapcsolati hálót, középpontjában Szolzsenyicinnel, melynek köszönhetően a nagyvilágban is megismerhették Rózsás János otthonát. Ehhez kötődően nem kell nagyobb elismerés, mint amit az orosz író mondott a Nobel-díj átvétele utáni sajtótájékoztatón: „A GULAG-szigetecsoport ősszel megjelenő harmadik kötetében többek között megemlítem Rózsás Jánost. Éppen azért, hogy közismertté tegyem ezt a nevet, mert egy nagyon jó szándékú és tisztességes magyar fiatalember, aki velem szenvedett egy táborban (...). S akit két éve nyaggatnak, nyomorgatnak, hogy rólam szóló nyilatkozatot adjon közzé. A KGB megbízottait, s aztán a helyi hatóságokat szabadították rá, hogy csak nyilatkozzék, mindenáron és ellenem. Ám ez a magyar fiatalember mind a mai napig hallgat. Nem nyilatkozik. Képzelnék magunk elé egy ilyen vagy hasonló egyedülálló ember állapotát, aki az életét jobbra és könnyebbé tehetné azzal, hogy a KGB kívánságainak megfelelően nyilatkozik. S ő, a magyar, a tisztességes szándékú és jóakarátú magyar nem nyilatkozik tisztességtelenül...”. A kötet hátsó fedelére is választott, találó citátum a lelki nagyságot mutatja, különösen háttere ismeretében, hiszen a szovjet hatalom még arra is hajlandó volt, hogy az orosz író első (nyilván meggyőzött) feleségét és egy rangos kiadó képviselőit küldjék Kanizsára, rávenni az egykori fogolytársat Szolzsenyicinével ellentétes, azt cáfoló emlékezés összeállítására, míg a *Hogyan lett családunk nagykanizsai?* zárata a lokálpatriotizmus, a városszeretet magas hőfokát igazolja. Eszerint: „Nagy hittel hiszek abban, hogy ez a város, miként a múltban, majd a jövőben is egy pezsgő életű város lesz. (...) felvirágozik ipara, kereskedelme, hagyományos kultúrélete. Négy országhatár találkozásánál, az egymást keresztező vasútvonalak, közutak csomópontjában, a mesterséges országhatárok európai Unión belüli légiesedésével újabb virágkorát éri majd meg, ahol érdemes élni, küzdeni és vallani azt, hogy én nagykanizsai vagyok!”

Az emlékezés és emlékeztetés, a történelem sodrába vetett emberi sorsok ábrázolása, a személyes morális példa, hitvallás, nemzethűség és igaz honszerelem felmutatása mellett ez a büszkén vállalt zalaiság-kanizsaiság adja a *Ködbevesző múlt* különös értékét, s teszi azt Rózsás János életművének ékkövévé, mely megőrizz, mert a halálon is átragyog.

(Szülőföld Könyvkiadó, 2017)

Szemes Péter

A műhely titkai

Szakonyi Károly *Függöny fel!*... című kötetéről

A drámával – s ennek kapcsán a színházzal – eljegyzett pályája főbb álmásait mutatja be új kötetében Szakonyi Károly. Noha a 85. születésnapját ilyen módon is ünneplő szerző könyve műfaját szerényen „töredékek” láncaként határozta meg, nyilvánvaló: a töredékekből egyfajta teljesség épül. Az egyes dramatikusszövegekhez és azok színjátékos megjelenítéseihez kötődő személyes történetekből különleges szöttek, értékes és egészében is élvezetes prózamű született, melyet a nyilvánosság szélesebb körei mellett a színházi és irodalmi érdeklődésűek, sőt azok gyakorlati művelői is haszonnal forgathatnak, nem beszélve – elsősorban a vallomások jelleg miatt – az oeuvre kutatóiról.

Kifejezetten szimpatikus, hogy az alkotó minden nevesített társról meleg hangon, szeretettel ír, nem az esetleges hibákat, hanem szinte kizárólag érdemeiket emeli ki. Lázár Ervinre például így emlékezik: „Lázár – ez a csodálatos író és csodálatos ember, aki közülünk talán a leg-tökéletesebb életművet hozta létre szürrealista mese-novella világával –, noha mindig szkeptikusan fogadta a sikert, örült neki. Nem volt drámaírói alkat, de figurái csupán azzal, hogy szeretetet sugároztak a színpadról, boldog izgalomban tartották publikumát.”. Hasonlóan bensőségesen szól arról a két nagyszerű emberről is, akiknek köszönhetően voltaképpen a pályára lépett: Benedek Andrásról és Domján Editről – az alakjukhoz kötődő, két felidézett epizód mintegy keretbe fogja a kötet főszövegét (hiszen azt, amolyan baráti zárszövegként, Lengyel György „levele” teljesíti még ki). Az ajánlással is megtisztelt kiváló dramaturg 1962-ben a régi Nemzetiből kilépve szólította meg a könyvnapon a megelőző évben megjelent novelláskötetét (*Középpütt vannak a felhők*) dedikáló fiatal írót és javasolta neki a másik műnembeni megmerítkezést. Mint írja: „Így történt, ilyen egyszerűen. Benedek Andrásnak köszönhetem mindazt, amit a színház világában megéltem. A dramaturgiai munkákat, a drámákat, a bemutatásokat, azt a fél évszázadot, ami azután következett, hogy ott, a Nemzeti sarkánál megszólított.”. Későbbi mestere protezsálta be aztán a teátrum dramaturgiájára, s a másik nagy találkozás már ide kötődik. 1963 nyarán kollégája, Osváth Béla mutatta be a társulati tag színésznőnek, megemlítve, hogy a „fiú” éppen neki ír darabot. Ez lett az *Életem, Zsóka*, ami drámaíróként is gyorsan ismertté tette Szakonyi Károly nevét.

Ám a december 13.-ra kitűzött bemutató dátuma nem bizonyult szerencsés választásnak – előbb a szereposztást is elkészítő Lengyel Györgytől került át Vadász Ilonához a darab, majd a Kamarából, a Katona József Színházból az Ódry Színpadra a próbák, melyeket hirtelen be is tiltottak és csak a szerző „ismeretlen helyre kézbesített”, keményen őszinte levelének köszönhetően folytathattak. Végül a *Zsóka* Domján Edittel, Sinkovits Imrével, Kállai Ferencsel siker lett, olyannyira, hogy

utóbb Drezdában, Szatmárnémetiben és reprízként a Budapesti Kamaraszínházban is műsorra tűzték.

A magánéleti változások után már ismét szabadúszóként írt *Ördöghegyet* 1968-ban mutatta be a Madách Kamara. A két egykori katonatárs, Colonel és Ejtőernyős szerepeit (mintájuk Gyurkovics Tibor és Bertha Bulcsu voltak) Pécsi Sándorra és Mensáros Lászlóra, utóbbi párját, Esztert Almási Évára osztotta Lengyel György rendező – nem rajtuk múlt, hogy a darabot viszonylag gyorsan levette repertoárról a színház vezetése. Más volt a helyzet a lengyeleknél, ahol nemcsak fordításban jelent meg a Dialog folyóiratban, de 1971-ben a szerző is láthatta a Łódźi teátrumban, sőt tévéjáték is készült belőle (ezt itthon szintén Lengyel György rendezte). Természeteszerű, hogy szép gesztussal, a kinti tartózkodás közös pillanatainak felidézésével, Szakonyi Károly emléket állít tragikusan eltávozott barátjának, a mű fordítójának, Jan Zimierskynek is.

Egy epehólyagműtétet követően a nagymarosi alkotóházban eltöltött néhány nap érlelte meg az *Adáshibát*, melynek a rendező, Várkonyi Zoltán adta végleges címét. A Pesti Színházbeli 1970-es premieren és azt követően számtalan estén át Bulla Elma, Páger Antal, Tahi Tóth László, Béres Ilona, Halász Judit és társaik sikerre vitték az előadást. Hogy ez az évek során is töretlen maradt, igazolják a – kötetben a teljesség igénye nélkül említett – bécsi, veszprémi, miskolci, kecskeméti, kaposvári bemutatók. A keleti blokkon kívüli színrevitelek közül a szerző behatóbban szól az 1971-es helsinki kiról, melyet feleségével a színház meghívására tekintettek meg, maradandó élményeket nyerve, illetve az 1990-es franciaországi premierről, de azt is elárulja, hogy Neil Simon ugyancsak érdeklődött – amerikai környezetbe szerette volna adaptálni – a világszerte játszott darab iránt.

Tiszteletreméltó és az ifjabb pályatársak számára is tanulságos lehet, ahogy a hirtelen jött elismertséget és megbecsülést kezelte Szakonyi. Vallomása szerint: „... Nem foglalkoztam új témával, amúgy is még a bemutatók hangulata kötött le, az utazások is sok időbe kerültek, vissza akartam térni a prózához, a színházi sikerek ellenére mégiscsak a novella volt életemben a legfontosabb. A novella meg a kisregény. Ezekben a műfajokban, meg az ezekhez közel állóknak érzett hangjátékokban mozogtam a legbiztosabban. (...) Semmi esetre sem akartam darabgyáros lenni, a drámaírás nekem ugyanolyan maradt, mint a próza, amit amúgy is csak kegyelmi állapotban lehet létrehozni. (...) Tárcaikat küldtem az újságokba, szerencsésebb napokon novellák is születtek. Ha igazán jól sikerült, ha azt éreztem, hogy több lett, mint amit sejtettem felőle írás közben, akkor az felért egy színházi premier örömeivel.”

Az *Adáshiba* ottani sikere után, alapításának 150 éves évfordulójára, új darabot kért a szerzőtől a Miskolci Nemzeti Színház. A korabeli társadalmi viszonyok ihlették a *Hongkongi parókat*, amit az ifjú Illés István rendezésében, 1973-ban mutatott be a teátrum. A Nemzetiben aztán már Sinkovitscsal, Máthé Erzsivel, Zolnay Zsuzsával, Óze Lajossal vihette színre a tehetségét bizonyított fiatalember a komédiát, ami – a pártközpont akadékoskodása ellenére – a fővárosi közönséget is megnyerte. Amint a mellékletként bevalogatott, gazdag fotóanyagból is kitűnik, az *Adáshibához* hasonlóan, rövidesen számos hazai és külhoni színház műsorra tűzte a darabot, 1977-78-as szovjet körútja előtt így 1975-ben például játszották Brnoban és Katowicében is.

Az anya elvesztése utáni teljes apátiából – ahogy őszintén feltárja – Lengyel György telefonja rántotta vissza az életbe Szakonyit. A Madách Színház rendezője ugyanis színpadra akarta állítani a *Holt lelkeket* és barátját kérte fel a dramatikus változat elkészítésére. A munkaterápia a műnek sem ártott, hiszen a regény értékeit megtartva, szinte önálló darab született az író keze nyomán. Az 1977-es bemutató a Csicsikovot alakító Haumann Péter remeklése mellett Márkus László, Dayka Margit, Körmendi János, Dózsa László és a társulat többi tagjának kiváló játéka miatt is emlékezetes maradt, még akkor is, ha a hatvanötödik előadáson levette repertoárról egy szovjet kulturális „szakértő”, mondván: szemlélete népükétől idegen.

Ezzel együtt a dramatizáció jelentősége vitathatatlan az alkotói pálya alakulása szempontjából. Erről – vegykonyhájába is betekintést engedve – így ír a szerző: „Munkám a *Holt lelkekkel* visszatért az íráshoz. Amikor újra csend lett, megint arra a tizennégy hónapra, anyám betegségére, elvesztésére gondoltam, és lassan kezdtek elősejleni egy új történet alakjai. Hagytam, hogy elrendeződjenek, megkeressék helyüket, és megszólaljanak. Először csak néhány szót, fél-

mondatot hallottam, felvillanó gesztusokat láttam, mint mindig, amikor rám törtek az effajta víziók. Aztán váratlanul kirajzolódik a történet. Soha nem akarok drámát kitalálni. Volt, hogy megtettem, nem lett jó, üres lett, élettelen. Menekültem tőle. De ha érzelmi foszlányok úsztak be, reménykedhettem.”.

Az eredményt, *A hatodik napont*, 1978-ban mutatta be a Madách Színház, a rendező ezúttal is Lengyel György volt. Noha az író mindent elkövetett, hogy közel hozza a tervezőhöz és a színészekhez a családi ihletésű drámát (látogatást tettek szülői házában, az olvasópróbát pedig saját dolgozószobájában tartották), Bessenyei és Psota Irén sem élete alakítását nyújtotta, így a közönség tetszése ellenére az alkotókban is hiányérzet maradt. Németországban ugyan két évig ment a darab, de igazi itthoni felfedezése még várat magára.

Időközben Szakonyi többször írt hangjátékot a Rádiószínháznak, s dolgozott dramaturgként Miskolcon és Győrben – utóbbi éra kezdetén Ádám Ottó biankó szerződéssel kért tőle (is) új darabot a Madách számára. Az 1982-es esztendő amúgy is szomorúan kezdődött, hiszen édesapját ugyancsak elveszítette, tehát a munka ismét terápiaként hathatott. A Szirtes Tamás rendezte *Holdtöltét*, Piros Ildikóval és Sztankay Istvánnal, végül decemberben mutatta be a színház, majd több mint százszor ment három évadon keresztül.

Még műsoron volt a darab, mikor már egy következőre szerződött a Madáchcsal. A svédországi magyar barát esetéből írt *Ki van a képen?*-t szintén Szirtes Tamás vitte színre, Zenthe Ferencsel, Moór Mariannával, Haumann Péterrel és másokkal, ám mindössze ötvenszer játszották. A Tolnay Szalon kivételével, ahol Gellért Péter rendezésében ment még *Turini nyár* című egyfelvonásos 2002-ben, ez volt a búcsú a teátrum színpadaitól.

Az apa halála kapcsán megemlíti életrajzi filmjét, melynek forgatásakor olyan helyszíneket is bejártak, ahova ő már nem juthatott el (elmentek a nagypapa várvidéki sírjához is) és megemlékezik Márkus Lászlóról, akinek utolsó szerepe éppen az *Adáshiba* felejthetetlenül balszerencsés, tizenharmadik előadásában volt, 1984-ben a Játékszínben.

Lengyel Györggyel közös munkáik sorából felidézi a szentendrei szabadtéri színház *Mukányi-ját*, melynek szövegét átigazította, s aztán a pécsi dramaturgi működés idejéről a Turgenyev regényéből írt *Apák és fiúkat*, a *Mennyei kávéház* című humoros irodalmi darabot és a pápalátogatásra időzített Wojtyła-drámát, *Az aranyműves boltját*. Majd – immár Debrecenből (Lengyel itt lett igazgató, ő pedig dramaturg 1993-ban) – a Málnay Levente rendezte *A pénz komédiáját*, mely a Gergő fia elvesztése miatti fájdalomból fogant.

A Nemzeti Színház korábbi felkérésének eleget téve – valós minta, egy egykori színházi emberekből verbuválódott, nyugdíjas játszó társulat bemutatója alapján – született meg a *Vidám finálé*, amit ugyancsak Málnay Levente állított színpadra, Kállay Ferencsel, Moór Mariannával, Máthé Erzsivel és számos más kiváló színésszel. A velük ápolt barátság mellett a korabeli viszonyokról is sokat mond a szerző emlékezése: „A Várszínházban játszottunk, a premieren a jobb felőli sorok elején ott ült Csurka István, akkor már jelentős jobboldali politikus, a bal felőli sorok elején pedig Horn Gyula baloldali miniszterelnök. A színpadon pedig ott voltak mind, akiket szerettem, akikkel oly sokszor nagyszerű volt a játék. Ők fogadtak be a kezdet kezdetén. 1963 óta eltelt jó néhány esztendő, és ők mindvégig a barátaim maradtak. Hálás voltam a játékukért. 'Idős, de még mindig ifjú szívű színész barátaimnak ajánlom' – ezt írtam a darab címlapjára.”. Az előadás végül egészen Pataki Jenő betegségéig műsoron volt.

Az 1995-ös év egy másik jelentős bemutatót is hozott, Lengyel Györggyel ugyanis Debrecenben *A félkegyelművel* folytatták a korábban a *Holt lelkekkel* megkezdett orosz sorozatot. Balesete miatt a dramaturgus szöveget különleges körülmények között, írópultnál készítette el Szakonyi. Elsősorban Bertók Lajos, Varga Mária, Szalma Tamás és Majzik Edit játékának köszönhetően a sajtó véleménye szerint is az évad „legegységesebb, legkimunkáltabb” előadása jött létre, melyre maga is érezhetően szívesen gondolt vissza.

Miután a következő esztendőben a *Szent Péter esernyője* átiratásával – Beke Sándor vitte színre – elbúcsúzott pályakezdése színházától, a Nemzetitől, azzal együtt, hogy a Rádiószínházban folyamatosan mentek hangjátékai (*A prágai szerelmesek*, *Turini nyár*, *A normann vér*, *Isten boldogtalan szentje*, *Örvény*), a civis város teátruma számára a *Bűn és bűnhődés* adaptálására készült. A

munka eredményeként szinte önálló darab született, amit az igazgató rendezésében Szilágyi Enikő, Kóti Árpád, Mihályfi Balázs és a többiek sikerre vittek, egyedül Várnai Szilárd birkózott nehezen Raszkolnyikovval, aki később levélben kért bocsánatot, amiért nem tudta megoldani a szerepet.

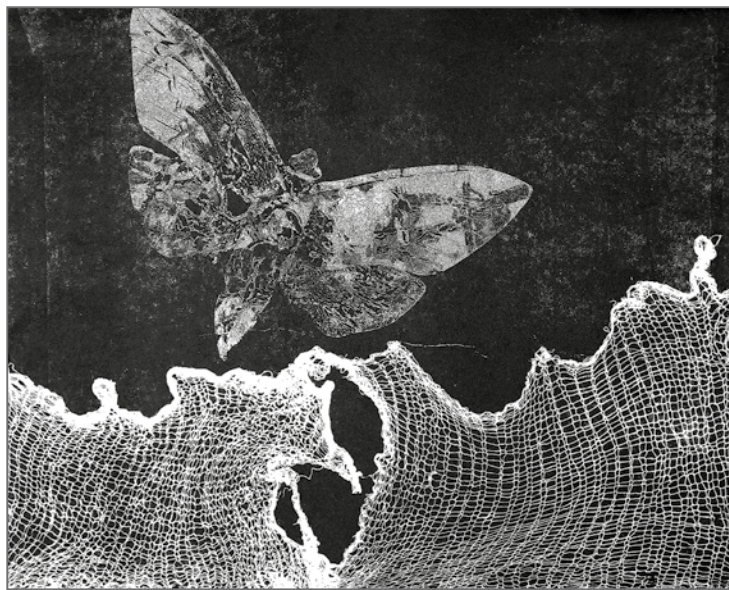
A dramatizációk közt megemlíti még a rá mindig nagy hatást gyakorolt Móricz regénye, a *Rokonok* adaptálását a József Attila Színháznak (Léner Péter rendezte), ami aztán 2000-ben Debrecenben (Parászka Miklós inszenizálta) és 2013-ban Tatabányán (itt pedig Hargitai Iván) is színre került, egy Čapek-átiratát (*Kulisszatitkok*) és a *Tanár úr, kérem!*-et, amit több, mint tíz évig játszottak a Karinthy Színházban, míg a saját darabok sorában a kőszegi várba álmodott *Kardok és kalodákat*, a Bezerédj-féle árulás történetéről.

Nem véletlen tehát, hogy a szigligeti alkotóházban – amint a főszöveg zárlatában írja –, jöllehet a régi lakóknak csak emléke maradt, jól esett újra elővenni Koncz Zsuzsa képét, rajta Domján Edittel a *Zsóka* premierje előtt, és felidézni a felejthetetlen pillanatot, az első találkozást vele, ami örökre megpecsételte sorsát, ami életre szólóan eljegyezte a drámával és a színházzal. S ehhez járulnak az elválaszthatatlan harcostárs és barát, a Csokonai Színházban szintúgy örökös tag, Lengyel György sorai – fél évvel a kézirat lezárása után, személyes vallomásként: „Bevallom, mindig úgy éreztem, hogy közted és Miskin herceg között nagyon sok a lelki azonosság. A jóság, az embertársaid iránt érzett szeretet és megértés, az értük érzett aggodás és felelősség, és mindenekelőtt a jóságba vetett őszinte hit mindkettőtök alaptulajdonsága. Ahogy az évek során egyre mélyebben megismertelek 'lélektől lélekig', úgy érzem, hogy bennünket legtöbbször Miskin és Emberfi lelkével, szemével nézel, mindig megértően, védően és szeretettel. Az embertársaid iránt érzett bölcs és érzékeny szeretetet, a segíteni akarás óhaját Te is a hitedből kaptad és kapod, mint Miskin herceg.

Megköszönöm a közös játékot. Szomorúsággal azért, mert elmúlt, és végtelen örömmel azért, mert részünk lehetett benne. Az egészen biztos, hogy emléküket, amíg élünk megőrizzük.”

A „levélféle” passzusaival így válik igazán teljessé a kötet, egy olyan kiváló drámaíró pályaképe, akinek az élete – a tragédiák és megpróbáltatások ellenére – teljes mindazzal a széppel és jóval, amit csak a színház és irodalom adhat, úgy is mondhatnánk: folytonos premier, s ennek tükrében nyer különös jelentőséget a cím is: *Függöny fel!*...

(Stádium Kiadó, 2016)

Bedő Sándor: Lepke

Sándor János

Emlék-jelenetek

*„A színház olyan, amilyen a társadalom, és a társadalom olyan, amilyen a színház.”
(García Lorca)*

I.

Értelmiségi családból származom, ami elég furcsa, mert a nagyszüleim nem voltak értelmiségiek. Apai nagyapám Tamásiban született, a postánál dolgozott, pénzes postásként, ami akkor nagy dolog volt. Az apai nagyanyám erdélyi volt Barótról, cselédlánynak jött föl Pestre, ő tanította meg nekem a Székely Himnuszt és rengeteget mesélt, amiket ő hallott gyermekkorában, természetesen nem irodalmi formában, hanem, ahogy otthon, Baróton szokták. Ma úgy érzem, mint ha Benedek Elek meséit hallottam volna. Anyai nagyszüleim pedig Aranyiak, vend származásúak voltak. Nagyapám rendőrtisztként a Margitszigeten szolgált, ennek következtében édesanyám az egyetlen Magyarországon, aki ott született. A nagyapám nagyon karakán ember volt. A háború után Rákosszentmihályon laktak és elindult onnét gyalog Érdig, hogy megnézzék, mi van a családdal. Mi Érdén gyerekeskedtünk, míg édesapám, édesanyám Pesten voltak a háború alatt. Érdén nagyon szórakoztató volt, mert minden este 11-kor rohantunk föl a riminyáki dombra és onnan néztük a hatalmas reflektorok fényét, ahogy keresték az égen az amerikai bombázókat. Nekünk ez olyan volt, mint a tűzijáték a mai gyerekeknek, egészen addig, míg ott is lezuhant egy repülőgép, a pilóták meghaltak és akkor megdöbentünk, megérettük, hogy ez nem játék. Édesanyám a háború kezdetétől a Közellátási Minisztériumban dolgozott. Édesapám drogista végzettségű volt, de ő is ott kapott munkát, a II. világháború alatt állandóan káposztáért rohángált, engem is mindig vitt magával. Káposztát vásárolt vagon tételben a minisztérium megbízásából, mint utólag kiderült, a svéd nagykövetség számára és aztán a követség emberei szállították a gettóba. Érdekes, hogy a magyar Közellátási Minisztérium segítette a svéd nagykövetséget, hogy a gettóban lakók élelemhez jussanak. Édesapám ebből nem profitált. Egyet igen, amikor kiépült a kommunista diktatúra, „B” listára tették édesanyámmal együtt és állás nélkül maradtak.

A bombázások a német megszállás után kezdődtek, mint ahogy a hazai zsidóság deportálása is. Józsa néni zsidó postáskisasszony volt, egyszer csak jött érte a csendőr és kísérte valahová. Én hétéves voltam és fogalmam sem volt, hogy hova viszik őt – egyáltalán nem vitték, egy csendőr kísérte. Józsa nénit nem bántotta, nem ütötte, rugdosta, ment mellette, útközben beszólt a csendőr nagyapámnak: „Hogy van, Józsi bácsi?” Nagyapám válaszolt és azok mentek tovább. Ugyanaz a csendőr volt, aki kijött nagyanyámékhoz, mikor ellopták a tyúkjait, majd megfogta a cigányt. Mi, gyerekek igazából nem értet-

tük, hogy mi történik. Én ott, Érden, nem láttam ennek a brutalitását. Nyár volt, szünidő, Józsa néni valahova elment... nem érződött ennek a tragédiája.

Ősszel visszamentünk Pestre és egy rövid ideig még volt iskola, esténként a húgom mindig azt kérdezgette: mikor bombáznak? Mert tudta, hogy akkor le kell menni a pincébe és ott alhat. Akkor vált komollyá a dolog, amikor 1944. december 31-én éjfélkor – lent a pincében –

elénekeltek a Himnuszt, még be sem fejeztük, bombatalálatot kapott a ház. Úgy ástak ki minket. Nem ránk omlott, hanem a pincére. Ekkor nagyon elkezdtem félni. A szomszédaink, a Sárgáék – az apa orvos volt – nem jöttek le a pincébe, mert tüdőbajos volt a fiuk – nehogy a többi gyereket megfertőzzék. Ez a lakás kapta telibe a bombát. Mind a négyen meghaltak. Mint megtudtam apámtól, még két ember volt náluk, akikre ráborult az ajtó és a szekrény. Őket kiszabadították a törmelékek alól, de mikor orvost hívtak hozzájuk, eltűntek. Hosszú évek teltek el, mikor egy újságban azt olvastam: az illegális Szociáldemokrata Párt két bujdosó vezetője az Ilka utca 26-ból bombatalálatot túlélve menekült el. Jóval később láttam a budakeszi kórház oldalán Dr. Sárgának az emléktábláját.

Az ostrom alatt viszonylag jól megvoltunk. A mi házunk mögött – ez az Ilka utca volt – állt egy kút. A zuglói vasúti töltés akkor még nem volt meg, hanem a sínek egy szintben voltak az úttal. Ott állt a Malinovszkij vezette 2. Ukrán Front, a Városligetben meg a németek tartották a vonalat két hétig. Ahol most a Népstadion van – akkor löversenypálya volt –, ott álltak a német ágyúk. Borzasztóan érdekes volt, hogy reggel a németek jöttek a kútra vízért, délután az oroszok. Ilyenkor nem lötték egymást. Két hétig tartott ez az állapot, aztán szilveszter után az oroszok előrenyomultak és elfoglalták Pestet.

Beszállásoltak hozzánk egy ukrán katonát, aki történetesen magyar nemzetiségű volt. Így tulajdonképpen védve voltunk és a ház is. Az is sokat segített, hogy a Stefánián rendezkedett be a GPU és az fegyelmezte az orosz katonákat, mert randalírozás nem volt. A németekkel viszont nem bántak kesztyűs kézzel. Én annyit láttam – iszonyatos látvány volt –, hogy a ház előtt a hóban német katonák feküdtek. Csíkokat vágtak a hátukba és beszózták. Amikor valamelyik meg akart fordulni, az oroszok visszarugdosták őket.

A háború után visszakerültem az iskolába, a Sacré Cœurbe, az Ajtósi Dürer soron, később az orosz parancsnokság költözött oda. Ez egy apácarend által fenntartott iskola volt, mindösszesen négyen voltunk fiúk. Kettejükre emlékszem, Kovács Tónira, aki később néptáncos lett, Göblyös Péter pedig orvosprofesszor. Két évvel ezelőtt hallgattam egy rádióriportot, amiben Vizi Elek beszélt, aki elmondja, hogy a háború után a Sacré Cœurben négy fiú volt az osztályban, de nem emlékszik, hogy kik voltak. Nemrég Szegeden, a SZAB-ban volt egy kiállítás-megnyitó és ott volt Vizi Elek is. Nem tudtam ott lenni, mert én egy másik kiállítást nyitottam meg, de megkértem valakit, kérdezze már meg, hogy ő akkor és oda járt-e. Igen, ő volt a negyedik társunk.

A bencésekhez mentem a négy általános után, de csak egy évet jártam, mert államosították, így kerültem a Dózsa György úti Általános Iskolába. Ahogy kikerültem a Bencésektől, apámat és anyámat kitették a minisztériumból, mondván: nem voltak hajlandók belépni a pártba. Ott maradtak állás nélkül.

Az iskola mellett ministráltam. Én komolyan gondoltam és komolyan is hittem, nagyon erős és szép hitem volt. Mai napig szeretném visszakapni. Papi pályára is készültem. Az iskolaigazgatóm, Ábrahám Tivadar nevű úr, aki tudta, hogy én ministrálok, azt mondta: amíg ő igazgató, nem fogok továbbtanulni. Továbbtanultam, mert maradt nyolc felekezeti gimnázium, az egyik Szentendrén volt és édesapámék oda, a ferencesekhez írtak be. Ez egy csodálatos közönség volt. Én a domonkosokhoz jártam, az egy szigorúbb, zártabb, komorabb rend volt, itt viszont mindenki felszabadultabban létezhetett és én is. Kezdtem rájönni, hogy papjelöltként nem fogom tudni betartani a fegyelmet, de a hitem ugyanúgy megmaradt. Az én számat a mai napig káromkodás nem hagyta el és bár elengedtem az Isten kezét, de ő utánam nyúlt és viszszavett, soha meg nem tagadtam. A ferenceseknél nagyon jól éreztem magam. Osztálytársam volt Sztankay István, akit később kitettek az iskolából, mert a Balogh Misivel följártak a Rózsa-dombra és a Lukács Fürdő meztelen női napozóját nézték távcsővel. Pistának görög katolikus lelkész volt az édesapja és pontosan tudta, hogy ki kell venni a gyereket mindezek után, nem

hagyhatta, hogy a ferencesekre verjék a dolgot, mert akkoriban mindenért támadták a felekezeti iskolákat. Demjén Gyöngyvér színésznő is odajárt, Adamis Anna, Jankovics Ella – a fia ma az Operettszínház igazgatója. Olyanok jártak oda, akik ketten hordtak egy pár cipőt, felváltva. Mindenükből kiforgatták őket és mégis ennél derűsebb és mosolygósabb, vidámabb iskolát én nem tudok elképzelni.

II.

Engem 1956. október 22-én hívtak be sorozásra. Nem lettem katona, mert 23-án már nem volt aktuális. 23-án a Müller Péter-féle próbáról, ami a Körúton volt a Híradó Mozival szemben, onnét csatlakoztam a tüntetőkhez és némi bolyongás után kikötöttünk az Országház előtt. Megjelent Nagy Imre, meggyújtottuk az újságokat, mert lekapcsolták a villanyt. Utána elmentünk a Rádióhoz, akkor már a Múzeum körúton fölborított villamos volt a Múzeumnál. A rádió felől erősen lóttak. Aztán éjfél tájban szépen hazamentem Zuglóba. Másnap apám azt mondja: gyere, nézzük meg mi van. Bementünk a városba, kenyeret kerestünk, segítettünk elesetteket feltenni az autóra. 28-án felszaladt hozzám a cserkészársam, Szatmári Gyuri, aki elsőéves orvostanhallgató volt – később Kőszegen lett kórházigazgató főorvos –, azt mondta: gyere be az egyetemre, mert szükség van minden emberre. Mondtam: én nem vagyok egyetemista, erre: ne törődj vele, gyere. Bementem és elkezdtük a szolgálatot. Fegyvert kaptam én is, a Gyurival elmentünk a Honvédelmi Minisztériumba, onnét hoztuk az orvos egyetemisták felkelő igazolványát – a Szalay utca mögött volt akkor a minisztériumnak az az épülete. Ott voltam velük november 4-éig. Aznap éjjel én voltam őrségben az egyetem udvarán, amikor a Mária utca felől jöttek be emberek, de ki volt adva, hogy nem szabad senkit beengedni. Megállítottam őket, abban a pillanatban iszonyatos lövöldözés vette kezdetét, mindenki nekiiramodott fedezéket keresni. Az épületbe összehívták az embereket, ki akar maradni, ki akar menni. Én maradtam. Megkérdezték, ki akar harcolni, ki akar sebesülteket hordani. Én akkor úgy gondoltam, nem tudnék egy másik emberre lőni, kioltani egy emberéletet. Ekkor a Gyurival sebesülthordók lettünk. Ki kellett kúszni a sebesültekért, aztán vissza és fel velük az orvoshoz. A Baross utcai kórházban asszisztáltam egy haslövésnél Pommersheim Ferenc professzornak. Közben aknavetővel kezdtek lőni a környéket, mi meg hordtuk le a betegeket a pincébe.

A Szentkirályi utcai épület kapott egy találatot, négy ember halt meg az emeleten. Azt mondták, nem lehet napokig fent hagyni őket, de nem lehetett lehozni sem, mert nem volt rendes lépcső. Akkor úgy határoztak, dobjuk ki az emeletről őket. Nem kívánom senkinek azokat a puffanásokat hallani... Elfogyott a kötszer és azt mondták, menjünk át a Rókus Kórházba és Gyurival elindultunk. Útközben fantasztikus összefogás volt, mert a Mikszáth térnél álltak az emberek a kapualjakban – mert lőtték az utcákat – és integettek, hogy erre gyertek, mert itt át tudtok menni a másik házba, és onnét meg tovább. Eljutottunk a Gutenberg térig és ott a Gyuri a Bródy Sándor utcába átszaladt – abban a pillanatban elkezdtek lőni, én meg ott ragadtam a másik oldalt. Mit csináljak? Álltam egy árkados ház alatt, gondoltam itt elbújok valahova. Egyszer csak megjelent egy orosz tank, rám fordult és rám eresztette az ágyúját. Én meg csak álltam szemben vele fehér köpenyben. Egy sorozatot a fejem fölé lőtt, megfordult és elment. Ha meg akart volna ölni, akkor nem a fejem fölé lő. Ekkor újrászülettem. Gyorsan átszaladtam a Gyuri után, elmentünk a Rókus Kórházba, a kötszereket már nem mi vittük vissza, mert minket ott fogtak sebesülteket ápolni. Egészen november 7-ig ezt csináltam, utána elkezdtem hordani az Obersovszky (az Igazság című lap főszerkesztője), meg Eörsi Pista-féle stencilezett lapokat. Obersovszkyt később életfogytiglanra ítélték, aztán az írókkal engedték ki. December 5-én, vagy 6-án tartóztattak le. Akkor a Kossuth Klubban volt az értelmiségi forradalmi bizottság alakuló ülése. Nekem el kellett vinnem a Péterfy utcai Kórházból az alapító nyilatkozatokat, melyeket a kabátom belső zsebében tartottam. Volt ott egy egyetemista lány – Jutkának hívták, fizika-matematika szakos hallgató volt –, aki nekem nagyon tetszett és én is neki. Sok mindenre nem volt idő, de majd egyszer, ha olyanok lesznek a körülmények – gondoltuk. Szerelmes voltam. Éppen megyek a Múzeum utcába a Múzeum körútról, a Szentkirályi utca felől meg jön-

nek szembe a Gyuri meg a Jutka. Egyszer csak megáll a Gyuri és megcsókolja Jutkát. Elengedi, rám néznek, én megyek tovább, megint elkapja. Mi van itt? Nagyon dühös lettem. Mondom, beadom a röplapokat és szétverem a pofáját. Kinyitom a kaput, abban a pillanatban egy géppisztolyt nyomtak az oldalamba. Akkor esett le a tantusz, hogy ők azt akarták mindenképpen menjek oda hozzájuk, mert ők már tudták, hogy bent mindenki le van tartóztatva.

Bevittek a Deák térre, a kabátom belseje tele alapító nyilatkozatokkal. Fölvittek az emeletre, ahol aztán nem csináltak velem semmit, azon kívül, hogy egy ceruzát a homlokomhoz tettek és a falhoz állítottak úgy, hogy a ceruza nem eshetett le. Ekkor tartóztatták le Ráczékat, Bessenyei Ferit és a többieket, én kis hal voltam, velem nem nagyon foglalkoztak még. Gondolkodtam, hogy mit kellene az alapító nyilatkozatokkal csinálnom. Az jutott eszembe, hogy kikéredzke-dem wc-re. Kiengedtek, én meg a nyilatkozatokból egy csomagot nyomban belegyömöszöltem a kagylóba. Visszavittek. Eltelt újabb 2 óra, megint kikéredzkedtem, megint letuszkoltam egy csomagot. A rendőr fél 6-kor közölte, indulás és levitt a pincébe. Én akkor nagyon megijedtem. A pincében volt a garázs, elvitt az ajtóig és azt mondta: „Nem láttuk egymást, tűnjön el Budapestről.” és kilökött az utcára.

Megfogadtam a tanácsot és lementem vidékre az ÉM 4-es mélyépítő vállalathoz kőművesnek.

Ez egy veszprémi cég volt és a Balaton partján építettünk mindenféle épületeket azokból a jellegzetes piros terméskövekből, melyek ma is láthatók. Kardos László, az egyik osztályvezető néhányszor odanézett az emberekre, látta, hogy a nevemet jobban írom alá és egy alkalommal megkérdezte: ki vagy te, hová jártál iskolába? Mondtam, hogy a ferencesekhez. Akkortól odavett maga mellé a lakásába. A kisszoba volt az enyém, ő a nagyszobában lakott. Akkor lettem anyagbeszerző. Érdekes, hogy ott volt a vállalat igazgatósága, ahol később a veszprémi színház lett. Egyszer azt mondja:

– Nem akarsz egyetemre menni?

– Úgysem vesznek fel. – válaszoltam.

– Dehogynem. – mondta. Majd a Pataki, az igazgató aláírja, elvégre munkáskáder vagy!

Beadtam a kérelmet matematika-fizikára az ELTÉ-re. Akkor lehetett egy művészeti főiskolát is megjelölni és így beadtam a Színházművészeti Főiskolára is. Mind a kettőre felvettek. A Színházművészetin rendezői szakra. Arra gondoltam, hogy az ELTÉ-n mérhetetlenül sokat kell tanulni, így a rendező szak mellett döntöttem. Később belegondoltam, milyen furcsa az élet, ha papnak megyek, az tulajdonképpen tanít, ha matematika-fizika szakra megyek, akkor is tanítok, és a rendező is tanít.

III.

Nádasdy Kálmán volt az osztályvezető tanárunk. Hatan voltunk: Frisch Péter, Grómann Jutka, Kapás Dezső, Ruszt József, Sík Ferenc. Frisch Péter később disszidált. Főrendező voltam a Békéscsabai színházban, Frisch felhívott, hogy nagyon rossz helyzetben van Győrben és legyen szíves, vegyem oda Békéscsabára. Leszerződtem, de ő nyáron el szeretne menni Párizsba. Jó – mondom –, menjél. Én voltam a keze, azaz kezeskedtem érte, hogy visszajön. Nem jött vissza. Grómann Jutka is disszidált és Selymes Jutka néven az Amerika Hangjának riportere, szerkesztője lett a hetvenes években. Majd kikerült Hollywoodba, ahol Spielberg úgynevezett előrendezője lett. Vele a mai napig tartom a kapcsolatot skype-on.

Évfolyamtársam lett a kis Latabár, Demjén Gyöngyvér, egy évvel fölöttem járt Sztankay Pista.

A főiskolán nekünk minden évben egymást és a színészkollégákat kellett rendezni. Én nagyon élveztem, játék volt. Cs. Németh és Demjén Gyöngyvér vizsgáztak, Szinetár rendezte velük a *Rómeó és Júliát*. Szinetár kiváló tanár volt, remek instrukciókat adott, de valamilyen elfoglaltsága miatt keveset járt be. Eleinte azt mondta: helyettesíts, aztán szinte rám hagyta. Nagyon boldog voltam. Kevés emlékem maradt a főiskoláról, többek között azért, mert én máshova jártam, mint az osztálytársaim – a TV-s munkáimnak köszönhetően. Leginkább a Fészekbe jártam, Dayka Margittal, Latinovits Zolival, Inke Lacival, Szabó Gyuszival, Nagy Attilával. Kevéssel később megházasodtam és ennek megfelelően más elfoglaltságom is akadt.

Nekem a legnagyobb iskolám Kazimir volt. Volt egy korosztály, akik 56' után megkapták a színházakat, közéjük tartozott ő is. Ez politikai megbízhatóságot jelentett, de engem az ok kevéssé érdekelt. Azt mondta Kazimir: csináljunk Térszínházat – és csinált. Azt mondta: csináljunk Körszínházat – és csinált. Színre vitte Dante *Isteni színjátékát*. Kazimir korszakos rendezője volt ennek az országnak, egy rendkívül eszes ember, nagyon szerettem mellette dolgozni. Megértette például, amikor Dayka Margit azt mondta, hogy Diderot Apácáját visszaadom, mert a katolikus elveimmel nem összeegyeztethető, hogy eljuttassam. Nem csinált botrányt belőle, megoldotta. Nagyon gusztustalan és ocsmány tett volt, mikor a rendszerváltáskor eltávolították a főiskoláról. Volt egy csodálatos művészettörténet tanárunk, Szöllősy Éva, Gyárfás Miklós remek dramaturgia órákat tartott. Gyárfás azért volt jó, mert nem tanár, hanem „néző” volt, saját véleménnyel. Véleményt tanított. A művésznek kell politizálni, mert a művész, ha csinál valamit, akkor állást foglal, ha állást foglal, az már politizálás. Valami mellett állást kell foglalni. Egy a kérdés: olvassa-e a művész Arisztotelészt? Arisztotelész *Politikájában* benne van, hogy mi a politika. A politika, az erkölcs hatalomra juttatása a többség érdekében. Én ezt tartottam nagyon fontosnak egész életemben.

1959-ben elindult a Magyar Televízió. Bejöttek a főiskolára és megkérdezték: akar valaki TV-rendezést csinálni? Senki nem akart. Nádasdy azt mondta nekem: „Te, Jancsi, menjél, mindent meg kell tanulni.” Bejártam a TV-be és 59-től rendszeresen rendeztem. Részben kultúr-műsorokat, mint a Televízió Olvasóterme, ami egy kvízműsor volt. Ungvári Tamás tette fel a kérdéseket, mi meg eljátszottuk az *Anna Kareninát*, Krencsey Marival, Latinovitscsal, Inke Lacival. Nagyon élveztem és nagyon sokat kerestem. Egy élő adás rendezése, ha jól emlékszem, 3000 Ft volt és nekem volt 8-10 egy hónapban. Persze ebből nekem semmi nem maradt, mert voltak barátok – elment. Közben tanultam a főiskolán és még Kazimir mellett is dolgoztam a Thália Színházban. Nagyon keveset jártam be a főiskolára és a mai napig azon gondolkodom, hogy miért nem dobtak ki. Ennek megfelelően, gondolom, az osztálytársaim nem nagyon szerethettek. Én nem voltam velük soha rosszba, már csak azért sem, mert keveset találkoztunk. A főiskola elvégzése után én voltam az egyetlen, aki nem kapott státuszt. Történt, hogy a TV-ben könyvnapi műsort csináltam és Latinovits Zolinak kellett verset mondani, méghozzá, az *Óda egy törvényhozónak* címűt. Délelőtt volt a kamerapróba, Szűcs Bandi utána odajött és azt mondta:

– Közöld Latinovitscsal, hogy Aczél letiltotta a verset.

A kezembe nyomott egy másikat, hogy ezt kell helyette elmondani. Zoli megnézi, majd üvölti, hogy ezt a szart ő nem olvassa fel. Este az élő adás előtt kérdezték: most mi lesz? Semmi. – feleltem –, el fogja mondani a verset. Bejött Zoli és felolvasta a verset. Igen ám, de küldött Kádárnak egy levelet. „Hogy jönnek maguk ahhoz, hogy letiltsanak egy ekkora verset...” – írta az ő modorában.

Ülök a főiskolán, egyszer csak bejön valaki és azt mondja: Horti elvtársnő várja, azonnal menjen. Bemegyek, ő meg nekem esik.

– Mit csinált, maga szerencsétlen! Betiltott egy verset!

– Én?

– Igen! Aczél elvtárs őrjöng! Maga pedig most bemegy hozzá és ott, tanúk előtt, bocsánatot fog kérni!

– Miért kérjek bocsánatot?

– Mert maga betiltott egy verset!

Megyek be a Szalay utcába, az irodájába, ott van még két ember.

– Maga mit csinált?! – és mondja, mondja, és mondja, én ott állok 25 évesen és persze nem gondolkozom. Amikor befejezte, azt mondtam:

– Aczél elvtárs, én nem tehetek arról, hogy a maga munkatársai gyáva szarok. Nem én tiltottam be a verset. Bejöttek és azt mondták, maga tiltotta be a verset. – Ekkor kiküldte a két pasit és azt mondta:

– Maga most azonnal kérjen bocsánatot! – leereszkedett a köd az agyamra.

– Miért kérjek elnézést?

– Akkor viszontlátásra. – mondta és elzavart.

A főiskola után mindenkinek azonnal lett munkahelye, csak nekem nem. Aztán szeptemberre, némi vegzálás után, lett munkahelyem. Aczéllal a történetnek ott lett vége, hogy amikor megkaptam az első Jászai Mari-díjamat 1972-ben, ő adta át. Gratulált és azt mondta: „Remélem, most mér megbékéltünk.”

Nagyon kíváncsi lennék, hogy a főiskolán kik voltak a besúgók, de nem mentem utána. Illetve egyszer meg akartam tudni, hogy volt-e rólam jelentés, kaptam is egy vékony kis iratot. Az volt benne, hogy én 1982. április 3-án mentem le Szegedre, mint új főrendező, hogy készítsem elő Ruszt után az új évadot. Amikor lementem, akkor leültem négy barátommal és megkérdeztem őket: tudnak-e olyan megbízható helyet Szegeden, ahol a SZETA fényképkiállítását a szegénységről (Solt Ottilia) meg lehetne csinálni. A jelentésben az volt 4-én, hogy 3-án én ezt kérdeztem. Négy barátommal ültem. Összetéptem a paksamétát és azt mondtam: nem vagyok kíváncsi többre. Ezt én nem akarom. Soha nem fogom megmondani, ki volt ez a négy barát, mert nem tudom a négy közül melyik volt a besúgó. Utána még dolgoztam 10-15 évig mindegyik színésszel. Kiszolgáltattott a színész...

IV.

A főiskola után végül Kaposvárra kerültem, Gáti Györgyhöz. Jó darabokat rendezhettem és be volt ígérve a *Hamlet* is – jól érzem magam. Aztán az egyik társulati ülés után Gáti behív az irodába és azt mondja.

- János! A *Mária főhadnagyot* te fogod rendezni.
- A *Hamlet*ről volt szó! És mikor kell rendeznem?
- Most. Olvasópróba van délután.
- Hol?
- Itt!

Így kezdtem operetteket rendezni, Berek Katival meg a *Légy jó mindhalálig!*-ot.

Rendeztem 1966-ban Görgey Gábor *Rokokó háború* című művét, ami az első színházi fesztiválon minden díjat megnyert. Az első abszurd, ami hivatalosan megjelenhetett a színházban. Nagyon találóan írta meg Czímer József: „Sándor János ott követett el hibát, hogy nem azt csinálta, amit elvártak tőle.”

Kétszer voltam Kaposvárott, másodszer főrendezőként. Mihályi Gábornak megjelent egy könyve, *A Kaposvár-jelenség*, ami az én véleményem szerint nyolcvan százalékban hazugság.

Egy mondat erejéig szerepelek a könyvben, valami ilyesmi, hogy elkészült a könyv és nem volt időnk beszélgetni Sándor Jánossal – meg sem kérdeztek. Mikor odakerültem, azt az időszakot úgy aposztrofálta, hogy a kaposvári színház az ország legrosszabb színháza volt. Amikor főrendező lettem, az első évben 10 bemutatóból Euripidész *Elektrája*, Dürenmatt *Az öreg hölgy látogatása*, Pirandello *Hat szerep szerzőt keresse* és Görgey Gábor említett, *Rokokó háború*jával megnyerte a Dunántúli Színházi fesztivált a színház. A következő évben is megnyerte. A harmadik évben már nem nyerte meg. Akkor hogy nyerhetett kétszer, ha az ország legrosszabb színháza volt? Olyan színészeket szerződtettem, mint Garai József, Kun Vilmos, Simon György, Demeter Lili, Tímár Éva, Sipos Gábor, Koltai Róbert és rendezőnek Zsámbékit. Ahhoz, hogy felfűjják a kaposvári színházat, le kellett degradálni az előtte lévő korszakot. Ez pedig igaztalan. Ezt miniszter korában elmondta Görgey Gábor és azóta is sok megszólalásában. A kaposvári színházat Görgey meg én teremtettük meg. Ennyi.

Én Ruszt Jóskát nagyon sokra becsültem, tiszteltem, szerettem. Itt megint hazugságok sora keletkezett, sem Ruszt, sem Zsámbéki esetében nem kellene hazudozni, mert ők tehetséges emberek. Amikor eljöttem Kaposvárról, elfogadtam a békéscsabai színház főrendezőségét, amit akkor büntetőtábornak neveztek. Figyelmébe ajánlom mindenkinek Spiró György kritikáit. Egy kötetben jelent meg öt kritika, ebből kettő békéscsabai, az én rendezésemet is korszakos előadásnak nevezi. Én jártam a magam útját, nem szerveztem meg magamat, mint a kollégáim – akik egyébként nagyon helyesen tették. A tévedésem az volt, hogy azt hittem, egyedül is lehet. Egyedül nem lehet. Én azt mondtam, hogy a színház arról szól, ha engem elküldenek egy

városba, akkor én tudjam meg, ott miről beszélnek az emberek, mi érdekli őket, mi a problémájuk. Arról csináljak előadást, azzal vitatkozva, vagy azt támogatva. Nádasdy arra tanított, hogy a színház három faktorból áll. Akik megírják a darabot, akik megcsinálják és akik megnézik. Ha bármelyik hiányzik, akkor nem színház.

Békéscsabán én olyan színházat csináltam, ahova Budapest és a főiskola is lejárt nézni előadásokat. Életem legboldogabb és szakmailag a legjobban kiteljesedő évei voltak ezek, köszönhetően Miszlai Pista igazgatónak is. Mégis átmentem Szegedre, mert a feleségem balett-táncos volt és végre egy színházban dolgozhattunk. Egy évet voltam Szegeden, mikor jött Miszlai – „Megkaptam a kecskeméti kinevezést, gyere oda főrendezőnek.” Azt mondtam neki, hogy egy év után nem hagyhatom itt Szegedet. Akkor azt mondta: „Mondj valakit, kit vigyek Kecskemétre.” Mondom: „Van nekem egy osztálytársam, aki méltatlan helyzetben van Debrecenben. Úgy hívják, hogy Ruszt József, vidd el főrendezőnek.” Elvitte – Ruszt meg is fúrta. Ez így igaz. Jóskával bizonyos összekacsintásaink tudtak lenni, mert néztem az előadásait, láttam, hogy behozzák a piros, zöld, meg ilyen-olyan drapériát, meg hozzák a gyertyákat, meg mosdatják a gyerekeket... Mondom: „Te sem tudtad megoldani a jelenetet?”

Jóska tele volt ambícióval és türelmetlen ember volt. Nem tudta kivárni az alkalmakat. Korszáros rendezőnek tartom őt, azonban egy jelzőt elvennék tőle. Nem színházcsináló volt, színházromboló volt. Társulatokat szervezett, előadásokat csinált és ha elunta a dolgot, odébbállt, nem törődve azzal, hogy romok maradnak utána. Egy olyan ember kellett volna mellé, mint Miszlai Pista – csak Jóska türelmetlen volt. Ő igazgató akart lenni. Szegeden is türelmetlen volt. Nagy Laci igazgatóságát nem túrva robbantott, mert igazgató akart lenni. Ő nagyon pontosan tudta, mi történik, de mindig tovább tudott lépni. Nagyon érdekes volt, mikor Érdi Sándor beszélgett vele a szegedi eljövetele után és én döbbenet hallgattam, hogy azt mondta: „Hogy ha tudtam volna, hogy a Sándor Jancsi karrierjét tönkreteszem, akkor nem tettem volna.” Pontosán tudta. Neki csak annyit kellett volna tenni, hogy fölvegye a telefont és azt mondja: „Idefigyelj, Jancsi! El akarom vállalni a szegedi főrendezőséget vagy művészeti vezetést, mit szólna hozzá?” Én azt mondtam volna: gyere, szívesen dolgozom veled. Ezeket e telefonokat nem tudta Jóska soha sem megtenni, nemcsak velem, másokkal sem. Ezért maradtak romok utána. Kár, mert egy nagyon szép szakmai épületet épített ő, olyat ahol sok fal van, de némelyik Patyomkin fal.

Milyen furcsa, ha az 1994-es *Színházi Lexikont* a kezébe veszed, a szegedi színházról szóló részben az áll, hogy 1982-től 89'-ig a szegedi színház fénykora volt, Ruszt József idején. Ebben az időszakban én voltam ott, mert Ruszt Zalaegerszegezen volt. A kecskeméti színház intézménytörténetében Ruszt neve meg sincs említve. Miért csináljuk, hogy nem becsüljük egymást, mikor mások úgysem becsülnék minket?!

Kettő közül kell választani egy színházi embernek: magamutogató lesz, vagy alázatos.

Lorca azt mondja: az a színház, amelyik nem a saját örömét, jaját, bánatát dolgozza fel, annak nincs joga saját népének bánatát feldolgozni, annak nincs joga színháznak nevezni magát.

Lejegyezte és szerkesztette: **Pénzes Csaba**

Az írás közzétételével szeretettel köszönti szerkesztőségünk a 80 éves kiváló rendezőt!

Turbuly Lilla

Szent Márton a zárt osztályon

Az RS9 Színház *A Tizenegyes kórterem* című előadásáról

Gyanítom, hogy Tóth Tamás drámája arra a pályázatra születhetett, amelyet a Weöres Sándor Színház hirdetett meg a Szombathelyen született Szent Márton 2016-os emlékéve alkalmából. Ha nem így van, az emlékév akkor is alkalmat adhatott, hogy a 316-ban született, a magas tisztség elől libaólba bújój, de a libák gágogása által elérült tours-i püspök legendája, pacifizmusa és jótéteményei egy mába helyezett Szent Márton-történet megírására inspirálják a szerzőt.

A történet egy elmeegógyintézetben játszódik. A címadó kórteremnek három lakója van: egy híres apja árnyékán túllépni nem tudó zongoraművész, egy állásából kirúgott tévés műsorvezető és a magát Szent Mártonnak képzelő Lucienne (Jászberényi Gábor), aki szelídebb hajlamai ellenére, szülői nyomásra állt katonának, de egy nap meztelenül, fegyver nélkül indul gyakorlatozni. (Ez a motívum is a Szent Márton-legenda része.) Ha elmeegógyintézet, rögtön a *Száll a kakukk fészkére* filmes vagy színházi adaptációi jutnak az ember eszébe. Itt azonban szó sincs terrorizált betegekről, uralkodni vágyó főnővérrel, a kórház orvosai és ápolói maguk is esendő, saját életükkel küzdő emberek, akik megértéssel, jóindulattal fordulnak a betegek felé.

A drámához azonban konfliktus kell, itt a szereplők elbeszéléseiben megjelenő külvilág mellett ezt a konfliktusforrást Lucienne édesanyja jelenti, Madame Degollier (Málnai Zsuzsanna), aki nem egyszerű hozzátartozóként van jelen, hiszen a klinikát jelentős összegekkel támogatja, cserébe működésébe is beleszólna. A darab kerettörténete szerint neki beszéli el a kórház igazgatója (Pelsőczy László), hogy mi történt az intézetben a Lucienne szökését megelőző hetekben. Kemény, hajlíthatatlan asszony, aki életrevaló, erős fiút akart, és nem képes elfogadni, hogy a fia

nem olyan, amilyennek elképzelte. Gyengébb, esendőbb, szelídebb. Bár az előadás végére megtörténik az elmozdulás, ez az anyafigura lehetne egy kicsit árnyaltabb, kevésbé fekete-fehér. (Málnai Zsuzsanna a szövegnek megfelelően formálja meg a kíméletlenségig erős anyát.)

Az RS9 Színház pincetere a maga zártságával kifejezetten illik az előadáshoz, és a tér tagolását is jól oldották meg. A közönség a pince egyik hosszanti oldalán foglal helyet, a másik oldalt pedig három részre osztották: az orvosi szoba az egyik, a körterem a másik, a kettő között pedig az udvart jelzi néhány falépcső. Ez a szabadság kis szigete, itt zajlanak az intimebb, személyesebb beszélgetések, és itt szónokol Lucienne-Márton a többieknek. Az intézet zártságát jelképes, térdig érő kerítésekkel jelzik. A jelmezek egyszerűek, mindennapiak. A betegek pizzamát, szabadidőruhát, az orvosok köpenyt viselnek, így jelzés értékű, amikor Solomon doktor az előadás végén leveti a köpenyét, kilép az orvosszerepből és elhagyja az intézményt. Lucienne anyjának jellemét és társadalmi helyzetét is jelzi a többiek öltözetétől elütő eleganciája.

Csáki Rita rendezése jó érzékkel és ritmusban, aprólékos gonddal bontja ki a drámát. Ahogy haladunk előre, nézőként egyre otthonosabb közegnek érződik az intézet, szemben a külvilággal, ahol a szereplők nem találták a helyüket. Itt egyértelműek a szabályok, lehet álmodozni egy újra felépítendő életről, anélkül, hogy azonnal szembesülni kellene a korlátokkal. Van kedv és idő meghallgatni és meghallani Lucienne-Márton prédikációit, és ebben az itt bent önmagára vállalt szerepben ő is magára talál. Jászberényi Gábor szelíd, átszellemült, de önmagában és hitében biztos Mártont formál, jól elválasztva ezt a második ént a bizonytalan, sebzett lelkű Lucienne-től. Olyan közel van a nézőkhöz, hogy mimikája, könnyei is hatnak, nem beszélve a tekintetéről.

Kathy Zsolt Césár szerepében – nevéhez illően – hangerőben és szövegmenyiségben is uralja a körtermet. Túl sokat beszél, túl sokat mozog, egy két lábon járó dumagép a médiavilágból. Morcos, mérges kiskakas, de minden felületessége és nárcizmusa ellenére sem rosszindulatú vagy ellenszenves szereplő. Megnyilvánulásai adják az előadás humorának jelentős részét. A színész sok energiával és ötlettel jeleníti meg a karaktert. Makray Gábor elvetélt zongoraművésze, Mathieu éppen az ellentéte: csendes, bizonytalan, önmarcangoló ember. Egy szerepe szerint harsány karakter mellett nem könnyű úgy játszani, hogy ő is látható legyen, de sikerül, köszönhetően azoknak a jeleneteknek is, amelyekben a Zernovác Erzsébet alakította fiatal doktornővel vannak finom, érzékeny kettőseik. Kassai László is szépen felépíti a saját bánatába belekeseredett, mégis emberséges Solomon doktort. Pelsőczy László a főorvos szerepében józan, realista, a klinika érdekeit szem előtt tartó karaktert játszik. Tóth Zoltán az ápoló, Basil szerepében a betegek és az orvosok világa között áll, két lábbal a földön, a saját érdekeit tartja szem előtt, de ha kell, azokon túl is tud lépni. A színész magától értetődő természetességgel játssza a karaktert.

Mit tudunk ma kezdeni a hittel? És mit kezdenénk egy szenttel, ha megjelenne közöttünk? Elviselnénk, hallgatnánk rá vagy karanténba zárnánk? Eltűri-e a társadalom, ha valaki nem felel meg az elvárásainak? És mi eltűrnék-e, ha a hozzánk közel álló emberek nem olyanok, amilyenek látni szeretnénk őket? Az előadásnak nem dolga, hogy az általa felvetett kérdésekre válaszoljon, nekünk annál inkább, hogy kérdéssel felvetéseink elgondolkodjunk. Nem is kapunk kész receptet, de az előadás azért felajánl továbbgondolási lehetőségeket, igaz, ezek sem egyetlen, határozott irányba mutatnak. A végén ugyanis kiderül, Lucienne mégsem mert kiszökni a külvilágba, nem hagyta el a számára biztonságos tereppé vált intézetet, ahol elfogadták Lucienne-nek és Mártonnak egyaránt. A bent és a kint világa elválk, azok a belső mechanizmusok, amelyek bent élhetőbbé tették az életüket, kint nem működnek. Erre utal Césár csalódása is, akit felesége villámlátogatása tör meg. A másik oldalon Lucienne anyja mintha belenyugodna, hogy a fia nem olyan, amilyenek szeretné. Kapcsolatuk jelképes újrarendezésévé összevarrja a fia gyerekkorában eltépett macit, Lucienne pedig elfogadja a gesztust. A zárlatot lehet, hogy van, aki túl érzelmesnek találja, nekem érzelmes, de szép.

Május végén úgy tűnt, az alkotók utoljára játszották az előadást, de a Nemzeti Kulturális Alapnál pályáztak a továbbjátzásra, és nyertek, ezért lesz még alkalom megnézni a 2017/2018-as évadban is az RS9 Színházban. Érdemes a figyelemre.

Turbuly Lilla

Saját életükből szöve

A Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem *Kiadjamagát* című előadásáról

Szeretek egyetemi vizsgaelőadásokra járni, mert tele vannak meglepetésekkel. Jó látni, ahogy évről évre alakulnak, felnőnek az először általában harmadéves korukban nagyközönség elé álló fiatalok. Újabb és újabb arcok, alakítások vésődnek az emlékezetbe, és azt veszem észre, hogy akinek egyetemista korában megjegyeztem a nevét, arcát, annak a későbbi pályáját is jobban figyelem. A budapesti egyetemisták ebből a szempontból sokkal jobban szem előtt vannak, hiszen Kolozsvárra vagy Marosvásárhelyre, de akár a kaposvári egyetemre is jóval ritkábban jut el kritikus. Szerencsére vannak vendéglőadások, így láttam még a tavasszal az Ódry Színpadon ezt az előadást. Erős élmény volt, készültem is írni róla, és mesélgettem mindenkinek, hogy képzeld, ilyet még nem is tapasztaltam: a végén ott álltak közvetlenül előttünk, sírtak mindahányan, és sírtunk mi, nézők is. Örültem, hogy a Zalaegerszegi Kortárs Művészeti Fesztiválra is meghívták az előadást, és így újra megnézhetem. Kíváncsi voltam, másodszorra hogyan hat majd, és hogyan hat előszörre a zalaegerszegi nézőkre.

A *Kiadjamagát* a kilenc fiatal színész saját történeteire épül. Egyre gyakrabban látunk ilyen előadásokat, amelyekben a színészek otthonról hozott, saját magukból merített anyaggal dolgoznak, több vizsgaelőadás is készült a közelmúltban hasonló módszerrel, legutóbb a pesti harmadévesek *1089* című szobaszínházi előadása. Míg azonban

ott elsősorban az egyetemi élményeket dolgozták fel, a *Kiadjamagát*ba a fiatal színészek teljes eddigi élete belefér.

A késő húszas-kora harmincas korosztály rendszerváltáshoz fűződő, mára emblematikussá vált első emlékét itt is felidézik: tévészó kisgyerekként élték meg, amikor Antall József miniszterelnök halálakor félbeszakították a *Kacsameséket*. (Hozzá kell tenni, ezen az évfolyamon csak Magyarországról érkezett hallgatók vannak, így hiába marosvásárhelyi az előadás, az egyetemi életet kivéve magyarországi emlékeiből építkeznek. És azt is, hogy akkor még, a kereskedelmi televíziózás bevezetése előtt, nem volt akkora választék tévécsatornákból, így nem csoda, hogy sok gyerek közös élménye lett ez a pillanat.)

Néhány cselekményszál többször is felbukkan az előadásban (például egy gyerekkori táborozás emlékképei, vagy éppen a *Kacsameséket* néző kislány családjának története). A történetdarabkák hozzákötődnek egy-egy archoz, és lassacskán a nézőben is összeáll valamiféle összbenyomás. Mint egy szöttes, amelybe minden színész beleszó néhány szílat, de beleszövi a néző is a saját emlékeit, és az egész a végére – ahogy a cím is ígéri – tényleg kiad egy mintázatot. Ebben komoly szerepe van a hétköznapi, rontott beszédűl a költői mondatfutamokig terjedő szövegformálásnak. (Itt említsük meg Forgács Péter rendező mellett Faragó Zsuzsa dramaturg nevét is.) Ez az összkép persze nézőnként eltérhet, éppen a generációs és a személyes tapasztalatok miatt. Az azonban egyértelműen kirajzolódik, hogy ebből a generációból már kevesen nőttek fel teljes családban, vagy ha a szülők együtt is maradtak, olyan konfliktusok árán, hogy az egyik jelenetben a lányuk szó szerint azért imádkozik, hogy váljanak végre el. (Nemrégiben Székely Kriszta rendező beszélt erről a nemzedéki tapasztalatról a Pécsi Országos Színházi Találkozóán, a legjobb rendezés díját elnyert *Nóra*-rendezése kapcsán, egy ottani szakmai beszélgetésen.)

Bujdosás a hitelező elől, zaciba vándorló ékszerek, drogos testvér, félresikerült szerelmek, tábori megaláztatások. A személyességnek és a kitarulkozásnak ez az intenzitása egyszerre megható, felkavaró és ijesztő. A személyes mozzanatot az is erősíti, hogy a színészek a saját nevükön szerepelnek. Néha mintha egy pszichoterápiás foglalkozásra vagy családállításra kerültünk volna, miközben az előadás végig megmarad színháznak. Azt csak remélni merem, hogy a színészek lelkileg fel tudják dolgozni ezt a nyilvános kitarulkozást.

Forgács Péter rendező már a térhasználattal is jelzi, hogy a megszokottól eltérő lesz a színészek és a közönség viszonya. Mi ülünk ugyanis a színpadra, míg a színészek a nézőtérre játszanak. Vagyis az Ódry Színpadon tartott előadáson valóban a színpadon ültünk, a Kvártélyházban viszont erre az estére lebontották a dobogót és a színpad helyére helyezték el a nézőtéri székeket. Így nem éreztük magunkat színpadon, viszont az Ódry Színpadénál kisebb tér intimebb játékhelyzetet teremtett.

Az előadás úgy kezdődik, hogy a színészek berohannak a nézőtérre, székeken ugranak vagy másznak át, személyes jelenlétükkel és energiával töltik meg a teret. A nagy lendület időnként némi hadarásba és túlzott hangerőbe csap át, de ez később visszaáll az indokoltra. Mind a kilencüknek vannak emlékezetes jelenetei, pillanatai, mindnyájan teljes valójukkal vannak jelen, érződik, hogy számukra ennek az előadásnak most – éppen a személyessége miatt – nagyobb tétje van. Ők kilencen: Bálint Örs Hunor, Dunai Júlia Veronika, Gaál Attila Csaba, Gyarmati Éva, Hollai-Heiser Anna, Illés Alexa, Kozma Gábor Viktor, Tóth Szilvia Lilla, Wessely Zsófia Anna.

Mégis, két monológot mindenképpen ki kell emelni az előadás végéről: Illés Alexáét és Dunai Júlia Veronikáét. Illés Alexa a nagymamától tanult imát továbbgondolva jut el egy erős önvallomáshoz. Dunai Júlia Veronika pedig egy nagy lélegzettel elmondott, egyre emelkedő téttel és feszültséggel bíró körmondatban rajzol fel egy mindennapiságában is távlatos életet. A két monológ az egerszegi előadásban is erősen, a nézőtérre és a színpadon egyaránt érzelmeiket keltve szólalt meg, így a könnyek ezúttal sem maradtak el egyik oldalon sem.

A *Kiadjamagát* egyszerre generációs és személyes számvetés, ugyanakkor egy végzős színészosztály bemutatkozása. Aki látta, biztosan jobban figyeli pályájuk alakulását, további szerepeiket, és a szerep mögött jobban látja majd az embert is.

Solymosi Tamás

A szír angyal

Mundruczó Kornél *Jupiter holdja* című filmjéről

Mundruczó Kornél új filmje bátor vállalkozás annak bemutatására, hogy létezik a szerzői filmek világában mozgalmas és látványos akciófilm is az absztrakt témákon kívül. A *Jupiter holdja* kísérletet tesz arra, hogy a propagandát és a vélt és valós előítéleteket megfordítva – nagyon is aktuálpolitikai témát feldolgozva – egy grafikailag csodálatos filmben bemutassa. A film kulcsfogalmai közé tartozik a hit, a megváltás és a csoda. Ezekre épül a film, de mégis képes megtartani dinamikáját és eseménydús, ám nem melleleg provokatív történetét, ami nem szégyelli használni a keresztény szimbolika számos elemét. Egy bátor és formabontó filmmel gazdagodott a magyar repertoár, ami megosztó ugyan, de éppen ezért érdemes a közönség figyelmére.

Mundruczó Kornél már beírta a nevét a magyar filmtörténetbe az 2014-ben bemutatott *Fehér Istennel*, vagy a 2008-ban bemutatott *Delta* című filmjével, azonban az idén megjelent legújabb filmje túltesz azokon is. Sajnálatos módon ez csak a nemzetközi porondon jelent meg elsöprő sikerként, illetve a nyomtatott és online kritikák oldalain. A filmjét beválogatták a Cannes-i Nemzetközi Filmfesztivál hivatalos versenyprogramjába, ahol fődíjért versenyzett, olyan produkciókkal, mint a *The Square* (rendező: Ruben Östlund), ami el is vitte az Arany Pálmát, vagy a zsűri nagydíját elnyert *120 battements par minute* (rendező: Robin Campillo). Többek közt ezek a filmek szorították ki a nagy esélyesnek mondott Mundruczó filmjét. Azonban a magyarországi fogadtatása a mozikban rendkívül gyengén sikerült. A film premierjének hétvégéjén, a Filmforgalmazók Egyesületének közlése szerint, mind-

össze 2252 látogató volt kíváncsi a menekültkérdéssel foglalkozó akciófilmre. Érdeemes megjegyezni, hogy az első helyen *A múmia* feldolgozás állt, amire ugyanazon a hétvégén 52.532-en mentek el. Ez az adat nagyon sok mindent elárul a magyar film jelenéről és a nézőket érdeklő témákról, annak ellenére, hogy csak közelítő értékekről beszélhetünk.

Mielőtt a film részleteibe belemennénk, érdemes a mű címén elgondolkodni. Nem kell ahhoz csillagásznak lenni, hogy tudjuk, a Jupiter egyik holdját Európának hívják. A cím értelmezése lehetőséget ad arra, hogy elvonatkoztassunk az aktuális helyzettől, így egy párhuzamos, ha úgy tetszik, egy elképzelt Európát mutat be, ami sok szállal kapcsolódik a valóságos jelenünkhöz, de mégsem az. Ezt a film több helyen is alátámasztja. A párhuzam a film témája, az Európa nevezetű hold és az európai kontinens. Az Európa kifejezés magában hordoz egyfajta konnotációt, ami a társadalmi, kulturális és történelmi egységet erősíti a kontinensen élők körében. Mivel a Jupiter holdjáról van szó, ezért meg kell gondolni, hogy rólunk szól-e, vagy egy távoli bolygó még távolibb holdjának a története-e.

Mundruczó Kornél filmje az aktuális menekülthelyzetet egy teljesen új nézőpontból és új megfogalmazással közvetíti a nézői felé. A film nyitójeleneteiben menekültcsoportot látunk, főszerepben egy szír fiúval, Aryannal (Jéger Zsombor), aki az apjával és több társával együtt illegálisan próbál belépni Magyarország területére. Azonban rajtuk ütnek, és kénytelenek menekülni az életükért. Aryan nem jut messzire, ugyanis szembetalálja magát Lászlóval (Cserhalmi György), aki félreértve a fiú szándékát, háromszor belelő. Itt egy óriási fordulat következik. Azt várná a néző, hogy a fiú története itt véget ér, azonban egy igazi újjászületésnek lehetünk a tanúi. Ahelyett, hogy meghalna, egyfajta „szuperképességre” tesz szert, amivel levitálni tud. Ezt az újjászületést erős keresztény szimbolika is erősíti, ugyanis az újjászületés pillanata és első felemelkedése kísértetiesen hasonlít a keresztre feszített Jézus testtartásához. Ez csak az első a keresztény szimbólumok és az angyali metaforák használatában. Elég csak megemlíteni, hogy Aryan „tehetsége” gyógyításra, segítségnyújtásra is alkalmas. Illetve a megvilágításnak köszönhetően egyszer a film második felében úgy tűnhet, hogy egy glóriát is kap a feje fölé, ami a festményeken a szentek ábrázolásának jellemzője. Visszatérve a történethez, a meglőtt fiú, aki csodával határos módon túlélte az őt ért golyólövéseket, egy menekülttáborba kerül, ahol találkozik Dr. Stern Gáborral (Merab Ninidze), aki egy műhiba miatt elvesztette orvosi hitelességét és emiatt az egész élete romokban hever. Se reménye a továbblépésre, se hite, hogy megküzdjön ezzel. Így találkozik a hitetlen orvos magával az angyallal, a szír menekülttel, aki megmutatta

neki, hogy igenis léteznek még csodák. Így kezdődik kettejük története, kettejük menekülése. Az üldözésem filmek hagyományát követve egy pillanatra sem áll le a cselekmény, csupán akkor szakad meg, amikor Aryan csodás képességének a szemtanúivá válunk mi is. Ezzel két egymástól eltérő világot mutat be a rendező. Az emberek világát, ahol a menekült a gonosz, és a terrorizmus fenyeget, és ahol a szereplőknek az életükért kell küzdeniük, illetve egy magasabb létsíkot, ahol a csodák léteznek, és ugyanaz a menekült, akitől korábban félték, angyali teremtméssé válik. A két szereplő menekülése átível Budapesten, ahol meg kell küzdeniük a hitükkel, a terrorizmussal és azzal, hogy a nap végén lelkiismeret-furdalás nélkül a tükörbe tudjanak nézni. A film zárójelenetei megidézik az indonéziai *The Raid* hangulatát, amikor a hotel földszintjétől kezdve kell végigharcolnia magát a szereplőknek elkerülhetetlen vesztükig.

Mundruczó Kornél a társadalmi normák határait feszegeti ezzel a filmmel. Olyan témákat és kérdéseket vet fel, melyekkel a közönség megosztása és ezáltal a gondolkodásra ösztönzés a célja. Filmjében több nézőpontot mutat be, több-kevesebb sikerrel. Minden szereplője egyedi nézőpontot képvisel, így mindenki megtalálja azt a szereplőt, akivel azonosulni képes, de ezáltal figyelmes lesz a többi szereplő gondolataira is, és így átgondolhatja, hogy mégsem csak fekete-fehér minden – mint ahogy ezt említi is a rendező egy interjúban. A film által felsorakoztatott társadalmi felvetések, mivel egyszerre akar túl sokat meríteni a rendező, nem találnak válasza. Azonban felmerül a kérdés, hogy kellenek-e a válaszok, egyáltalán léteznek-e megfelelő és mindenki számára kielégítő válaszok. Mundruczó filmje egy párhuzamos világot is bemutat, ahol léteznek még csodák, és ezek a csodák a legváratlanabb forrásból is származhatnak, az ember feladata csupán annyi, hogy elfogadja, és saját megváltását fedezze fel benne, ahogy Dr. Stern is megtette a fiúval való együttműködése során. A társadalmi feszültségek

legerősebb megjelenése az elképzelt Budapesten történt terrortámadás volt. Érdekessége, hogy a menekült fiú halvány reménysugár tud lenni az áldozatok hozzátartozóinak, akik angyalként tekintenek rá. A rendező sokat akart, ebből sokat is sikerül a nézőnek kapnia, de mindezt eldolgozatlanul, túlságosan is kusznán sikerült átadnia. Azonban Rév Marcell operatőr tehetsége itt is megmutatkozott. Kiválóan teljesítette Mundruczó elképzeléseit, illetve egy annyira látványos és újszerű képi világot mutatott be, hogy a nézőnek eláll a lélegzete. Elég csak azokra a jelenetekre gondolni, mikor szó szerint felborul a világ rendje Aryan körül, mikor Budapestet látjuk felülről, az ismerős város mégis képes egy másik arcát mutatni. A szír fiú felemelkedései bravúrosan jelennek meg a vásznon, és ami még inkább becsülendő – és érthető is, mivel a film költségvetése elég alacsony volt –, nem használt CGI felvételeket, hanem megmaradt a klasszikus kamera előtti trükkök használatánál, ami még inkább erősítette a film valóságérzetét.

Az alkotás formszervező alapelvének megadásánál gondokba ütközhetünk. A legkézenfekvőbb állítás az lenne, hogy a menekült téma az, ami meghatározza a filmet. Részben igazunk is lenne, azonban nem ez a motívum jelenik meg a legerősebben (a film egészét tekintve). Véleményem szerint sokkal fontosabb megvizsgálni, hogy mit képviselnek a felsorakoztatott szereplők. Annyi bizonyos, hogy mindegyikük küzd a saját életével, és keresi hitének forrását és a megváltást, és ehhez asszisztál a menekült szír angyal. A film három szintjén: a képben, a montázsban és az elbeszélésben is meghatározó szerepet játszik az előbb említett motívum, de mégis a film képi világa az, ami kiemeli a transzcendens szférát. A teljesség igénye nélkül, elég csak a fiú repüléseire gondolni, mikor maga a kép is fejel lefelé kerül, vagy akár a beállításokra és a fények helyzetére, ami kiemeli Aryan nem földi mivoltát. A montázs ebből a szempontból kicsit unalmas. Az biztos, hogy hozza az elvárt akciófilmes gyorsvágásokat és jelenetszervezéseket (akár az autós üldözés, vagy a végső leszámolás a hotelban). Érdekes aspektusa az elbeszélésnek, hogy a néző és Aryan együtt ismeri meg a főszereplő fiú csodálatos erejét. Akár egyfajta eredettörténetként is fel lehetne fogni ezt a filmet, a mostanában úgyis divatos szuperhősös filmek tömkelegében. Az elején a fiú teljesen véletlenül, kontroll nélkül használja erejét, aztán Stern doktor ráhatására használja gyógyításra és megfélemlítésre, de ahogy fejlődik a jelleme, egyre inkább saját maga veszi irányítás alá életét, és ezáltal erejét is.

Ez a film mindenféleképpen figyelemreméltó alkotás. Nemcsak a feldolgozott téma miatt, hanem a megvalósítás miatt is. Nem szabad elfelejteni, hogy nemzetközi porondon nagyon sikeres lett, itthon pedig gyengén szerepelt. Ami nem véletlen. Ez egy rétegfilm, akciódússága ellenére megtartotta egyediségét, amin a menekültkérdést boncolgató narratíva sem enyhít. Épp ezért mondanám, hogy a film nem való mindenkinek. Annak tudom ajánlani, aki képes az előítéletek és a propaganda hálója mögül kibújni, és egy más nézőpontból kíváncsi egy történetre, aminek a főszereplője egy szír fiú. A film sok témát boncolgat, ami érdekessé teszi, de sajnos kérdéseinkre nem kapunk választ, mégis vigasztalódhatunk a kiváló operatőri munkával és a csodálatos látványvilággal, ami által Budapestet új szemszögből ismerhetjük meg. Mundruczó Kornél nem hazudtolta meg magát és újra remekművet mutatott be a közönségnek. Kíváncsian várjuk, hogy ezek után mi lesz a következő alkotása.

Kenesei Aurélia

Emlékezés Kántor János Kurszán költőre (1941-2017)

Búcsúszöveget írni valakiről, akit alig ismertem, merész tett a részemről. Mégis megteszem, így emlékezem a közösségünk, a község írói-olvasói nevében.

Kántor János Kurszán az ormánsági Zalátán született 1941-ben, itt végezte az általános iskolát, utána napszámos, segédmunkás volt. Pécssett érettségizett a Janus Pannonius Gimnáziumban, ahol nagy hatással volt rá magyartanára, Tüskés Tibor. Dolgozott a Pécsi Nemzeti Színházban, majd geodéziát tanult és nyugdíjazásáig a keszthelyi Földhivatalban dolgozott. Élete nagyobb részét Gyenesdiáson töltötte. Különleges, visszahúzó, magányos embernek ismertük. Elzárkózott az emberektől, még a szomszédok elől is.

Korán kezdett írni, de első önálló kötete, *Üzenet partközélebről* címmel, csak 1994-ben jelent meg. Ezt 2002-ben a *Haikuk* követte, mellyel igazolta, hogy mestere a műfajnak. Több versét megzenésítettek, ezeket időnként a Bartók Rádió játszotta. Több haikuját Vermes György angolra fordította, Kosztolányi, Zelk Zoltán, Pilinszkyéi mellett.

Időnként a községünkben megjelent antológiákban is szerepeltek versei, de rendezvényeinken soha nem jelent meg. Ma már azt gondolom, mestere volt a háromkákknak, melyek megfognak drámai szépségükkel. Kettő idézésével szeretnék emlékezni és emlékeztetni rá:

„Milyen fájdalmas
külön menni az úton,
amelyen jöttünk.”

„Virágok között,
gomolygó, őszi ködben
bolyong a lelkem...”

– megőrzik a gyenesi utcák, kertek, fák, a tó.

Szemes Péter

Búcsú a tudós tanártól Tantalics Béla (1923-2017)

Mint százados fa, ha kidől, olyan úrt hagyott maga után a Lenti-Lendva-vidék tudományos életében Tantalics Béla távozása. Neve egyet jelentett a lokálpatriotizmussal, az igényes helytörténet védjegyévé vált. Nyugodt szívvel elmondhatjuk róla is, amit Fekete István Matuláról írt, csak ő nem a természetről, hanem szülőföldje históriájáról tudott annyit, mint két egyetemi tanár. S mindig törekedett rá, hogy tudását másoknak is átadja – ma már különlegességnek számító igazi pedagógus, nagyszerű nevelő volt. És nagyszerű ember is, akinek figyelme és barátsága megtiszteltetést jelentett – számomra mindenképp.

Béla bácsi 1923-ban született, akárcsak Fejes Endre vagy Kormos István, a Napkelet indulása, a Baumgarten-díj alapítása esztendejében. A világháborús katonai szolgálattól, a hadifogságtól és az így kettétört tanulóévektől eltekintve, mindig hű volt a szeretett Zalához. Első munkahelye, a zalaszombatfai iskola után, 1949-től nemzedékek sorát tanította Lentiben. Miközben – saját elmondása szerint –, előbb, hogy mind teljesebb mértékben ki tudja elégíteni tanítványai kíváncsiságát, utóbb Degré Alajos levéltár-igazgató unszolására, egyre jobban beleásta magát a helytörténeti kutatásokba. Ennek nemcsak a Lenti Honismereti Egyesületben tartott számos emlékezetes előadás, de megannyi fontos, hiánypótló kötet is hozadéka lett. Tudós tanárként az emlékállítás és –őrzés szép gesztusa is munkálhatott törekvésében, mellyel könyvbe örökítette sorsosai, a világégésbe vetett zalai leventék történetét vagy az ugyancsak személyesen megélt 56-os forradalom helyi eseményeit. Bizonyosan a tájszerelem és a nevelő-eszméltető vidék iránti fiúi hála is szerepet játszott a szülőfalu, Baglad mellett Kerkaszentkirály, Zalaszombatfa, Szijártóháza vagy éppen Rédicss településmonográfiájának megírásában. A Lentiről készült, nagyobb lélegzetű, kétkötetes pedig a polgári iskola, az ipariskola, a plébánia történetével és az itteni sportélet alakulásának áttekintésével együtt a szellemi ember ajándéka a számára otthont adó, befogadó közösségnek, mely díszpolgári címmel mondott a nagy elkötelezettséggel végzett, lelkiismeretes munkáért köszönetet. Végül: a történeti megye megbonthatatlan egységében – Zala a magasban! –, a nemzeti összetartozásban hívőként szinte természetes volt Béla bácsinak a határon átívelő, közös értékek bemutatása: legyen szó a térség első kulturális emlékeiről, a Bánffy család máig élő hagyatékáról vagy a méltán híres lokális szőlő- és borkultúráról. Ám minél több fehér foltot tüntetett el, annál több új terra incognita kínálta magát felfedezésre. S ahogy Odüsszeusz, a természetszerű megérdemelt pihenés helyett ő sem átalott a végsőkig feljűk hajózni. Tudta: amit nem csinál meg, jó időre elmarad, mert munkájának egyelőre nem mutatkozik méltó folytatója.

Mindezt jól példázza, hogy március végén a lenti könyvtárban még bemutatták új könyvét, *Az át- és kitelepített politikai üldözöttek sorsa Zala megyében és a határ mentén 1950-1953* címűt. Azonban betegsége miatt az ünnepi eseményen már nem tudott részt venni, üzenetét fia tolmácsolta. Aztán július elején jött a szomorú hír: Béla bácsi csendben elaludt. Távozása is olyan volt, mint az élete: szép és méltóságteljes. Temetésén a búcsú pillanatait az ég is megsiratta, nyughelye Csordás János költőé közelében van.

Reméljük, hogy a közösség, melyet munkájával szolgált, sokáig megőrzi emlékezetében, épül a tőle kapott tudásból, táplálkozik szellemiségéből. Művei pedig messze jövőben is hírelik, hogy élt és dolgozott köztünk egy kiváló tudós tanár: Tantalics Béla.

Könyvheti megnyitó, lapbemutató és beszélgetés

Június 8-án rendhagyó helyszínen, a Mimosa Kávézóban került sor a 88. Ünnepi Könyvhét zalaegerszegi megnyitójára. Kiss Gábor könyvtárigazgató köszöntőjét követően Kaj Ádám főszerkesztő mondott beszédet. A Pannon Tükör harmadik számát Szemes Péter mutatta be, ezt követően a szép számú érdeklődő Tóth Imre életébe, költészetébe nyerhetett betekintést, akivel Kaj Ádám beszélgetett.

Szokolczay Lajos könyveinek bemutatói Nagykanizsán és Zalaegerszegen

Június 12-én Nagykanizsán, a Halis István Városi Könyvtárban, míg június 13-án Zalaegerszegen, a Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtárban mutattuk be Szokolczay Lajos két kötetét, a *Korunk farsangját* és a *Jövőben a múltunkat*. A Széchenyi-díjas irodalomtörténész és művészetkritikus beszélgetőtársa mindkét rendezvényen Szemes Péter volt, aki előbbi helyszínen a Pannon Tükör harmadik, kanizsai összeállítást tartalmazó számáról is szólt.

Új kötet, rangos elismerés

Az Ünnepi Könyvhét alkalmából szerkesztőségünk tagjai közül Vörös István *Thomas Mann kabátja* címmel új kötettel jelentkezett, Bene Zoltán regénye, *Az érdemes, nemes Rózsasándor kalandjai* pedig az Év Könyve díjat nyerte el Szegeden. Mindkét kollégánknak szeretettel gratulálunk!

Tisacra Fesztivál Szegeden

Június 16. és 18. között, hagyományteremtő szándékkal, első alkalommal adott otthont Szeged a Tisacra Összművészeti Minifesztiválnak. A példás összefogással megvalósult rendezvényisorozat helyszíne az Alsóvárosi Ferences Templom udvara volt. Az irodalom, a zene, a tánc és színház barátait egyaránt vonzó eseményt Sándor János kétszeres Jászai-díjas rendező, érdemes művész nyitotta meg. Beszédét az alábbiakban közöljük.

Amikor 86 évvel ezelőtt elfogadta Szeged a Klebelsberg Kunó által felkínált lehetőséget, és 1931-ben megindította a Szabadtéri Játékokat a város, a három lehetséges helyszín – az alsóvárosi templomtér, a Lázár György – ma Dóm – tér és az újszegedi liget közül a Dóm teret választotta. Ma, amikor útjára indul egy új, összművészeti minifesztivál, megálmodói Szeged legrégebbi szakrális terét, az alsóvárosi templomteret, a Havas Boldogasszony templomot és a vele egyet jelentő ferences rendház kolostorudvarát, azaz quadrumát választották otthonául. Nem amiért, mert csupán ez a lehetőség maradt számukra, hanem azért, mert felismerték és megéreztek, hogy minden helynek van egy sajátos, uralkodó, kisugárzó ihlete, amit a rómaiak genius loci-nak, a hely szellemének neveztek.

„A helyet nem szabad összetéveszteni a térrel” – figyelmeztetett Hamvas Béla. – „A térnek száma, a helynek arca van. A tér mindig geometriai ábra. A hely mindig festmény és rajz, és nincs belőle több, mint az az egy. A térnek képlete, a helynek géniusza van. (...) A hely barátságos vagy ellenszenves, félelmetes vagy szelíd, nyugodt vagy fenséges. Két egyforma hely éppúgy nincs, mint megismétlődő pillanat.”

A hely szelleme tehát konkrét valóság, mellyel az ott alkotónak szembe kell néznie és egyetértésre kell jutnia.

Itt történelemről beszélnek e falak. Mintha a huszadik század méltatlanul elfeledett publicistájának, Bartha Miklósnak szavait mondanák. „A magyar történelmi nép. Nekünk családfánk van. Nemeslevelünk be van vezetve Európa főkönyvébe. Vérünk ott piroslik a török és a német homlokán. Nekünk a hagyomány életerő. Ha bántanak jogforrás. Ha megtámadnak pajzs.”

És tegyük hozzá: pajzs nekünk a hit is. És ezek a falak hitet árasztanak. Máté szavaival szólunk:

„ha annyi hitetek leend, mint a mustármag, és azt mondjátok a hegynek, menj innét oda, elme-
gyen, és semmi sem lesz nektek lehetetlen”. De Jakabbal is szólnak: „valamint a test lélek nélkül
holt, úgy a hit is cselekedet nélkül holt”.

Identitástudat nélkül nincsen hit, hit nélkül csupán csepűrágás, celeb exhibicionizmus a művé-
szet. Az igaz, hittel teli művészet erejéről Hevesi Sándor, a Nemzeti Színház hajdani igazgatója
Császár és komédiás című drámájában vallott. Színdarabjában Ribadeneyra *Flos Sanctorum*ának
egyik legszebb részletét, a Genesius megtéréséről szóló legendát dolgozta fel. A színészek vé-
dőszentjének, Genesiusnak példájával szölte a hit és művészet együttes emberformáló erejéről.
„Nekünk a hagyomány életere.” – mondta Bartha Miklós. Ezért is jelentős tett e hagyományte-
remtő szándékkal életre hívott összművészeti minifesztivál, melynek létrehozói a Tisacra nevet
adták. A Tisacra elnevezés nem csupán szellemes, beszédes is, hiszen a „legszögédibb szögédi”,
Bálint Sándor szerint: „Szögédön két abszolút van: az alsóvárosi templom és a Tisza.”

A háromnapos eseménysorozat a szent örület, a költészet; a közösségi és egyéni mitológia, va-
lamint a zene, azaz a rítus köré csoportosul, tehát a művészet szinte minden ágát magában
foglalja. A művész, bármilyen művészetet képvisel is, mindig az emberi lelket fürkészi, hisz al-
kotásainak tárgya és alanya is maga az ember. De egy művészeti fesztivál egyúttal mindig az
alkotó önvizsgálata is. Önvizsgálat, amelyről Szent II. János Pál *A cirenei profiljai* művében meg-
döbbenő őszinteséggel így írt:

„Oly sokan nőttek fel körülöttem, általam,
s némiképp belőlem,
Folyamággyá lettem, egyetlen erő ömlik,
rajtam át,
a neve – ember.
De mert én is ember vagyok,
e körém özönlő tömeg nem rontja-e meg valahogy
a saját lényemet?
Ahányan vannak, mind, mind oly esendő, én meg
mindig önmagam maradok –
vajon, aki tovább él bennem, nézheti-e magát
szorongás nélkül?”

Kívánom, hogy ez a befogadót és alkotót egyként önvizsgálatra készítető minifesztivál – mind-
annyiunk javára – hagyománnyá, életerőnké váljék. Kívánom, hogy létrehozói elérjék céljukat,
ami a színház mindenkorai rendeltetése is: a katarzist, a megtisztulást, és a helyes felismerésé-
nek képességét. Kívánom, hogy az elkövetkezendő három nap a művészet élvezete mellett, a
jobb önmegismeréshez is segítsen bennünket, hogy tiszta szívvel mondhassuk Szent Ferencsel
a nagyon is ideillő fohászt:

„Mindenható, fölséges és jóságos Úr!
Tiéd a dicséret, dicsőség és imádás,
és minden áldás,
mindez egyedül Téged illet, Fölség,
és nem méltó az ember, hogy nevedet kimondja.
Áldott légy, Uram, és minden alkotásod.”

Zalai-muravidéki ifjúsági író tábor Lendván

Augusztus 9. és 11. között immár ötödik alkalommal került megrendezésre az Ifjúsági Pannónia
Lendván, a Lendvai Könyvtár és Kulturális Központ és a Pannon Írók Társasága szervezésében.
Az ifjúsági író tábor idei témája a Muravidék volt. A fiatal írók és költők Bence Lajos, Halász Albert
és Szemes Péter előadásai révén ismerkedhettek meg a vidék történelmével, irodalmával. A
részvevők augusztus 10-én a lendvai könyvtárban felolvasó esttel és a Pannon Tükör harmadik
számának bemutatójával zárták a rendezvényt, ahol Göncz László író, országgyűlési képviselő
és Morován Zsolt konzul is tiszteletét tette.

Bedő Sándor: Korpusz

Szerzőinkről

Balogh István (1946; Zenta) költő

Bodolay Géza (1957; Budapest) rendező

Bubits Tünde (1967; Zalaegerszeg) prózaíró

Buda Attila (1953; Budapest) irodalomtörténész, kritikus

Cserenkó Gábor (1978; Kalocsa) prózaíró

Filip Tamás (1960; Budapest) költő, szerkesztő

Karkó Ádám (1997; Budapest) költő

Kemény Gabriella (1996; Budapest) költő

Kenesei Aurélia (1950; Gyenesdiás) költő, szerkesztő

Kerék Imre (1942; Sopron) költő, műfordító

Kopriva Nikolett (1996; Debrecen) költő, prózaíró

Miklya Csanád (1998; Budapest) költő

Miklya Zsolt (1960; Kiskunfélegyháza) költő

Nagygéci Kovács József (1977; Csurgó) kritikus

Nagy Izabella (Budapest) költő, prózaíró

Pataky Adrienn (1986; Budapest) irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő

Pénzes Csaba (1959; Zalaegerszeg) író, rendező, közművelődési szakember

Péter László (1926; Szeged) irodalomtörténész, nyelvész, néprajzkutató

Rőhrig Eszter (1954; Budapest) költő, prózaíró, műfordító

Sándor János (1937; Budapest) rendező

Solymosi Tamás (1995; Budapest) kritikus

Suhai Pál (1945; Budapest) költő, műfordító, esszéista

Szemes Péter (1979; Zalaegerszeg) irodalomtörténész, kritikus

Tönköl József (Joó József) (1948; Győr) költő, prózaíró

Turbuly Lilla (1965; Budapest) költő, prózaíró, kritikus

V. Geresits Gizella (1942; Lenti) költő

Zalán Tibor (1954; Budapest) költő, író

Zoltán Gábor (1960; Budapest) író, rendező

A lapszámot **Lukács Zoltán** fotóival illusztráltuk.